



AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



Şerife Gönül BİLGİ

HZ.PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE AİLEYİ KORUMAYA YÖNELİK TEDBİRLER

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019



AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



Şerife Gönül BİLGİ

HZ.PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE AİLEYİ KORUMAYA YÖNELİK TEDBİRLER

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet DİLEK

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Şerife Gönül BİLGİ'nin bu çalışması, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ali BAKKAL (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğretim Üyesi Mehmet DİLEK (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AÇILEL (İmza)

Tez Başlığı: Hz. Peygamber'in Sünnetinde Aileyi Korumaya Yönelik Tedbirler

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 24/09/2019

Mezuniyet Tarihi : 24/10/2019

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Hz. Peygamber’in Sünnetinde Aileyi Korumaya Yönelik Tedbirler” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Şerife Gönül BİLGİ





T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ



SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Şerife Gönül BİLGİ
Öğrenci Numarası	20155249016
Enstitü Ana Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğretim Üyesi Mehmet DİLEK
Tez Başlığı	Hz. Peygamber'in Sünnetinde Aileyi Korumaya Yönelik Tedbirler
Turnitin Ödev Numarası	1192499201

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 115 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 14/10/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 14

alıntılar dahil % 21 'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

14/10/2019

(imzası)

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet DİLEK

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

AİLENİN ÖNEMİ VE KURULUŞ AŞAMASINDA İSLAM'IN ALDIĞI TEDBİRLER

1.1. Aile.....	4
1.1.1. Aile Kavramı ve Ailenin Tanımı	4
1.1.2. Ailenin Önemi	5
1.1.3. Evlenme	7
1.1.4. Evlenmenin Önemi	10
1.1.4.1. İslam Evliliği Teşvik Ediyor.....	11
1.1.4.2. Evlenme Akdinin/ Nikâhın Tarifi ve Hükümü	13
1.1.4.3. Evlenme Akdinin Unsurları	14
1.2. Ailenin Kuruluşunda Korunması Gereken İlkeler	15
1.2.1. Dünya-Ahiret Dengesinin Korunması	15
1.2.2. Eş Seçiminde Dindarlığın ve “Güzel Ahlâk”ın Öncelenmesi	17
1.2.3. Nikâhın Kolaylaştırılması.....	19
1.2.4. Evlilikte Denklik (Kefâet)	19
1.2.5. Evlilikte Velinin İzni	20
1.2.6. Evlenme Öncesi İlişkiler	22
1.2.6.1. Görüşme.....	22
1.2.6.2. Nişanlanma	23
1.2.6.3. Düğün Merasimi	24

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE HUZURU VE BİRLİĞİNİN KORUNMASINA YÖNELİK HZ.

PEYGAMBER'İN UYGULADIĞI TEDBİRLER

2.1. Kur'an ve Sünnete Göre Aile Huzurunu Sağlayan Roller ve Sorumluluklar	26
2.1.1. Erkeğin Sorumlulukları	26

2.1.1.1. Aile Kurumunun Yönetimini İyi ve Adaletli Yapmak	26
2.1.1.2. Eşi ile İyi Geçinmek ve Ona Yumuşak Davranmak	29
2.1.1.3. Kadınların Hak ve Hukukuna Riâyet Edilmesi.....	32
2.1.1.4. Kadın Allah'ın Emaneti	33
2.1.1.5. Eşini Kötülememesi ve Şiddet Değil Şefkat Göstermesi.....	34
2.1.1.6. Aile Fertlerini İbadete Teşvîk Etmek.....	37
2.1.2. Kadının Sorumlulukları	38
2.1.2.1. Eşine İyi Davranması, Saygılı ve İtaatkâr Olması	38
2.1.2.2. Eşine Güler Yüzlü Davranması, İyilik ve Hizmetlerine Teşekkür Etmesi	40
2.1.2.3. Çocuğunu Emzirmesi ve Bakıp Yetiştirmesi	40
2.2. Ailede Huzuru Sağlayan Değerler	42
2.2.1. Rahmet-Merhamet	42
2.2.2. Meveddet/Sevgi	43
2.2.3. İyilik ve Güzelliği Takdir Etmek	44
2.2.4. Güven	45
2.3. Aile Birliğinin Korunmasına Yönelik Genel Tedbirler	46
2.3.1. Karar Alınacak İşlerde İstişare	46
2.3.2. Sorunları Büyütmemek ve Dargın Durmamak.....	47
2.3.3. Ailenin İhtiyaçlarını Karşılama ve “Aile”ye Yapılan Harcamanın Sadaka Sayılması	49
2.3.4. İsrâf Etmemek ve İktisatlı Olmak.....	50
2.3.5. Yolculuklarda “Aile”ye Dönüşte Acele Etmek	53
2.3.6. Kadını Kocasına Karşı Kışkırtmaktan Menetmek.....	54
2.3.7. Geçerli Sebebi Olmadan Kadının Boşanma Talebinden Sakındırılması.....	55
2.3.8. Bir'den Fazla Evliliğe İzin Verilmesi.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AİLE İÇİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.1. Kur'ân ve Sünnette Aile İçi Uyuşmazlıkların Çözümünde Etkili Tutum ve Davranışlar	57
3.1.1. Aile İçi Uyuşmazlıkları Aile İçinde Halletmek	57
3.1.2. Sabırlı Olmak/Öfkeyi Kontrol Etmek	58
3.1.3. Empati Kurmak	59
3.1.4. Özür Dilemek	60

3.2. Talâk/Boşamanın İslâm'da Aileyi Korumaya Yönelik Bir Tedbir Olarak Düzenlenmesi.....	61
3.2.1. Boşama Çeşitleri.....	63
3.2.1.1. Dönüslü Olup Olmamasına Göre.....	64
3.2.1.1.1. Ric'î Boşama (İddet İçinde İken Dönülebilir Boşama)	64
3.2.1.1.2. Bâin Boşama	64
3.2.1.2. Sünnete Uygun Olup Olmamasına Göre.....	64
3.2.1.2.1. Sünnî Talâk/Boşama	64
3.2.1.2.2. Bid'î Talâk/Boşama	66
3.2.2. İlâ	67
3.2.3. Zihâr	71
3.2.4. Nüşûz/Şiddetli Geçimsizlik ve Kötü Muamele	74
3.2.4.1. Erkeğin Nüşûzu.....	74
3.2.4.2. Kadının Nüşûzu	75
3.2.5. Kocanın Yapması Gereken Öneriler	75
3.2.5.1. Öğüt	75
3.2.5.2. Yatakları Ayırmak	76
3.2.5.3. Dövmek.....	77
3.2.6. Hakem Uygulaması	81
3.2.7. Hul'/ Muhâla'a (Sulh-Karşılıklı Rıza İle Boşanma).....	83
3.2.8. Liân.....	86
3.2.9. Bazı Ailevî Sıkıntılar ve Boşanma Olaylarında Hz. Peygamber (s.a.)'in Tavrı.....	88
3.2.9.1. Osman b. Maz'ûn'a Karısı ile İyi Geçinmesini Tavsiye Etmesi	88
3.2.9.2. Abdullah b. Amr'a Karısı ile İyi Geçinmesini Tavsiye Etmesi	88
3.2.9.3. Zeynep Bint Cahş ve Zeyd Bin Harise'nin Evliliği ve Boşanmaları	90
3.2.9.4. Berîre'nin Boşanması	91
SONUÇ	93
KAYNAKÇA.....	96
ÖZGEÇMİŞ	102

KISALTMALAR LİSTESİ

b.	: Bin/ibn
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
(cc).	: Celle Celâlühü
çev.	: Çeviri
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Hız.	: Hazreti
md.	: Madde
ö.	: Ölümü
(r.a.).	: Radıyallâhü anh, anhâ
(s.a.).	: Sallallâhü Aleyhi's-Selam
TDK.	: Türk Dil Kurumu
TDV.	: Türk Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik
Trc.	: Tercüme
Trs.	: Tarihsiz
TÜİK.	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire
vd.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınları
yy.	: Basım Yeri Yok

ÖZET

Dünyadaki ailelerin yaşadığı olumsuz gelişmelere paralel olarak ülkemizde de aileler sorunlar yaşamaktadırlar. Modernleşmenin etkisi doğrultusunda evliliklerin azaldığı, boşanmaların arttığı, evlilik yaşının yükseldiği bir dünyada yaşıyoruz. Bu durum ülkemizde de olumsuz etkisini her geçen gün daha da hissettirmektedir.

Dinimizin aileye bakışını ve ona verdiği değeri bilmek önem arz etmektedir. Aileyi ayakta tutan değerleri kavramak, aile hayatımızı yeniden gözden geçirmemize yardımcı olacak, aile kuracak olanlara yol gösterecektir.

Bu çalışmada Hz. Peygamber'in sünnetinde aileyi korumaya yönelik almış olduğu tedbirleri araştırılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, ailenin sağlam temeller üzerine kurulup sürdürülebilmesi için eş seçimi, eş adaylarının ve ailelerin birbirlerini tanıma süreci olan nişan, düğün ve evlilik akdinin dinî temelleri ve ahlâki ilkeleri ele alınmıştır. İkinci bölümde, aile huzuru ve birliğin korunmasına yönelik Hz. Peygamber'in uyguladığı tedbirler tespit edebildiğimiz kadarıyla ele alınmış, bu tedbirlerin aileyi korumadaki etkisine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, aile içi sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

Hayatın her yönünde Hz. Peygamber'in aile içi ilişkileri nasıl yönettiğini, aile bireylerinin haklarını nasıl gözettiğini görmek, bu konudaki ilahi hükümlerin nasıl hayata geçirileceği hususunda bizlere ufuk açacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Evlilik, Boşanma, Hadis, Sünnet.

SUMMARY

MEASURES TO PROTECT THE 'FAMILY' IN THE SUNNAH OF THE PROPHET

Parallel to the negative developments experienced by families in the world, families in our country. also have problems. On account of the impact of modernization we live in a world where marriages are reduced whereas divorce and marriage age are increased. The negative impact of this situation makes you feel it more each day. It is important to know how our religion is interested in families and gives value to them. To understand the values that keep families alive will help us to reconsider our family lives and to show the true path for couples to be married beforehand.

In this study measures of the prophet Muhammed to protect the family are investigated. The study consists of three parts. In the first part, wife or husband selection, engagement period, the religious foundations about wedding and moral laws for the family to be established are discussed. In the second part precautions of our prophet about protecting family peace and union are examined as far as we can. The effect of these measures on protecting the family are included as well. Third part is focused on the domestic problems of families and offers for solutions.

In every aspect of life, knowing the applications of the prophet about his administration of family relationships and his protection of human rights will open a new horizon on how the rules of our religion can be applicated to our lives.

Keywords: Family, Marriage, Divorce, Hadith, Sunnah.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamın her aşamasında destek ve önerilerini esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Dilek'e, ayrıca çalışmama katkılarından dolayı Prof. Dr. Ali Bakkal'a, Dr. Öğretim Üyesi Yusuf Açikel'e, Dr. Öğretim Üyesi İsmail Hilmi Bilgi'ye, Halil Şirin'e, Mahinur Bilgi'ye, Gülhan Seda Tunç'a ve hayatımın her anında ve bu çalışmam sürecinde yanımda olup destekleyen kıymetli eşim Osman Nuri Bilgi'ye ve sevgili çocuklarım Zeynep Zehra ve Bekir Furkan'a teşekkür ederim.

Şerife Gönül BİLGİ

Antalya, 2019



ÖNSÖZ

İnsanoğlunun içinde doğduğu, büyüdüğü ve hayata katıldığı en değerli hazine ailedir. Bu aile yuvasında Allah eşini de kişinin yanı başına vermiş ve böylece ona dünya hayatında kendisini güvende hissedeceği huzurlu bir ortam bahşedip onları birbirlerine emanet etmiştir. İslam'a göre tabi ve yaratılıştan kaynaklı bir ihtiyaç olan evlilik, kadın ve erkek için mutluluk ve huzur kaynağıdır. Yeni nesillerin de en güzel şekilde yetiştiği en uygun ortamdır. Kurulan iyi bir aile yuvası, eşlerin hem iffetlerini hem de nesillerini koruma altına alacaktır. Böylece dini hayatları da güzel olacaktır. Farklı hayatları aynı çatı altında buluşturan aile, aralarında dokuduğu bağlarla onların birbirlerine geçmelerini, birbirlerini tamamlamalarını ve güçlenmelerini sağlar. Aile, akrabalık bağlarıyla birbirlerine bağlanan bireylerin bir araya getirdiği topluluktur. Sosyolojik anlamda karı-koca ve çocuklardan oluşan toplumun en küçük birimidir. Aile kurumu geleceğin sağlıklı inşasında ve toplumsal kalkınmada kilit rol oynamaktadır. Evlilik kurumu ise aile kurumunu oluşturan temeldir. Kadın ile erkeğin, ortak bir hayatı, saygı, sevgi, hoşgörü gibi değerleri yaşayıp yaşattıkları; neslin devamı ve hayatın anlamı için hak, yükümlülük ve sorumlulukları, rol ve görevleri paylaştıkları bir kurumdur.

Aile kurumu sağlıklı temeller üzerine kurulmalıdır. Bunun için de evliliğe aday çiftlerin evlilik sorumluluğunu taşıyabilecek olgunlukta olmaları ve evlilik için gerekli olan temel bilgi ve becerileri de öğrenmeleri önem arz etmektedir. Bu bilgi ve birikime sahip olmadan başlayan evliliklerin sürdürülmesi zorlaşmakta, karşılaşılan sorunlara çözüm bulma konusunda çiftler zor durumda kalabilmektedir.

Hz. Peygamber'in ailenin kurulması ve sürdürülmesinde önemli tavsiyeleri ve uygulamaları, sorunlara karşı da çözüm önerileri bulunmaktadır. Hayatın her sahasında bizim için en güzel örnek olan Peygamber Efendimizin evlilik ve aile içi ilişkileri nasıl yönettiğini, üstlendiği rolleri ve aile bireylerinin haklarını nasıl koruduğunu görmek bizlere yol gösterecektir. Hadisler ışığında bu verilerin ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Bu tez çalışması bu bilgileri ortaya çıkarıp tahlillerde bulunarak dinimizin evliliğe bakışını ve ona yüklediği değeri bilmeye ve ailenin üzerinde yükseldiği ahlâki ilkeleri öğrenmeye katkı sağlayacak, aile hayatımızı düzenlememize yardımcı olacak, yeni bir aile kuracak olanlara da ufuk açacaktır.

GİRİŞ

Aile, akrabalık ilişkisiyle birbirine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluktur.¹ Ailenin en temel fonksiyonları, insan neslinin devamını sağlaması, toplum kültürünün yeni nesillerle aktarıldığı ve toplumsallaşmanın öğrenildiği bir eğitim ocağı görevi görmesi, insanların ihtiyaç duyduğu psikolojik ve manevi doyumun ve sosyal güvenliğin en yüksek düzeyde ve karşılıksız olarak sağlanmasıdır.²

Aile demek birlik ve beraberlik demektir. Günümüzde ise, toplumsal sorunlardan en çok etkilenen kurumlardan biri aile olmuştur. Modern kültürün aile üzerindeki en derin etkisi, birlik duygusunu zedeleyerek aile bağlarını gevşetmesi ve insanı yalnızlaştırmasıdır. Aile bağlarının zayıflamasında, onun zorluklarından kaçınmada ve boşanmaların artmasında, yaşam felsefesindeki değişimin rolü büyüktür.³ Modern toplumlar evliliklerin azaldığı, evlilik yaşının yükseldiği, buna mukabil boşanmaların arttığı bir süreci yaşar hale gelmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2016-2017 yılları arasında evlenme oranı %4 düşüş göstermiştir. Boşanan çiftlerin sayısında ise yaklaşık %2 oranında artış olmuştur. 2017 yılında boşanma oranının en yüksek olduğu iller İzmir, Antalya ve Muğla'dır.⁴ (TÜİK) 2018 verilerine göre, evlenen çiftlerin sayısında 2017'ye göre yüzde 2,9 azalma olmuştur. Boşanan çiftlerin sayısı ise; 2017'ye göre 2018 yılında yüzde 10,9 artmıştır. 2018 yılında boşanma hızının en yüksek olduğu il İzmir olmuştur. Onu Muğla ve Antalya izlemiştir. Boşanmaların 2018 yılında yüzde 37,6'sı evliliğin ilk 5 yılı, yüzde 20,4'ü ise evliliğin 6-10 yılı içinde gerçekleşmiştir.⁵ Bu veriler ülkemizde aile kurumunun tehdit altında olduğunu göstermektedir. Bu durumda aile bireylerinin ailenin sürekliliğini ve ailede mutluluğu sağlayan değerleri bilmeleri ve yaşatmaları, hem ailenin hem de toplumun huzuruna katkı sağlayacaktır.

Aile kurumunun sağlıklı temeller üzerine kurulabilmesi, öncelikle evliliğe aday çiftlerin evlilik sorumluluğunu taşıyabilecek olgunlukta olmalarını gerektirmektedir. Bunun yanı sıra evlilik için gerekli olan temel bilgi ve becerileri de öğrenmeleri önem arz etmektedir. Bu bilgi ve birikime sahip olmadan başlayan evliliklerin sürdürülmesi zorlaşmakta; karşılaşılan sorunlara çözüm bulma konusunda çiftler zor durumda kalabilmektedir.⁶

¹ Mehmet Akif Aydın, "Aile" *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1989, C. II, s. 196-200.

² Ali Çiftçi-İbrahim Biçici, *Aile Rehberi*, Ankara 2005, s.18.

³ Nevzat Tarhan, "Son Sığınak Aile", İstanbul 2010, s.15.

⁴ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2018, 27593. (<http://www.tuik.gov.tr/Start.do>) (Erişim Tarihi: 10.05.2019).

⁵ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) <https://yenikapihaber.com/tuik-verileri-acikladi-iste-2018-evlenme-ve-bosanma-istatistikleri-101700h.htm> (Erişim Tarihi: 10. 05. 2019).

⁶ Fatma Betül Sayan Kaya, *Evlilik Öncesi Eğitim El Rehberi*, Ankara 2017, s. 4.

Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

İslam'a göre doğal ve fitrî bir gereklilik olan evlilik, kadın ve erkek için huzur ve sükûnet kaynağıdır. Yeni nesillerin de sağlıklı olarak yetiştiği en uygun ortamdır. Kurulan iyi bir aile yuvası, eşlerin hem dînî hayatlarını hem de iffetlerini ve nesillerini koruma altına alacaktır. Farklı hayatları aynı çatı altında buluşturan aile, aralarında dokuduğu bağlarla onların birbirlerine geçmelerini, birbirlerini tamamlamalarını ve güçlenmelerini sağlar. Aile demek birlik demektir. Hz. Peygamber'in ailenin kurulması ve devamında korunmasına yönelik önemli tavsiyeleri ve uygulamaları bulunmaktadır. Hadisler ışığında bu verilerin ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Bu tez çalışmasındaki amaç, bu bilgileri ortaya çıkarıp tahlillerde bulunarak bir yuvanın karşılaştığı risk alanlarını da dikkate almak suretiyle sorunlara dair çözüm önerileri sunmaktır.

Araştırmanın Problemi, Kapsamı ve Yöntemi

Aileyi devam ettirmede maddi ve manevî problemlerle karşılaşmaktadır. Bunların çözümünde doğru yöntemler kullanılmamakta, süreç iyi idare edilemeyip, ailenin yıkımına sebep olunmaktadır. Problemin çözümü ise etkili ve doğru yöntemle doğru çözümü bularak ailenin devamına katkı sağlamaktır.

Hz. Peygamber döneminde ailenin kurulması ve korunmasına dair uygulamalar, aile sorunları ve hadisler ışığında çözüm önerileri araştırmanın kapsamındadır.

Özellikle *Kütüb-i Sitte* hadislerinin incelenmesi, bunlarla ilgili şerhlere bakılması ve hadis ilminin metodları çerçevesinde konu ele alınıp, sonuca ulaşılacaktır.

Araştırmamızda yöntem olarak öncelikle hadis kaynaklarında konuyla ilgili veriler toplanacaktır. Sonra analiz ve sentez metoduyla sonuca ulaşmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın Kaynakları

Araştırma yapılırken öncelikle *Kütüb-i Sitte*⁷ musannıflarından Buhârî, (ö. 256/870) Müslim, (ö. 261/875) Ebû Dâvûd, (ö. 275/889) Tirmizî, (ö. 279/893) Nesâî, (ö. 303/916) İbn Mâce (ö. 273/887) ve *Kütüb-i Tis'a*⁸ müelliflerinden Ahmed b. Hanbel, (ö. 241/856) İmam Mâlik (ö. 179/796) ve Dârimî'nin (ö. 255/869) eserlerinden yararlanılmıştır. *Kütüb-i Sitte*'nin şerhlerinden de istifade edilmiştir. Aile konusu, hükümleri yönüyle İslâm Hukukunun da konusudur. Çalışmamızda bu alanda yazılmış kaynaklara da başvurulmuştur. Konumuzla ilgili yazılmış kitap, makale ve tez çalışmaları gözden geçirilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığının Yayınlarından da çok yönlü faydalanılmıştır. "Hadislerle İslâm", hadislerin

⁷ Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'leri, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin *Sünen* 'lerini ifade eder.

⁸ *Kütüb-i Sitte* 'ye ek olarak Ahmed b. Hanbel'in *Müsned* 'i, Dârimî'nin *Sünen* 'i ve İmam Mâlik'in *Muvatta* 'dır.

hangi konuyu içerdği hususunda ufuk açmıştır. “Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri”, konumuzla bağlantılı âyet-i kerîmelerin tefsiri ve yorumundan istifade edilmiştir. Ayrıca Başkanlığın aile konusunda yayınlanmış kitaplarından içerik olarak yararlanılmıştır. İbrahim Canan’ın “*Kütüb-i Sitte Muhtasarı Terceme ve Şerhi*”, “*Aile İçi Eğitim*” adlı eserlerine başvurulmuştur. Konumuzun genel çerçevesini belirlemede Saffet Köse’nin “*Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*” kitabından yararlanılmıştır. Abdullah Çolak “*İslâmda Aile Kurumunu Korumaya Yönelik Tedbirler*” isimli makalesinden de istifade edilmiştir. Makalede ailenin kuruluş aşaması ve sürdürülebilirliği yönünde İslâmi genel tespitler mevcuttur.



BİRİNCİ BÖLÜM

AİLENİN ÖNEMİ VE KURULUŞ AŞAMASINDA İSLAM'IN ALDIĞI TEDBİRLER

1.1. Aile

Aile, akrabalık ilişkisiyle birbirine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluktur.⁹ Aile, insanoğlunun; içinde doğduğu, büyüdüğü, ilk eğitimini aldığı en küçük sosyal yapıdır.¹⁰ Toplum, işte bu aile dediğimiz en küçük sosyal ünitelerin bir araya gelmesinden teşekkül eden insan topluluğudur. Yeryüzüne ilk insanın ayak basmasından itibaren aile kurumu da oluşmuştur. Kur'ân-ı Kerim, yeryüzünde yaşayan insanların atası olan Hz. Âdem'in bir eşe sahip olduğunu ve bu ilk karı-kocanın çocuklarıyla beraber bir aile yuvası kurduğunu haber vermektedir.¹¹

1.1.1. Aile Kavramı ve Ailenin Tanımı

Arapçada “aile”yi ifade eden kelimeler “آل¹², أهل¹³, العائِلة¹⁴, أسرة¹⁵” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. “الآل” kelimesi “aile, serap, akraba, taraf ve bir şeyin kendisi”¹⁶ demektir. “الآل” kelimesinin aslı “أهل” kelimesidir. Örneğin آل الرجل ifadesi adamın çoluğu, çocuğu, karısı anlamına gelmektedir. الاهل kelimesi akraba, aşiret, zevce ve aile anlamındadır. Çoğulu ise; ehâl اهل ve اهلون ehlûn şeklindedir. “اهل البيت” ehlü'l-beyt, hane halkı; “اهل الرجل” ehlü'r-racül, adamın eşi anlamındadır.¹⁷

Aile anlamına gelen “العائِلة” sözcüğü عَال kökünden gelmektedir.¹⁸ Aslı itibariyle fakir ve korunmaya muhtaç anlamlarına gelmektedir.¹⁹ “العيل” el-ayl, kelimesi aile efradı, bakılacak kimseler, fakir²⁰ anlamındadır. Çoğulu, âle عائلة , ayâyil عيال ve ıyâl عيال şeklindedir.

“معيل رجل” Müayyilü racülün ıyal sahibi²¹; “عيلة الرجل”ayletü'r racüli veya “عائلته” âiletühü ibareleri kişinin baktığı ev sakinleri; “اعيل اعيالا” e'yülü i'yâlen ibaresi ehli, iyali çok

⁹ Aydın, “Aile”, *DİA*, C. II, s.196-200.

¹⁰ Ahmet Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, İstanbul 2013, s. 17.

¹¹ Bakara, 2/35; Mâide, 5/27; A'raf, 7/19.

¹² İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Beyrut 1990, C. XI, s. 30.

¹³ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, C. XI, s. 30.

¹⁴ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, C. XI, s. 488.

¹⁵ İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed er-Râğıb, *Müfredat-ü Elfâzı'l-Kur'ân*, Beyrut 2009/1430, s.76; İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, C. IV, s. 20.

¹⁶ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, C. XI, s. 30.

¹⁷ İsfahânî, *Müfredat-ü Elfâzı'l-Kur'ân*, s. 96; İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, C. XI, s. 30. Aile kavramının semantik tahlili için bkz. Yusuf Açikel, *Kur'an ve Hadisler ışığında Geçmişten Günümüze Ehl-i Beyt*, Nobel Yay, s. 61.

¹⁸ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, C. XI, s. 488.

¹⁹ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, C. XI, s. 488.

²⁰ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, C. XI, s. 488.

olmak²² anlamlarında kullanılmaktadır. Günlük konuşmamızda da “ evlâd-ü ıyal” diye kullanırız.

Yine aile anlamında “الأسرة” “üsra” kullanılmakta olup çoğulu ise “أسر” “üser”dir. Kelime sağlam ve metin zırh, aile, baba tarafından yakın olanlar”²³ anlamına gelmektedir. Ailede korunaklı bir zırh gibi insanı maddî ve manevî bakımdan dış dünyadan gelecek olumsuzluklara karşı korumasından dolayı bu ismi almış olmalıdır.²⁴

Aile kelime olarak, bir kimsenin karısı, akrabası, ev halkı, aynı gaye için çalışan kimselerin hepsi anlamında kullanılmaktadır.²⁵ Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik²⁶ olarak tanımlanmıştır. Aile, içinde bulunduğu toplum şekline ve kültürüne göre üyelerin sayısı değişen, yani alanı dar ve geniş olabilen, temelde eş birlikteliği ile hukuki zemini oluşan bir kurumdur.²⁷

Genellikle ana, baba ve çocuklardan oluşan ve toplumun en küçük birimi olan kuruma sosyolojik anlamda “**aile**” denmektedir. Bu tanım, sanayi toplumu ile birlikte yaygınlaşan **çekirdek aileyi** ifade etmektedir. Geleneksel tarım toplumunda hakim aile biçimi ise dede, nine, amca, yenge gibi ikinci derece akrabaların da içinde bulunduğu **geniş ailedir**.²⁸ Aileyi oluşturan bireyler zamana, coğrafyaya, sosyal ve iktisadî yapıya göre değişmektedir. Geniş aile, bir aile reisinin başkanlığında eş, çocuk, torun, gelin, damat, amca, dayı, hala ve teyzelerden oluşmaktadır. Küçük veya çekirdek aile ise karı koca ile çocuklardan meydana gelmektedir.²⁹

1.1.2. Ailenin Önemi

Yeryüzünde Allah’ın iradesiyle ilk insan, bir aileye sahip olarak yaratılmıştır. Yeryüzünün ilk ailesinde, Hz. Âdem ile Hz. Havva’nın hayatları bir yuvada birleşir.³⁰ Şüphesiz bir toplumun en alt kurumu ve sosyalleşme sürecinde en temel kurum ailedir.³¹ Aile her toplumun sürekliliği için vazgeçilmez bir unsurdur. Aile beslenme, barınma, korunma ve sağlıklı yaşama gibi fizyolojik ihtiyaçlara ek olarak bireyi eğitme, yetiştirme ve haklara sahip

²¹ İbn Manzûr, *Lisanü’l- Arab*, C. XI, s. 488.

²² İbn Manzûr, *Lisanü’l- Arab*, C. XI, s. 488.

²³ İsfahânî, *el- Müfredat*, s. 76.

²⁴ Heyet, *Hadislerle İslâm*, I-VII, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, Ankara 2014, C. IV, s. 26.

²⁵ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1970, s. 25.

²⁶ Büyük Türkçe Sözlük, *TDK*, s. 86. www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts (Erişim Tarihi: 10.05.2019).

²⁷ Figen Berkay, “*Sosyal Değişme ve Türk Ailesi*”, I. Aile Şurası Bildirileri, Ankara 1990, s. 167.

²⁸ Çiftçi-İbrahim Biçici, *Aile Rehberi*, s. 14.

²⁹ Aydın, “Aile”, *DİA*, C.II, s. 196-200.

³⁰ Bakara, 2/35; Mâide, 5/27; A’raf, 7/19-23.

³¹ Münir Koştaş, “Sosyalleşme”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1987, C. XXIX, Sayı:1, s. 333.

kılma şeklinde psiko-sosyal ihtiyaçlar ile manevi duygu ve düşüncelerle donatılmış insani ihtiyaçları karşılamakla görevlidir.³²

Ailenin en temel fonksiyonları, insan soyunun üremesini sağlaması; toplum kültürünün yeni nesillere aktarıldığı ve toplumsallaşmanın öğrenildiği bir eğitim ocağı olmasıdır. Aile, ocukların sosyo-kültürel kişiliğini etkileyen sosyal evre grublarının içinde ilk sırayı almaktadır. Sevgi, saygı, güven, itaat, fedakârlık, yardımlaşma gibi güzel değerlerle beraber din de ailede aynı zamanda öğrenilmektedir. Aile kurumu, çocukların dinî inalarını sosyalleştirmek suretiyle etkilemektedir. Anne-baba kendi dinî kabullerini çocuklarına çoğunlukla aktarabilmektedirler.³³ Ailenin sadece ocuk eğitiminde aldığı rolü düşünmek bile bu kurumun önemini kavramaya yetebilir. Bir ocuğun bedensel ve ruhsal gelişimi, o daha anne karnında iken başlamaktadır. ocuk dünyaya gözünü aile ortamı içinde açmakta ve kişiliğinin şekillenmesi burada başlamaktadır.³⁴ Aile, insanoğlunun içinde doğduğu, büyüdüğü ilk eğitimini aldığı en küçük sosyal topluluktur. Çünkü toplum, işte bu aile dediğimiz en küçük sosyal ünitelerin bir araya gelmesinden teşekkül eden insan topluluğudur.³⁵ Sağlam aile yapısı sağlam toplumun önemli bir göstergesidir. Çünkü aile, koşulsuz sevgi ve şefkatin ilk ve en yoğun hissedildiği, sorumluluğun ve fedakârlığın, bilgi ve görgünün, örf ve adetlerin öğrenildiği yerdir. Aile, kişiyi eğiten ve hayata hazırlayan bir okuldur. Ona fedakrlığı, vefayı, ahlâkî ve inancı öğreten en uzun soluklu eğitim yuvasıdır. İnsan kültürünü, geleneğini ve değerlerini ailesinden miras alır.³⁶

Aile, hem neslin biyolojik ve ahlâki değerler yönünden sağlıklı yetişmesinde, hem de ülke ve dünya huzurunun sağlanmasında büyük role sahiptir. Yaratılışı itibariyle tek başına yaşayamayan insan, aile ortamının huzurlu atmosferinde terbiye edilmekte, diğer insanlarla ilişki kurabilmekte ve şahsiyetini kazanmaktadır. “Aile terbiyesi”, “aile görgüsü” gibi sık kullandığımız deyimler, ailenin bu önemli görevini ifade eder. Aile, bu önemli hedeflerin yanında dünyayı imar etmenin ve yaşanılır hale getirmenin de vazgeçilmez kurumudur.

Aile demek birlik ve beraberlik demektir. Günümüzde ise, toplumsal sorunlardan ençok etkilenen kurumlardan biri aile olmuştur. Modern kültürün aile üzerindeki en olumsuz etkisi, birlik duygusunu zedeleyerek aile bağlarını çözmesi ve insanı yalnızlaştırmasıdır. Modern toplumlar evliliklerin azaldığı, evlilik yaşının yükseldiği, buna mukabil boşanmaların arttığı bir süreci yaşar hale gelmiştir. Ailenin fonksiyonlarını incelerken konuyu alternatif

³² M. Ali Kirman, “Küresel Bir Olgu Olarak Din Değiştirme ve Aile Kurumuna Etkisi” *Dini Araştırmalar*, Eylül-Aralık 2003, sayı: 17, C. VI, s. 270.

³³ Abdurrahman Kurt, *Din Sosyolojisi*, Sentez Yay, Bursa 2019, s. 115.

³⁴ ifti-İbrahim Biçici, *Aile Rehberi*, s. 18.

³⁵ Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, İstanbul 2013, s. 17.

³⁶ Huriye Martı, “Ailem”, DİB yay, Ankara 2014, s. 7.

yaşam biçimleri ile birlikte ele almak ve aile ortamı ile buna alternatif sunulan yaşam biçimlerini karşılaştırmak gerekmektedir. Aile kurumuna alternatif olarak ileri sürülen, bireylerin tek başına yaşaması ya da evlilik kurumunu dışlayan beraber yaşama modelleri, çocukların aile ortamı dışında kreş, yuva gibi ortamlarda yetiştirilmesi toplum hayatında bazı sağlıksız ve çarpık sonuçlar üretebilmektedir. Psikologlar başta olmak üzere toplumbilimciler, aile ortamı dışında yetişen çocukların genellikle ruhsal bakımdan sağlıklı, dengeli ve uyumlu kişiler olmadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Yine aile ortamı dışında yaşayan yetişkinler de duygusal doyuma ulaşamamakta ve ruhsal açıdan değişik sıkıntılarla karşılaşabilmektedirler. Toplum hayatında işlenen suçlar incelendiğinde suçluların önemli bir kısmının ya bir aileye mensup olmadıkları ya da iyi bir aile yaşamına sahip olmadıkları görülmektedir.³⁷

İslam'ın aileye yönelik en temel mesajı da şudur: Aile bireylerinden hiç kimsenin haksızlık yapmadığı, haksızlığa uğramadığı, yaratılıştaki kadın-erkek özelliklerine uygun ve sevgi temeline dayalı bir aileyi kurup yaşatmaktır.³⁸ Bireyin mutluluğunu temin eden, bireyle toplum arasını bağlayan ve onu topluma kazandıran ailenin kurumsal önemini şu âyet-i kerime çok belirgin bir tarzda ortaya koymaktadır:

”وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir...”³⁹

Öyleyse aile, öncelikle insanın huzur bulacağı bir yuvadır. Eşler arasında var kıldığı meveddet ve rahmet ile aileyi huzurlu bir yuva kılan Allah olduğuna göre, ailede huzur ortamının sürdürülmesi için de O'nun emir ve tavsiyelerine ihtiyaç vardır. Hz. Peygamber'in de ailenin kurulması ve sürdürülebilirliği yönünde önemli tavsiyeleri ve uygulamaları bulunmaktadır.

1.1.3. Evlenme

Evlilik, peygamberlerin değişmeyen sünnetlerindendir.⁴⁰ Peygamberlerin de eşleri ve çocukları olmuştur.⁴¹ Evlilik müessesesi, insanın yararına ve fitratına uygun olan bir seçimdir.⁴² Evlilik kişiyi günah ve kötülüklerden korur. “İffet” kelimesiyle ifade edilen bu

³⁷ Çiftçi-İbrahim Biçici, *Aile Rehberi*, s. 20.

³⁸ Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, s. 14.

³⁹ Rûm, 30/21.

⁴⁰ Tirmizî, bu hadis için *hasen garîb* ifadesini kullanır. Bkz. Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (ö.279/892), *es-Sünen*, “Nikâh”, 1, Çağrı yay, İstanbul 1992. *Hasen Garîb*: Bir râvînin tek başına rivâyet ettiği veya rivâyetinde teferrüd ettiği hasen hadis. Bkz. Abdullah Aydın, *Hadîs İstılahları Sözlüğü*, Timaş Yay, İstanbul 1987, s. 68.

⁴¹ Ra'd, 13/38.

⁴² Tarhan, “*Son Sığınak Aile*”, s. 21.

koruma, Kur'an'da mü'minlerin özellikleri arasında sayılmıştır.⁴³ İffet; nefsin kendisiyle şehvetin güç ve hâkimiyetinden korunduğu durumdur.⁴⁴ İffetli olmak, hem mahrem yerlerin haramdan korunması hem de günaha yaklaştıracak sebep ve ortamlardan uzaklaşmayı ifade eder. Kur'anda evlilik için, korunaklı ve iffetli olmak⁴⁵ anlamına gelen “**muhsan**”⁴⁶ tabirinin kullanılması da insanların evlenerek günahattan, kötü istek ve arzulardan, hayatın birtakım tehlikelerinden korunmuş olacağını göstermektedir.⁴⁷

İslâm ahlâkının bir terimi olarak iffet, nefsin haramdan uzak durması, helâl olmayan ve güzel karşılanmayan söz ve davranışlardan sakınması demektir. Ahlâk kitaplarında iffet tanımlarını “yeme içme ve cinsî arzu konusunda ölçülü olmak, aşırı istekleri bastırıp dinin ve aklın buyruğu altına sokmak suretiyle kazanılan erdem” şeklinde özetlemek mümkündür. İffetli kimseye afif denir.⁴⁸

Kur'an-ı Kerîmde kurtuluşa eren gerçek müminlerin vasıflarından bahsederken şöyle buyrulur:

”وَالَّذِينَ هُمْ يُقْرَوْنَ حَافِظُونَ“

Onlar ki, edep yerlerini (iffetlerini) korurlar.”⁴⁹

Cinsel istek ve arzuların giderilmesinde ilâhî yasalar çerçevesinde şekillenmesi gereken bir ahlâkî kişiliğe dikkat çeker. Söz konusu âyetlerde, cinsel tatmini evlilik kurumu dışında arayanlar da “haddi aşanlar (العادون)”⁵⁰ diye geçer. Ayrıca, Kur'an kıssaları arasında Hz. Yusuf'un⁵¹, Hz. Yahyâ'nın⁵² ve Hz. Meryem'in⁵³ afif ve nezih hayatları, onların dillere destan örnek tutum ve davranışları zikredilir.

İmanın şubelerinden biri olan hayâ iffetten doğar. Hayâ, “çirkin şeylerden kaçınmaya sevk eden ve hak sahibinin hakkı konusunda kusurdan, yani her türlü hak ihlalden uzaklaştıran ahlâkî bir tavır”dır. Esasen iffet; her türlü aşırılık, dengesizlik ve ölçsüzlükten uzak durmak, özellikle cinsî-şehvî arzuyu şer'î sınırlar ve ahlâkî değerler açısından kontrol altında tutmak demektir. Hz. Peygamber'in hadislerinden yola çıkarak iffetin, cinsel arzu

⁴³ Mü'minûn, 23/6.

⁴⁴ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 573.

⁴⁵ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 239.

⁴⁶ Nur, 24/23.

⁴⁷ Geniş bilgi için bkz. “İffet”, *Din ve Hayat Dergisi* İstanbul Müftülüğü Sayı:19, 2013.

⁴⁸ Mustafa Çağrı, “İffet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 2000, C. XXI, s. 506-507.

⁴⁹ Mü'minûn, 23/5.

⁵⁰ Mü'minûn, 23/7.

⁵¹ Yusuf, 12/23, 28, 33.

⁵² Âl-i İmran, 3/39.

⁵³ Âl-i İmran, 3/42; Meryem, 19/23; Tahrim, 66/12.

(şehvet) konusunda iffet, göz, kulak, dil, el ve kalbin iffeti, malî-iktisadî konularda iffet diye üç alt başlık halinde ele alınması mümkündür.⁵⁴

Cinsellik ve iffetle ilgili şu hadisi zikredebiliriz. *من يتكفل لي ما بين لحييه وما بين رجليه أتكفل له بالجنة* “Her kim ağzına ve cinsel arzularına hâkim olacağına dair bana söz verirse ben de onun cennete girmesine kefil olurum.”⁵⁵ Göz, kulak, dil ve el iffetli olmadıkça bunların sahibinin afîf olması mümkün değildir. Dilin iffetli olmaması halinde alay, tecessüs, gıybet, nemîme (koğuculuk) gibi günahlar işlenir. Gözün iffetli olmaması halinde harama ve bayağı arzuları kışkırtan dünya hayatının ziynetine nazar edilir. İffetin kulakta yok olmasıyla da çirkin şeyler işitilir.⁵⁶

Hiz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır:

“Âdemoğluna zinadan hissesine düşen pay yazılmıştır. Kaçınılmaz olarak o buna erişir. Gözlerin zinası bakmak, kulakların zinası dinlemek, dilin zinası konuşmak, elin zinası tutmak, ayağın zinası da yürümektir. Kalp/nefis de heves edip arzular. Cinsiyet uzvu da ya tasdik ederek buna uyar ya da tekzip ederek uymaz/hevesi boşa çıkarır.”⁵⁷

Bir başka hadiste şöyledir:

”يَا عَلِيُّ لَا تُتَّبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ فَإِنَّ لَكَ الْأُولَىٰ وَلَيْسَتْ لَكَ الْآخِرَةُ

*Ey Ali, ilk bakışın ardından tekrar bakma! Çünkü ilk bakış hakkındır, bağışlanabilir. İkinci bakış ise hakkın değildir.”*⁵⁸

İmâm Begavî (ö.516/1122), birinci bakışın kişinin lehine olduğunu, aleyhine olmadığını söyler. Çünkü bu bakış ani ve kasıtsızdır. Kasıtlı bakış ise caiz değildir.⁵⁹

Demek oluyor ki, göz, kulak, dil, el gibi organların kuralsız kullanılması, özellikle gözün kirlenmesi, aile hayatının huzur ve mutluluğu için büyük bir tehlike teşkil edecektir.

⁵⁴ Zekerîya Güler, “Hz. Peygamber’in Hadislerinde İffet Kavramı”, *Din ve Hayat Dergisi* İstanbul Müftülüğü, Sayı:19, 2013.

⁵⁵ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *el-Câmiu’s-Sahih*, “Hudûd”, 19, Çağrı Yay, İstanbul 1992; Tirmizî, Sehl’in rivâyet ettiği bu hadîs için *hasen sahih garib* ifadesini kullanır. Tirmizî, “Zühd”, 60. *Hasen Sahih Garib*: Senetleri çoğalıp sahih derecesine ulaşan ancak bazı senetlerde râvisinin teferrüd etmiş olduğu hadîs. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 69.

⁵⁶ İsfahânî, *ez-Zeria ilâ Mekârimi’s-Şeria*, Dimaşk 2001, s. 218-219.

⁵⁷ Müslim, Ebu’l-Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *el-Câmiu’s-Sahih*, “Kader”, 21, Çağrı Yay, İstanbul 1992; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 42.

⁵⁸ Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî (ö. 275/889), *es-Sünen*, “Nikâh”, 42, Çağrı Yay, İstanbul 1992; Tirmizî, bu hadîsi sadece Şerîk’in rivâyet ettiğini ve hadîsin *hasen garib* olduğunu belirtir. Tirmizî, “Edeb”, 28.

⁵⁹ Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes’ûd el-Begavî (ö. 516/1122), *Şerhu’s-Sünne*, I-XV, Thk. Şuayb Arnaûd, Mektebetü’l-İslâmiyye, Beyrût 1403/1983, C. IX, s. 23.

1.1.4. Evlenmenin Önemi

İnsan soyu, evlilik sözleşmesi ile başlayan aile kurumu ile sürdürülmektedir. İslâm dini insanların evlenip yuva kurmalarına büyük önem verir. Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm de şöyle buyurur:

”وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için cinsinizden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet koyması O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”⁶⁰ Âyette Allah Teâlânın insanlara olan rahmet ve lütûfları zikredilerek bunların Allahın kudret ve rahmetinin delilleri olduğu ifade edilmektedir. İnsanoğlunun kendi cinsinden eşler yaratması ve onların arasına sevgi, muhabbet ve şefkât koyması; birbirlerine yakınlık kurup ısınmaları içindir. Erkek kadına olan sevgi ve şefkâtinden ve ondan bir evlada sahip olacağı için kadına sahip çıkar. Kadın da aralarındaki ülfet ve infak konusunda kocasına olan ihtiyacı sebebiyle sevgi ve muhabbet oluşur.⁶¹ İbn Abbas âyette geçen meveddeti, erkeğin eşini sevmesi olarak tefsir etmiştir. Rahmeti de, hanımının karşılaştığı sıkıntı karşısında ona şefkât duyması olarak açıklamıştır.⁶² Ailenin temeli olan evliliğin birey ve toplum açısından pek çok faydası vardır. Her şeyden önce evlilik karşı cinsler arasında sevgi ve huzur kaynağıdır. Eşler evlilik yoluyla huzur ve mutluluğa kavuşur. Düzenli bir aile hayatı bireylerin dinî davranışlarını olumlu yönde etkilemektedir. Çoğunlukla boşanma ve ayrı yaşamanın, dinî faaliyetleri azalttığı, evlilik ve çocuk yetiştirmenin ise, dîne yönelimi arttırdığı gözlenmiştir. Böylece çiftlerin dîne ilgisi evlilikteki mutluluk ve uyuma katkı sağlarken, çatışma ve ayrılma riskini azaltmaktadır.⁶³ Kur’an’da kadın ve erkek, birbirlerini örtüp koruyan ve tamamlayan birer elbiseye benzetilmektedir.⁶⁴ Eşlerin birbirlerine örtü olmaları, nefsî duygularını kontrol edip günaha girmekten kaçınmaları ve birbirlerinin iffetlerini korumalarıdır. Allah Teâlâ bir başka ayette şöyle buyurmuştur:

”وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah lütfu

⁶⁰ Rûm, 30/21.

⁶¹ İbn Kesîr, İsmâil İbn Ömer (ö. 774), *Tefsîru’l Kur’âni’l Azîm*, Thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddîn, I-IX, Dâr’u Kütübî’l-İlmiyye Beyrût 1419, C. VI, s. 278.

⁶² Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (ö. 671/1273), *el-Câmi’ li- Ahkâmi’l-Kur’ân*, I-XX, Dâru’l Kütübî’l Mısriyye Kâhire 1964, 3. Baskı, C. XIV, s. 17; es-Sâbûnî, Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü’l-t-Tefsîr*, I-III, Dâru’s-Sâbûnî Kâhire 1997, C. II, s. 438.

⁶³ Kurt, *Din Sosyolojisi*, s.116.

⁶⁴ Bakara, 2/187.

geniş olandır, hakkıyla bilendir”⁶⁵ Âyette bekârların evlendirilmesi önce veliler olmak üzere yakından uzağa bütün mü’minlere verilmiş bir sorumluluktur⁶⁶.

Hz. Peygamber (s.a.) de şöyle buyurmuştur: “ يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ، مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ، فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ Ey gençler! Evlilik yükümlülüğüne gücü yetenleriniz hemen evlensin. Çünkü evlilik, gözü ve ırzı harama karşı daha fazla korur. Evlenmeye güç yetiremeyen oruç tutsun. Çünkü orucun kişi için şehveti kesme özelliği vardır.”⁶⁷ Hz. Âişe’den rivâyet edilen hadiste de *فَمَنْ لَمْ يَعْمَلْ بِسُنَّتِي، فَكَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ مِنْ سُنَّتِي، فَمَنْ لَمْ يَعْمَلْ بِسُنَّتِي، فَكَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ مِنْ سُنَّتِي* “Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir...”⁶⁸ İfadeleri ile evlenerek aile kurmanın önemini vurgulamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.) evliliğin, gözü haramdan iffeti ise sefahet ve fuhşiyâttan koruduğunu ifade etmiştir. Evlenemeyenler için de orucu tavsiye etmesi şehveti kestiği içindir.⁶⁹ Hz. Peygamber’in özellikle gençlere hitap buyurması, kadınlara karşı şehvet duygusunun onlarda daha yoğun bulunmasındandır.⁷⁰

Nevevî (ö.676), hadiste geçen “ فَمَنْ لَمْ يَعْمَلْ بِسُنَّتِي، فَكَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ مِنْ سُنَّتِي” ifadesinin nikâhın sünnet olduğuna inanmayarak evlilikten yüz çevirenleri yani evlilik yapmayanları kapsadığını söylemiştir.⁷¹

Evlilik nikâh akdiyle kurulur. Ancak evlilik akitle kurulan ciddî bir kurumdur. İnsanlar birçok ciddî konularda şaka yapabilir. Evliliğin kuruluşunu temsil eden nikâh ile evliliğin sonunu getiren talâk (boşanma) hakkında asla şaka yapılmamalıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de nikâh akdi yoluyla kadının erkekten aldığı söz şöyle ifade edilmiştir:

”وَأَخَذْنَا مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا”

Onlar da sizden sağlam bir söz aldı.”⁷² Bu nedenle hayatta sadık kalınması gereken en önemli sözleşme evlilik anlaşmasıdır.

1.1.4.1. İslam Evliliği Teşvik Ediyor

İslâm’da aile kurumuna büyük önem verilmiş ve insanların aile kurmaları muhtelif âyet ve hadislerle teşvik edilmiştir. Çünkü aile hem kişinin huzur bulduğu bir ortam, hem de kişiyi dinde günah sayılan çeşitli kötülüklerden alıkoyan bir vasıta. Cenâb-ı Allah birçok âyette

⁶⁵ Nûr, 24/32.

⁶⁶ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/ 922), *Câmiu’l-Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, I-XXVI, Dâr’u Hicr, yy. 1422/2001, C, XVII, s. 274; Komisyon, Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, C. IV, s. 76.

⁶⁷ Buhârî, “Nikâh”, 3; Müslim, “Nikâh”, 1; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 1; Tirmizî, “Nikâh”, 1.

⁶⁸ Buhârî, “Nikâh”, 1; Müslim, “Nikâh”, 5; Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (ö. 303/915), *es-Sünen*, “Nikâh”, 4, Çağrı Yay, İstanbul 1992; İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni (ö. 273/887), *es-Sünen*, “Nikâh”, 1, Çağrı Yay, İstanbul 1992.

⁶⁹ Beyzâvî, el Kâdî Nasûriddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî (ö. 685/1286), *Tuhfetü’l-Ebrar Şerhu Mesâbihi’s-Sünne*, I-III, Vizâratü’l-Evkâf ve Şûûni’l-İslâmiyye Kuveyt 1433/2012, C. II, s. 329.

⁷⁰ Ahmet Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercümesi ve Şerhi*, I-XI ve Fihrist, İstanbul 2017, C. VII, s. 214.

⁷¹ Nevevî, Ebû Zekerîyya Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en- Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîh’i Müslim b. Haccâc*, I-XVIII, Dâr’ü lhyâi’t- Tûrâsî’l- Arabiyyi, Beyrût 1392/1972, C. IX, s. 176.

⁷² Nisâ, 4/21.

erkek ve kadını zevce olarak yarattığını açıklamakla evliliğin tabîî ve fitrî bir durum olduğuna dikkati çekmiş, kendi kendilerini evlendirmeye gücü yetmeyenleri de evlendirmeyi emretmiştir:

”وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً

Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlara da eşler ve çocuklar verdik.”⁷³

”وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ وَلَيْسَتَعْفُفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden sâlih (evlenmesi uygun) olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir. Evlenmeye güçleri yetmeyenler de Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar...”⁷⁴

Müfessirlerin çoğunluğu âyette geçen “وَأَنْكِحُوا” emrinin vücup için değil mendupluk ifade ettiğini söylemişlerdir.⁷⁵

Hz. Peygamber (s.a.) da şöyle buyurmuştur:

تَنَآكَحُوا تَكْتُمُوا فَإِنِّي أَبَاهِي بِكُمْ الْأُمَمَ حَتَّىٰ بِالسَّقَطِ

Evlenin çoğalın, zira doğan çocuk düşük de olsa, kıyamet günü ben sizin çokluğunuzla iftihar ederim.”⁷⁶

Başka bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur:

يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ، مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغْضُ لِلْبَصَرِ، وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ، فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ

“Ey gençler! Evlilik yükümlülüğüne gücü yetenleriniz hemen evlensin. Çünkü evlilik, gözü ve ırzı harama karşı daha fazla korur. Evlenmeye güç yetiremeyen oruç tutsun. Çünkü orucun kişi için şehveti kesme özelliği vardır.”⁷⁷

Ebû Hureyre’den gelen rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.) evlenenlere şöyle dua ederdi: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي الْخَيْرِ “Allah sana (evliliği) mübarek kalsın, üzerine bereket indirsın, ikinizin arasını hayırda birleştirsın.”⁷⁸

⁷³ Ra’d, 13/38.

⁷⁴ Nûr, 24/32-33.

⁷⁵ Hâzin, Ebû’l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin el-Bağdâdî (ö. 741/1341), *Lübâbü’t-te’vîl fi me’âni’t-tenzîl*, I-IV, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye Beyrût 1415, C. III, s. 294; Bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî (ö. 671/1273), *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, I-XX, Dâru’l-Kütübî’l-Misriyye, Kahire 1964, C. XII, s. 239.

⁷⁶ Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin Ebû Bekir (ö. 458), *Ma’rifetü’s-sünen ve’l-Âsâr*, Thk. Abdü’l-Mu’tî Emîn Kala’cî, I-XV, Beyrût 1412/1991, C. X, s. 16.

⁷⁷ Buhârî, “Nikâh”, 3; Müslim, “Nikâh”, 1; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 1; Tirmizî, “Nikâh”, 1.

Nikâh hem neslin devamını sağlar hem de toplumda ortaya çıkabilecek olan ahlâkî bozulmaları önleyen bir tedbirdir. Dolayısıyla İslâm toplumu evliliği kolaylaştırmalı ve yaygınlaştırmalıdır.⁷⁹ Evlenmek, sadece zevk ve haz için değil, milletin beka ve devamı, ferdin duygu ve düşüncelerinin dağınıklıktan kurtarılması ve cismanî hazların zabt-u rabt altına alınması içindir.⁸⁰ Mutlak olarak kimse evlenmekten menedilmemiştir. Bazı şartlarda evlenmemeyi tercih edenler olmuştur. Evlenmek ise mutlak olarak teşvîk edildiği gibi, bazen de şartlara bağlı olarak teşvîk edilmiştir. Gazzâlî (ö. 505/1111), evlenmenin (nikâhın) faydalarının; evlad yetiştirmek, şehveti teskîn etmek, ev idare etmek, yakınları çoğaltmak ve nefis mücahadesi yapmak olduğunu söyler. Evlenmenin asıl faydası evlat yetiştirmektir. Çünkü gaye, nesli yaşatmak ve âlemi insanoğlundan boş bırakmamaktır.⁸¹

1.1.4.2. Evlenme Akdinin/ Nikâhın Tarifi ve Hükümü

Nikâh kelimesiyle ifade edilen evlenme akdi, birbirleriyle evlenmelerine hukuken bir engel bulunmayan bir erkek ile bir kadın arasında yapılan, birbirinin cinsel yönlerinden yararlanmayı meşru kılan, ortak hayat ve nesli sürdürmek için aralarını birleştiren ve bunun için karşılıklı hak ve görevler belirleyen bağıdır.⁸²

Aile, evlendirme memurunun önünde ve iki şahit huzurunda gerçekleştirilen bir evlilik sözleşmesi ile kurulmakta ve bu sözleşme ile karşı cinsten iki insan özgür iradeleriyle hayatlarını birleştirmektedir. Hukukî anlamda aile, karşı cinsten iki kişinin evlilik sözleşmesi ile kurdukları ve Medenî Hukukun alanına giren bir birlikteliktir.⁸³

Evlenmek müekked bir sünnet olup insanlar evlenmeye teşvîk edilmişlerdir. Şehvetin aşırı bir halde olması sebebiyle zinaya düşme riski bulunan durumlarda evlenmek vacip; evlenildiğinde eşe haksızlık ve zulüm yapmakdan endişe duyulursa mekruhtur.⁸⁴ Hz. Âişe'den rivâyet edilen hadiste Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır:

78 Ebû Dâvûd, "Nikâh", 37; Tirmizî, bu konuda Ali b. Ebî Tâlib'den de rivâyet olduğunu ve kendisinin kaydettiği Ebû Hureyre rivâyetinin *hasen sahih* olduğunu belirtir. Tirmizî, "Nikâh", 7. *Hasen Sahih*: Senetleri çoğalıp sahih derecesine ulaşan hadîs. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.68.

79 Bkz. Elmalılı, M. Hamdi Yazır (ö. 1878/1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, Eser Neşriyat, İstanbul 1982, C. IV, s. 3510-3511.

80 Ali Bakkal, "İslâm'da Evliliğin Anlamı", III. Kutlu Doğum Sempozyumu "Küreselleşen Dünyada Aile", TDV Şanlıurfa Şubesi Yay, Ankara 2009, s. 186.

81 Gazzâlî, Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî (ö. 505/1111), *İhyâ'u Ulûmi'd-Dîn*, Trc. Ahmed Serdaroğlu, I-IV, İstanbul 1987, C. II, s. 67.

82 İbn Âbidîn, Muhammed Emin, *Reddû'l-Muhtâr ala'd-Dürri'l-Muhtâc*, el-Meymeniyye, Kahire 1307, C. II, s. 335-357; Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el Mevsilî (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, I-V, Çağrı Yay, İstanbul trs, C. III, s. 81-83.

83 Çiftçi-İbrahim Biçici, *Aile Rehberi*, s. 14.

84 Mevsilî, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, C. III, s. 82.

النكاح من سنتي، فَمَنْ لَمْ يَعْمَلْ بِسُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي “Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir...”⁸⁵

Nikâh, meşru ve müstehap bir akit olup, Müslümanlar evlenmeye teşvik edilmişlerdir. Evliliğin meşruiyeti Kur’ân-ı Kerîm ve sünnetle sabittir. Hz. Peygamber (s.a.) hayatı boyunca evlenme sünnetini yerine getirmiştir. Hz. Peygamber’in bir şeyi devamlı yapması da onun müekked sünnet olduğunu gösterir.⁸⁶ Şehvet duygusunun aşırı olması halinde kişinin zinaya düşmesinden korkulursa evlilik vacip olur. Evlenmek bu tür haramları işlemesine engel olur. Evlenmek, nefsi iffetli kılmak, zina yapmaktan korumak ve Allaha inanıp Ona ibadet edecek bir evladın doğmasına vesile olarak sevap kazanmak için meşru kılınmıştır. Bunun için evleneceği kadına zulmetmek endişesi ya da zulme meyletme ihtimali olan kişi, zulümle günah işlemiş olur. Böyle olunca evlendiğinde elde edeceği maslahat (fayda) lar ortadan kalkmış olur. Hanefiler, böyle bir kimsenin evlenmesinin mekruh olduğunu söylemişlerdir.⁸⁷ Nikâh ne sadece medenî bir muamele, ne de hukuki yönü olmayan sadece bir ibadet değil, iki özelliğin de içinde bulunduğu özel bir akittir. Bu sebeple bazı fakihler, aile hukuku meselelerinin incelendiği “Kitabu’n-Nikâh” bölümünü, ibadet bahisleriyle hukuk bahisleri arasına koymuşlardır.

1.1.4.3. Evlenme Akdinin Unsurları

Evlenme akdinin meydana gelebilmesi için şu unsurlar gerekmektedir:

- a. Cinsiyetleri farklı iki taraf. Nikâh ehliyeti taşıyan ve evlenmelerine herhangi bir engel bulunmayan bir erkek ile kadın arasında olur.
- b. Hayat birlikteliği için ortak rıza. Tarafların böyle bir akde gönülden razı olmaları, onları hayatın acı-tatlı her anında ortak yapmaktadır.
- c. Evlilikte süreklilik esastır. Daha sonra ortaya çıkacak bazı sebeplerle evliliğin sonlandırılma ihtimali olmakla beraber, evlilik akdinde devamlılık esastır. Belli bir süre veya bir tecrübe devresi geçirmek maksadıyla geçici evlilikler yapılamaz.
- d. Hukukilik. Yukarıdaki unsurların mevcudiyetine rağmen bu akit, ayrıca hukuk tarafından da tanınan bir akit olmalıdır. Bu sebeple mesela metreslik anlayışına “evlilik” denmez. Evlilik akdinin taraflara sağladığı haklar ve karşılıklı sorumluluklar, hukuk nazarında geçerli olan bir nikâhta söz konusu olabilir.⁸⁸

⁸⁵ Buhârî, “Nikâh”, 1; Müslim, “Nikâh”, 5.

⁸⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr li Ta’lîl-i’l-Muhtâr*, C. III, s. 82.

⁸⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr li Ta’lîl-i’l-Muhtâr*, C. III, s. 82.

⁸⁸ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 31.

Kur’ân, nikâh akdini mîsâk-ı ğalîz/sorumluluğu ağır olan bir söz olarak nitelemiştir,⁸⁹ yüze yakın âyetini âile hukuku meselelerine ayırmıştır. Hz. Peygamber (s.a.) de onu kendisinin sünneti⁹⁰ olarak bildirmiştir. Tirmizî’de geçen Hz. Âişe’den rivâyet edilen bir hadiste de şöyle buyrulmaktadır: *“أعلنوا هذا النكاح واجعلوه في المساجد واضربوا عليه بالدفوف”* *“Şu nikâhı etrafa duyurun, onu mescidlerde yapın ve nikâh dolayısıyla tefler çalın.”*⁹¹ Hadis nikâhta, basit bir akitte rastlanmayan bazı niteliklerin bulunduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber nikâh’ın açıktan aleni yapılıp etrafa duyurulmasını istemiştir. Tirmizî bu hadis için garîb-hasen demiştir. Elbanî, nikâhın ilanı dışındaki hadisteki diğer ifadeler için zayıf demiştir.⁹²

İbn Melek (ö.821/1418), *“هذا النكاح”* bu nikâh” ibaresinden maksadın Müslümanların nikâhı olduğunu ifade etmiştir. *“اجعلوه في المساجد”* onu mescidde yapınız” ibaresiyle nikâh akdinin mescidde yapılmasının kastedildiğini söylemiştir. *“واضربوا عليه بالدفوف”* “tef vurun” ibaresi mescit içinde tef vurulmasının caizliğine delâlet eder.⁹³

1.2. Ailenin Kuruluşunda Korunması Gereken İlkeler

Aile müessesesinin mutlu ve huzurlu bir şekilde sürdürülmesi için, kuruluş aşamasında önemsenmesi gereken bazı ilkeler vardır. Bunlardan bazılarını burada yer vermek istiyoruz.

1.2.1. Dünya-Ahret Dengesinin Korunması

İslâm, din- dünya, dünya- ahiret, arasında bir denge kurmuş ve bunlar arasında dengenin gözetilmesini istemiştir. Birisi için diğerinin terkini uygun görmemiştir. Bu yapının din-dünya dengesini dünyayı öne çıkararak, madde-maneviyat dengesini maddeyi merkeze alarak, kadın-erkek dengesini kadını veya erkeği öne çıkararak bozulması bazı sorunlara yol açmıştır. Aile ilişkileri de bundan olumsuz etkilenmiştir.

Kur’an-ı Kerim böyle bir yapılanmanın dünyada huzur ve mutluluğa engel teşkil edeceğini, ahiret yurdunda da hüsrana sebep olacağını hatırlatarak uyarılarda bulunur. Şu âyet-i kerimeler bu duruma örnektir:

وَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“(Dünyalık olarak) size verilen her şey, dünya hayatının geçimliği ve süsüdür.

Allah’ın katındaki ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır...”⁹⁴

مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ

⁸⁹ Nisâ, 4/21-24.

⁹⁰ İbn Mâce, “Nikâh”, 1.

⁹¹ Tirmizî, “Nikâh”, 6.

⁹² Nasûriddîn Elbânî, *Zaîfü'l Câmii's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, el-Mektebetü'l İslâmî, trs. s. 137.

⁹³ İbn Melek, Muhammed b. İzzeddin, *Şerhu Mesâbihü's-Sünne*, I-VI, İdâratü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1433/2012, C.III, s. 566.

⁹⁴ Kasas, 28/60.

“Kim ahiret kazancını isterse, onun kazancını arttırırız. Kim de dünya kazancını isterse, ona da istediğinden veririz, fakat onun ahirette hiçbir payı yoktur.”⁹⁵

H. Peygamber de şöyle uymaktadır:

فَوَاللَّهِ لَا الْفَقْرَ أَخْشَى عَلَيْكُمْ، وَلَكِنْ أَخْشَى عَلَيْكُمْ أَنْ تُبْسَطَ عَلَيْكُمُ الدُّنْيَا كَمَا بُسِطَتْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، فَتَنَافَسُوهَا كَمَا تَنَافَسُوهَا وَتُهْلِكُكُمْ كَمَا أَهْلَكْتُهُمْ

“Ben sizin fakirliğinizden korkmuyorum. Benim asıl korkum dünya zinetlerinin, nimetlerinin, rahatlığının sizden öncekilerde olduğu gibi sizin de ayaklarınızın altına serilmesinden, onlar gibi dünya süsünü elde etmek için kıyasıyla yarışmanızdan, dünyanın onları helak etmesi gibi sizi de helak etmesinden korkuyorum.”⁹⁶

H. Peygamber’in kızı Fâtıma ile olan şu diyalogu bu konuyu en güzel şekilde anlatmaktadır. Şöyle ki:

Ebu’l-Verd İbn Sümâme’den rivâyet edildiğine göre H. Ali (r.a.) İbn Ağyed’e dedi ki: “Sana kendimden ve Rasulullâh’ın kızı Fâtıma’dan bahsedeyim mi?” “Evet bahsedin!” dedim. Bunun üzerine: “Fâtıma (r.a.) değirmen çevirip su taşımaktan ellerinde ve boynunda yaralar oluşmuştu. (Bu sıralarda) Rasûlullâh’a köleler getirilmişti. Fâtıma’ya: “Babana kadar gidip bir köle istesen!” dedim. H. Fâtıma H. Peygamber’in birileriyle konuşmakta olduğunu gördü ve geri döndü. Ertesi gün Rasûlullah Fâtıma’ya gelerek: “Kızım ihtiyacın ne idi?” diye sordu. Fâtıma sükût edip cevap vermedi. Ben araya girip: “Ey Allâh’ın Rasûlü!” dedim ve açıkladım: “Fâtıma’nın değirmen kullanmaktan elleri yara oldu, kırba ile su taşımaktan da omuzları incindi. Köleler gelince ben kendisine, size uğramasını, sizden bir hizmetçi istemesini ve böylece biraz rahata kavuşmasını söyledim. Bu açıklamam üzerine Rasûlullah: “Ey Fâtıma, Allah’tan kork, Allah’a olan farzlarını eda et, aile’nin işlerini yap. Yatağına girince otuz üç kere sübhânallah, otuz üç kere elhamdülillah, otuz dört kere Allahü ekber de. Böylece hepsi yüz yapar. Bu senin için hizmetçiden daha hayırlıdır.” buyurdular. Fâtıma (r.a.): “Allah’tan ve Allah’ın Rasûl’ünden razıyım” dedi. Rasûlullah ona hizmetçi vermedi.”⁹⁷

İslamın ilk yıllarında kadınların ev işlerinde çalıştıklarını, hatta H. Peygamber’in kızı Fâtıma’nın, en ağır ev işlerini bile yaptığını görmekteyiz. “Rasûlullah’ın baldızı Esmâ (r.a.)’nın tarlada çalıştığı, ata yem hazırladığı, at tımar ettiği rivâyetlerde belirtilmiştir. Hadis, bize H. Peygamber’in kızının kendisini yoran ve sıkıntı veren ev işlerini yaptığını, hizmetçi

⁹⁵ Şûrâ, 42/20.

⁹⁶ Buhârî, “Cizye”, 1; Müslim, “Zühd”, 6; Tirmizî, “Kıyâmet”, 28; İbn Mâce, “Fiten”, 18; İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (ö. 241/855), *Müsned*, IV, 137, Çağrı Yay, İstanbul 1992.

⁹⁷ Buhârî, “Fedâilu’l Ashâb”, 9, “Humus”, 6, “Da’avât”, 11; Tirmizî, “Da’avât”, 24; Ebû Dâvûd, “Harac”, 20, “Edeb”, 109.

istediği zaman Rasûlullah'ın hizmetçi vermeyip ondan daha hayırlı olan bazı tesbîhâtı tavsiye ettiğini göstermektedir. Hadis, selef-i sâlihîn'in içinde bulunduğu geçim sıkıntısı, yokluk ve darlığı konu etmektedir. Allah onları, dünyayı çok arzulamaktan korumak için, elde etme imkânına rağmen dünyaya tamah etmekten uzak tutmuştur. Böyle davranmak peygamberlerin ve onlara tabi olanların yoludur.”⁹⁸ Aile içinde bazı ev işlerini yapmak sıkıntı ve zorluğuna rağmen gerekebilir. Çünkü insanın en çok özveride bulunacağı ve fedakârlık yapacağı kişiler ailesidir. Bazen sıkıntılara katlanmak aile bağlarını güçlendirir.

Dünyevîleşme, dünya-ahiret dengesinin ikincisi aleyhine bozulması, tercihlerde daha çok maddeyi merkeze almak demektir. Bu, müslümanlar açısından bir tehlikedir. Özellikle eş seçiminden aile içi ihtilaflara kadar ailenin de bu durumdan çok etkilendiğini söyleyebiliriz.

1.2.2. Eş Seçiminde Dindarlığın ve “Güzel Ahlâk”ın Öncelenmesi

Aile'nin devamlılığı ve mutluluğu için yapılması gereken ilk ve en önemli şey, eş seçiminde isabetli davranmaktır. Eşlerin seçimine gösterilecek özen, kişilerin mutluluğu ve huzuru kadar aile kurumunun devamı ve sağlamlığı bakımından da önemlidir. Tarafların göz önünde bulundurmaları gereken önemli bir nokta da “çocuğuma iyi bir anne ya da iyi bir baba olur” düşüncesiyle birbirini tanımaya çalışmalarıdır.⁹⁹ Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber eş seçiminde dindarlığın ve güzel ahlâkın öne çıkarılmasını istemektedir.

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا فُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا

“Onlar, Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle diyenlerdir.”¹⁰⁰ âyetinde eşlerin göz aydınlığı kılınması birbirlerine mutluluk vermesi anlamındadır.

Hiz. Peygamber (s.a.) eşte aranacak özellikleri kadınlar üzerinden belirlemektedir. Bunun sebebi evlenme teklifinin genellikle erkekten kıza doğru yapılması yönündeki örfüdür. Bu özellikler aynı zamanda evlenmek isteyen erkekte de aranması gereken niteliklerdir. Ebû Hureyre Hiz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: *نُكِّحُ الْمَرْأَةَ لِأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا وَلِحَسْبِهَا وَجَمَالِهَا وَلِدِينِهَا، فَاطْفَرُ بِذَاتِ الدِّينِ، تَرَبَّتْ يَدَاكَ* “Bir kadınla dört şeyden dolayı evlenilir. Malı, soyu, güzelliği ve dini için. Sen dindar olanı seç ki iki elin bereket görsün!”¹⁰¹ Hâdiste evlenirken göz önünde bulundurulabilecek vasıflara işaret edilmiştir. Burada dindar kavramı ile ahlâk düzeyi yüksek ve dinin farz kıldığı ibadetleri yerine getiren kişi kastedilmiştir.¹⁰²

⁹⁸ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay, Ankara 1992, C. X, s. 73-74.

⁹⁹ Tarhan, *Son Sığınak Aile*, s. 45.

¹⁰⁰ Furkan, 25/74.

¹⁰¹ Buhârî, “Nikâh”, 16; Müslim, “Radâ”, 53.

¹⁰² Bakkal, “İslâm'da Evliliğin Anlamı” III. Kutlu Doğum Sempozyumu “Küreselleşen Dünyada Aile”, TDV Şanlıurfa Şubesi Yay, Ankara 2009, s. 187.

Hayatın en önemli kararlarından biri olan eş seçiminin, gerek kadınlar gerekse erkekler açısından en önemli kriteri dindar ve güzel ahlâklı olmaktır. Hz. Peygamber evlenecek kişileri geçici heveslere ve zevklere kapılmama konusunda uyarmış, dindarlık ve huy güzelliğini öncelikli olarak değerlendirmelerini, bu sayede berekete nail olmalarını istemiştir. Rasûlullâh'ın berekete erme diye ifade ettiği dua cümlesi, hem dünyada hem de ahirette saadete kavuşma temennisidir. Dindar olanı tercih etmenin iki cihanda fayda sağlayacağı ve “teribet yedâke تربت يداك” ibaresinin dua olduğu ifade edilmiştir.¹⁰³ Dindar ile dostluk ve arkadaşlık kurmak teşvik edilmiştir. Çünkü böyle arkadaşın ahlâkî güzelliklerinden istifade edilir, kötü şeylerden de emniyette olunur.¹⁰⁴ Evliliğe süreklilik ve anlam kazandıran sır, eşlerin dindar ve güzel ahlâk sahibi olmalarıdır. Şan, şöhret, zenginlik, asalet ve güzellik gibi diğer özellikler geçicidir. Kişi bunlara sahip olmak için özel çaba göstermez. Ama dindarlık, iyi huy ve güzel ahlâk kişinin kendi kazanımıdır. Böyle kişinin davranışlarını yönlendiren inanç ve ahlâki ilkeler bellidir. Haramlardan ve yanlışlardan kendisini koruyan kişinin, eşinin ve çocuklarının zararına sonuçları olacak işler yapması ve aileyi kötü bir geleceğe sürüklemesi beklenmez. Dindar, güzel ahlâklı ve huyu güzel bir aday evlilik kararını verirken karşı tarafa güven verir. Şu atasözü bu duyguyu ifade etmektedir: “Kendi güzele doyulmuş, huyu güzele doyulmamış.”¹⁰⁵ Yuvadaki geçim, huzur ve mutluluğun devamlılığı dinî hassasiyet ve ahlâkî olgunlukla mümkün olabilir.

Hz. Peygamber (s.a.) dindarlığı ve ahlak güzelliğini esas aldığı için bu vasfa sahip birisi bir kızı istediği zaman onun evlendirilmesini istemiştir. Ebû Hureyre bu hususta Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir:

إِذَا خَطَبَ إِلَيْكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَرَّوْجُوهُ، إِلَّا تَفْعَلُوا تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ، وَفَسَادٌ عَرِيضٌ

“Dini ve ahlâkı sizi memnun eden birisi sizden kız talep ederse onu evlendirin. Böyle yapmazsanız, yeryüzünde fitne ve büyük bir bozgunculuk çıkar.”¹⁰⁶

İbn Melek (ö.821/1418), “إِلَّا تَفْعَلُوا” böyle yapmadığınızda” ibaresini yani dindar ve ahlâklı birisi bir kızı istediğinde evlendirilmediğinde yeryüzünde fitne çıkacağını “وَفَسَادٌ عَرِيضٌ” ifadesinden kastın, büyük bozulma olacağını söyler. Yani evlilikte din ve ahlâk güzelliği değilde zenginlik ve makam gibi hususlar tercih edildiğinde evlilik zorlaşıp pek çok

¹⁰³ Kirmânî, Muhammed b. Yusuf, *el-Kevâkibu'd-Derâri fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Dâr'ü İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, Beyrût 1401/1981, C. XIX, s. 72.

¹⁰⁴ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn en-Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc*, I-VIII, Dâr'ü İhyâi't-Türâs, Beyrût 1392, C. X, s. 51; Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin el-Aynî (ö. 855/1451), *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîh el-Buhârî*, I-XXV, Dâr'ü İhyâi't-Türâs, Beyrût trs, C. XX, s. 80.

¹⁰⁵ Zekiye Demir, *Aile Huzuru*, DİB Yay, Ankara 2008, s. 14-15.

¹⁰⁶ Tirmizî, “Nikâh”, 3.

erkek ve kadın evlilik yapamayacağı için toplumda zina çoğalır. Bu durum toplumun bozulmasına sebep olur.¹⁰⁷

Eş seçiminde Hz. Peygamber'in önemseydiği dindarlık ve ahlâkî erdem dikkate alınmadığında toplumda bozulma olacaktır. Evlenmelerinde engel bulunmayan kişilerin evliliğinin geciktirilmesi veya yapılmaması toplumun huzuru açısından sorun oluşturacaktır.

1.2.3. Nikâhın Kolaylaştırılması

Evlenecek çiftler rızkı verenin Allah olduğunu bilmeli, maddi endişelerin evliliklerini olumsuz yönde etkilemesine izin vermemelidir. Aileler de bu konuda anlayışlı davranmalı, evliliği kolaylaştırmak için ellerinden geleni yapmalıdırlar. *“حَيْرُ النِّكَاحِ أَيْسَرُهُ”* “*En hayırlı nikâh en kolay olanıdır.*”¹⁰⁸ hadîsi hem evlenecek çiftlere hem de ailelerine rehber olmalıdır. “Günümüzde düğünlerin çok masraflı olması sebebiyle evlenemeyen gençlerin durumu, bazı ülkelerdeki en önemli sosyal problemler arasında sayılabilmektedir. Bu durum onları bazen psikolojik rahatsızlıklara, bunalımlara, bazen de nefse uyup evlilik dışı ilişkilere sürükleyebilmektedir.”¹⁰⁹ Azîmâbâdî, *أَيْسَرُهُ* eyserahü ibaresi *أَسْهَلُهُ* eshelühü” manasında olup, kolay nikâhtan kastın mehir ve benzer sorumlulukların erkek için hafifletilmesi olduğunu söylemiştir.¹¹⁰

İslâm'ın teşvik ettiği ve kolaylaştırdığı nikâh, eşlerin hem dinî hayatlarını hem de iffetlerini ve nesillerini koruma altına alacaktır. Aile'nin korunması, toplumun da korunması ve geleceğe ümitte bakabilmesi anlamına gelecektir.

1.2.4. Evlilikte Denklik (Kefâet)

Kefâet, sözlükte *“الكفاءة : eşitlik, denklik, benzerlik ve yeterlik”* anlamlarına gelmektedir. Bir fıkıh terimi olarak kefaet *كفاءة*, evlenecek eşler arasında belli hususlarda denkliğin bulunmasını, daha çok da evlenecek eşlerden erkeğin kadına denkliğini ifade eder. Denk olan erkeğe küfüv denilir.¹¹¹

Toplumu oluşturan aileye dinimiz büyük önem vermiştir. Sağlam bir toplum için, ailenin sağlıklı ve sağlam temeller üzerine kurulması gerekir. Huzurlu bir yuvanın kurulması ve eşler arasında uyumun sağlanması için, evlilikte tarafların dinî, ekonomik ve sosyal bakımdan birbirlerine denk olmaları önem arz etmektedir. Bu sebeple İslâm âlimleri kefaet

¹⁰⁷ İbn Melek, *Şerhu Mesâbîhi's-Sünne*, C. III, s. 543.

¹⁰⁸ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 30-31.

¹⁰⁹ Heyet, *Hadislerle İslâm*, DİB yay, Ankara 2014, C. IV, s. 39.

¹¹⁰ Azîmâbâdî, Ebû't-Tayyib Muhammed b. Emîr, *Avnu'l-Mâbûd Şerhu Sünen-i Ebi Dâvûd*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, I-XIV, Beyrût 1415/1995, C. VI, s. 107.

¹¹¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. I, s. 139; Bkz. Hamza Aktan, “Kefâet”, *DİA*, Ankara 2002, C. XXV, s. 166-168; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yay, İstanbul 1995, s. 179.

(denklik) başlığı altında bu konuyu inceleyerek, özellikle evlenecek kızın haklarını koruyabilmek için evlilikte denklik şartı aramışlardır. Kur'ân ve Sünnette denkliğin şart olduğu hususunda bir hüküm bulunmamaktadır. Bu şart, âlimlerin daha çok evlilikte uyum ve mutluluğu sağlamak amacıyla kabul ettikleri bir tedbirdir. Bu nedenle, günümüzde evliliğin devamı ve huzurlu bir yuvanın temini bakımından denkliğin aranması, faydalı bir unsur olarak kabul edilmelidir.¹¹²

Evlilikte erkeğin kadına denk olması aranmaktadır. Müctehitlerden birçoğuna göre, evlilikte denklik bir sıhhat şartı değil, bağlayıcılık (lüzum) şartıdır. Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye şöyle emretmiştir:

ثَلَاثٌ لَا تُؤَخَّرُهَا: الصَّلَاةُ إِذَا آتَتْ، وَالْجَنَازَةُ إِذَا حَضَرَتْ، وَالْأَيُّمُ إِذَا وَجَدَتْ لَهَا كُفًّا

“Üç şeyi geciktirme! Vakti geldiğinde namazı, hazır olduğunda cenazeyi, dengini bulunca kızı.”¹¹³ Hanefî mezhebinde şu altı hususta kocanın kadına denk olması aranmıştır. Bunlar: İslam, dindarlık, hürriyet, nesep, servet ve meslektir.¹¹⁴ Evlilikte denkliğin sınırlarının geniş tutulması, Hanefî mezhebinde akıllı ve ergin (bâliğa) kadının velisinden izin almaksızın evlenme özgürlüğünün bulunması ile yakından ilgilidir. Kadın veliden izin almaksızın evlenince, her ne kadar şahitlerin yanında irade beyanında bulunmuşsa da kandırılma, korku veya kaçırılma yoluyla böyle bir evliliğe rıza göstermiş olma ihtimali vardır. Veliden habersiz akdedilen böyle bir nikâhta, koca kadından yukarıda belirtilen denklik maddelerinde daha üstün durumda ise kadın dengi ile evlenmiş olduğu için nikâh kesinleşir ve velinin kızını geri alma hakkı yoktur. Ancak kocada altı denklik maddesinden herhangi birisi eksik bulunursa kızın velisi bu eksikliği öne sürerek nikâhı feshettirebilir. Diğer yandan kadın emsal mehirden az bir mehirle evlenmişse veli, bu nedenle de evliliği feshettirebilir.¹¹⁵

Görüldüğü gibi denklik, temelde kadını korumak, ailede eşler arası uyumu ve mutluluğu sağlamak için öngörülen bir tedbirdir.

1.2.5. Evlilikte Velinin İzni

Evlenme akdinin en önemli unsurunu evlenecek kişiler ve bunların veli ya da vekilleri oluşturmaktadır. Evlenmelerinde herhangi bir engel bulunmayan ve evlenebilme ehliyetine sahip herkes evlilikte taraf olabilir. Evlenme ehliyeti, başkalarının izin ve onayı olmadan

¹¹² Aydın, “Aile Hayatı”, *İlmihal İslam ve Toplum*, DİB yay, Ankara 2006, C. II, s. 214.

¹¹³ Tirmizî, hadîsin *garîb hasen* olduğunu söylemiştir. Tirmizî, “Salât”, 13.

¹¹⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, C. III, s. 99; Ömer Nasûhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, VIII, Bilmen Yayınevi, İstanbul trs. C. II, s. 65-66.

¹¹⁵ Abdurrahman el-Cezîrî, *Kitâbü'l-Fıkıh ale'l-Mezâhibi'l-Erbea*, I-V, Çağrı yay, İstanbul 1986, C. IV, s. 54-57.

evlenebilme ehliyeti demektir. Bunun için akıl ve ruh sağlığıyla birlikte bâliğ olmak şartı aranır.¹¹⁶

Hanefiler dışında diğer üç mezhep, yetişkin (bülûğa ermiş) kızlarında ancak velileri vasıtasıyla evlenebileceklerini söylemişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm de:

فَأَنكِحُواهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَأَتَوْهُنَّ أَجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ

“ ...Kadınları ailelerinin izni ile nikâhlayın. Onlara ücretlerini/ mehirlerini iyilikle verin...”¹¹⁷ buyurulmaktadır.

Hanefiler yetişkinlerin veliye danışmadan da kendi başlarına nikâh akdine taraf olabileceklerini kabul etmiştir. Bununla birlikte İmam Muhammed (ö.189/805), nikâhın lüzumunu yani bağlayıcılık kazanmasını velinin rızasına bağlamıştır.¹¹⁸

İnsan şahsiyetine ve onun tasarruf hürriyetine önem vermiş olan Hanefî içtihadı, toplumların büyümesi ve bozulması sonucunda bazı sakıncalı sonuçları da beraberinde getirmiştir. Özellikle kızlar, duygusal yönelişlerle tedbirsiz davranarak kendilerine ve ailelerine zarar verecek evlilikler yaptıkları için bunun kontrol altına alınması gerekmiştir. Bu sebeple olsa gerek Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi şu düzenlemeyi yapmıştır. Evlenme ehliyeti için erkeklerin 18, kızların 17 yaşını bitirmeleri şarttır. Evlenme ehliyetine sahip erkekler diledikleri gibi evlenebilirler. Fakat kızlar için hâkim, durumu velisine bildirip bir itiraz olup olmadığını sorar. Veli itiraz etmez ya da yaptığı itiraz yerinde bulunmazsa, hâkim, tarafları evlendirir. Günümüz şartlarında da bu düzenleme esas alınmalıdır.¹¹⁹

Evlilikte velilerin gönüllerinin alınmasında pek çok yarar vardır. Veliler evlenecek çocuklarına yardımcı olmalı, çocukların hayrına olacak kararların verilmesine destek olup, onları zorda bırakacak kararlardan kaçınmalıdır. Ne veliler çocuğun hayatını karartacak katı ve sıkıntılı kararlar vermeli, ne de gençler sadece kendi kafalarına göre davranmalılardır. Birlikte istişare ile karar vermelidirler. Hem ailelerin hem evlenen tarafların mutlu olacakları bir aile bu şekilde sağlanabilir.¹²⁰

¹¹⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr li Ta'îlî'l-Muhtâr*, C. III, s. 90.

¹¹⁷ Nisâ, 4/25.

¹¹⁸ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 41.

¹¹⁹ Orhan Çeker, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, md. 4-8, Mehir Vakfı yay, Konya 2017, s. 24. ; Ayrıca geniş bilgi için bkz. Abdurrahman Yazıcı, “Osmanlı Hukuku Aile Kararnamesi (1917) ve Sadreddin Efendinin Eleştirileri”, *EKEV AKADEMİ Dergisi*, Yıl:19 Sayı: 62 (Bahar 2015), s. 571.

¹²⁰ Abdullah Çolak, “İslamda Aile Kurumunu Korumaya Yönelik Tedbirler”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bahar 2016/7(1) s. 105-137.

1.2.6. Evlenme Öncesi İlişkiler

Ömür boyu beraber olma niyetiyle bir araya gelecek olan kişilerin birbirlerini tanımadan, görmeden evlenmeleri düşünülemez. Tarafların birbirlerini görmeden, tanımadan evlenmeleri, aile kurumunun asıl amacını gerçekleştirmeyecektir. Bunlar arasında görüşme, nişanlanma ve evlilik hazırlıklarının yapıldığı düşünülür sayabiliriz.

1.2.6.1. Görüşme

Evliliği daha sağlam bir temel üzerine oturtmak için İslâm, önceden görmeyi ve belirli ölçüler içerisinde görüşmeyi önermiştir. Hz. Peygamber (s.a.), bir kadınla evlenmek isteyen Muğîre b. Şu'be'ye onu görüp görmediğini sormuş, görmediğini öğrenince, *انْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّهُ أَحْرَى أَنْ يُدَمَّ بَيْنَكُمَا* "Git onu gör! Çünkü bu, ileride mutlu olabilmeniz/birbirinize ısınabilmeniz için en iyisidir"¹²¹ buyurmuştur. Hadis, kendisi ile evlilik düşünülen kişiye bakmanın mendup olduğuna delâlet eder. Cumhurun görüşü böyledir. Yüze ve avuçlara bakmak mübahtır. Yüze bakmakla kişinin güzel olup olmadığı, avuçlara bakmakla da üretkenliği ve çalışkanlığı anlaşılır.¹²² Evlilik düşüncesiyle bakmak ve görmek aralarındaki sevginin devam etmesine yöneliktir. Evlilik niyeti olmaksızın bakmak caiz değildir.¹²³ Evlilik isteğe bağlı bir akit olduğuna göre erkeğin de kadının da neye razı olduğunu görmesi ve bilmesi tabii hakkıdır. Evliliğin asıl amacı cinsellik olmadığına göre, görme konusunda haddi aşmak da doğru değildir. Bu görme ve görüşmenin, tarafları rencide etmeyecek şekilde olması ve bir de tarafların yalnız başlarına kalmamaları gerekir. Bu hassasiyete dikkat edilmesi şartıyla tarafların görüşüp konuşmaları caiz olacaktır.¹²⁴ Kur'ân-ı Kerîm'de bu husus şöyle ifade edilir:

”وَلَكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا

...Ama yine de onlarla en uygun ve makul şekilde konuşun; sakın onlarla gizlice buluşma yönünde sözleşmeyin!..”¹²⁵

Hz. Peygamber (s.a.)de, *لَا يَخْلُونَ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا كَانَ تَالِيَهُمَا الشَّيْطَانُ* "Sizden kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa, yanında mahremi (kendi yakını) olmayan bir kadınla baş başa kalmasın. Çünkü bunu yaparsa üçüncü kişileri şeytan olur"¹²⁶ buyurmuştur. Hadiste yanında

¹²¹ Müslim, "Nikâh", 74; Tirmizî, hadisin *hasen* olduğunu söylemiştir. Tirmizî, "Nikâh", 5. *Hasen*: Senedinde yalan söylemekle itham edilmiş hiçbir kimse bulunmamakla beraber şazz da olmayan ve benzeri diğer tariklerden rivâyet edilmiş olan hadis. Bkz. Aydın, *Hadîs İstılahları Sözlüğü*, s. 68.

¹²² el-Mağribî el-Hüseyn b. Muhammed, *el-Bedru't-Tamâm Şerhu Bülûğî'l-Merâm*, Thk. Ali b. Abdullah ez-Zeben, I-X, Dâru'l-Hicr, yy. 1428/2007, C. VII, s. 25.

¹²³ Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin el-Aynî (ö. 855/1451), *Umdetü'l-Kârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1421/2001, C. XX, s. 168.

¹²⁴ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 35.

¹²⁵ Bakara, 2/235.

¹²⁶ Buhârî, "Nikâh", 111; Tirmizî, "Radâ", 16.

mahremi olmayan bir kadınla erkeğin baş başa kalmaktan sakındırılma sebebi, şeytan erkekle kadın arasındaki şehveti tahrîk ederek zina filini yapmaya sevketmesidir.¹²⁷

1.2.6.2. Nişanlanma

Evlilikten önce geçirilen bir dönem olan nişanlılık, birbirlerini gören iki tarafın karşılıklı olarak birbirlerine evlenme sözü vermeleridir. Eskiden “namzet olmak” tabiriyle ifade edilen bu işlem, namzet olanların birbirlerine nişan olmak üzere verdikleri yüzük, küpe vb. takılar dolayısıyla sonraları “nişanlanma” kavramıyla anılmıştır. Nikâhtan önce böyle bir ara dönemin uygun görülmesindeki amaç, ileride bir yuva kuracak olan iki tarafın birbirini tanınması ve doğru karar verebilmek için bir düşünme fırsatı bulmalarıdır. Bu amaç, ailenin daha sağlam temellerle kurulmasına fayda sağlayacaktır.¹²⁸

“Söz kesme, şerbet içme, mehir üzerinde konuşup tespit etme vs.” gibi örfe dayanan hususlar dışında nişanlanma konusunda İslâm hukuku iki hususta düzenleme getirmiştir. Birisi “kimlerle nişanlanılabileceği”, diğeri ise “nişanın bozulmasından doğan neticeler”dir. Birinci meseleyle ilgili olarak kısaca, evlenmelerinde hukuken sakınca bulunmayan kimselerin nişanlanabilecekleri söylenebilir.¹²⁹ Buna bir de Hz. Peygamber (s.a.)’in, İbn Ömer’den rivâyet edilen bir hadiste *لَا يَبِيعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ وَلَا يَخْطُبُ بَعْضُكُمْ عَلَى خِطْبَةِ بَعْضٍ* “...Sizden biriniz kardeşinin söz kesip nişanlanmasının üzerine nişan yapmasın”¹³⁰ buyruğuyla nişanlanmış kız veya kadınların istenmeyeceğini ifade etmektedir.

Hadiste nişan üzerine nişan yapmanın yasaklığı ile alış-veriş üzerine alış-veriş yapmanın yasaklığı irtibatlandırılmıştır. Bundaki genel hedef; islâm toplumunun fertleri arasındaki kardeşlik, muhabbet ve sevgi bağlarını muhafaza etmektir.¹³¹ Ancak alış-verişte ilk yapılan alış-veriş gerçekleşmez ise, başka birisinin aynı kişiyle alış-veriş yapması caizdir. Kız istemede de ilk istemeye red cevabı verilirse, aynı şekilde başka birinin aynı kızı istemesi, nişan veya evlilik teklifi yapmasında bir mahsur yoktur.¹³²

İkinci meseleye gelince, güzel bir gayeye sebep olduğundan gerekçesiz olarak nişandan dönmek, yani nişanın bozulması doğru bir davranış değildir. Bu süreçte bazen sonlandırmayı gerektiren haklı gerekçeler ortaya çıkabilir. Bu durumda her iki taraf da nişanı bozma hakkına sahiptir. “Nişan bozulduğu anda taraflar birbirlerinden bağımsız hale gelirler

¹²⁷ Mübârekfûrî, Muhammed Abdurrahmân Ebu’l-Âlâ (ö. 1935), *Tuhfetu’l-Ahvezî bi Şerhi Câmi’i’t-Tirmizî*, Thk. Abdülvehhâb Abdüllatif, I-X, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût trs. C. IV, s. 282.

¹²⁸ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 36.

¹²⁹ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 37.

¹³⁰ Buhârî, “Nikâh”, 5; Müslim, “Nikâh”, 49.

¹³¹ Musa Şahin, *Fethu’l-Mün’im Şerhu Sahîhi Müslim*, I-X, Dâru’s-Şürûk, 1423/2002, C. V, s. 514.

¹³² Abdü’l-Kâdir Şeybetü’l-Hamd, *Fikhu’l-İslâm Şerhu Bulûğ’i’l-Merâm Min Cem’i Edilleti’l-Ahkâm*, I-X, Mutâbiu’r-Raşid, Medînetü’l-Münevvere 1402/1982, C.VI, s. 206.

ve nişan süresinde alınan-verilen hediyeleri aynen iade ederler. Verildikten sonra değişikliğe uğramış hediyeler, değişikliğe uğramış şekliyle iade edilirken, satmak, harcanmak veya yenmek suretiyle elden çıkan hediyeler var ise, onların iade sorumluluğu da düşer.”¹³³ Hukuk-ı Aile Kararnamesi, md.2. aynı şekilde düzenlenmiştir. Şöyleki: “Mehir olarak nişanlılık devresinde kıza verilen şeyler de erkeğe aynı şekilde iade edilir. Kullanılmış veya elden çıkarılmışsa bedeli ödenir.”¹³⁴

Günümüzde nişanın hemen arkasından nikâhta kısılmaktadır. Düğün merasimine kadar geçecek süre içinde nişanlıların günaha girmeden görüşmelerini sağlamak amacıyla bu nikâh yapılmaktadır. Bir mahzurdan kurtulmak için yapılan bu muamele, telafisi çok zor zararlara sebep olduğundan doğru bir uygulama değildir. Çünkü nişanlılık döneminde tarafların herhangi bir sebeple ayrılmaları söz konusu olduğunda, özellikle kadın ayrılıp da erkek ayrılmak istemediğinde problem çıkmaktadır. “Nişan ve nikâh birbirinden farklı ve bağımsız süreçler olarak düşünülmeli ve nikâh düğün merasimine kadar ertelenmeli veya derhal tescil edilmelidir.”¹³⁵

1.2.6.3. Düğün Merasimi

İslâm, evliliğin bir düğün merasimi yapılarak ve bu arada davetlilere verilecek yemekle (velime) çevreye duyurulmasını istemiştir. Düğünlerin en önemli fonksiyonu, evliliği çevreye duyurma vesilesi oluşudur.¹³⁶ Evlilik akdinde icap ve kabul ile rıza ifade edildikten sonra en önemli husus, evliliğin aleni olmasıdır. Bu da ilan ve şahitler vasıtasıyla gerçekleşir. Evliliğin gizli olmaması hususunda ittifak vardır. Şahitlik nikâhın açık ve aleniliği için bir belgedir. Zira evlilik, açık ve alenî, zina ise gizli ve kapalıdır.¹³⁷

Hz. Peygamber muhtemel gizli evliliklere fırsat verilmemesi için nikâhın aleni yapılmasını, topluma duyurulmasını önemsiyordu. Ona göre, *فَصَلِّ مَا بَيْنَ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ الدُّفْ*, *والصَّوْتُ فِي النَّكَاحِ* “Haram olan (ilişki) ile helâl olan (nikâh) arasındaki ayırıcı özellik, tef çalmak ve şarkı söylemek suretiyle duyurmaktır.”¹³⁸ Yuvarın kuruluşunu adeta bir bayram gibi sevinç kaynağı olarak gören Hz. Peygamber, bunun bir merasimle, şenlik içinde, dost ve akrabaların katılımıyla kutlanmasını istemiştir. Böylece herkes bu sevinci paylaşmış olacaktır. Böylece yeni kurulan aile ile toplum arasında da bir bağ kurulmuş oluyor. Hem yeni kurulan

¹³³ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, C. II, s. 12.

¹³⁴ Çeker, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, md. 2, s. 23; Yılmaz Yurtseven, 1919 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. 11, Sayı:1-2, Yıl: 2003, s. 222 vd.

¹³⁵ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 36.

¹³⁶ Rahmi Yaran, “Aile Hayatı”, *İslam İlmiyhali*, Marmara İlahiyat Vakfı Yay, İstanbul 2006, s. 605.

¹³⁷ Çolak, Abdullah, “İslâmîde Aile”, *İ.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 105-137.

¹³⁸ Tirmizî, “Nikâh”, 6.

aile kendini o topluma ait hissediyor hem de toplum yeni çiftleri içine katıyor. Şu örnek de düğün merasimi hakkında bizlere ışık tutacaktır. Yetim kalmış bir kızı himaye edip büyüten Hz. Âişe (r.a.) daha sonra onu evlendirmiş ve kendi eliyle gelin gittiği eve yerleştirip döndüğünde merasimin nasıl yapıldığını anlatınca Hz. Peygamber (s.a.):

يا عائشة ما كان معكم لهو ؟ فإن الأنصار يعجبهم اللهو “Ey Âişe! Sizin eğlenmeniz yok mu? Çünkü Ensar eğlenceden hoşlanır”¹³⁹ buyurmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber فَهَلْ بَعَثْتُمْ مَعَهَا بِجَارِيَةٍ تَضْرِبُ بِالْأُفْ وَتُغَنِّي “Gelinle birlikte tef çalıp şarkı söyleyecek bir cariye gönderdiniz mi?”¹⁴⁰ buyurmakla düğünün neşeli ve eğlenceli geçirilmesini beyan etmektedir. Her toplum kendi eğlence örfü ve düğün adetlerini meşru çerçevede yaşatarak, yöresel eğlenceler ve merasimler muhafaza edilmelidir.

Düğün yemeğine “velime” denir.¹⁴¹ Velime de misafir, eş, dost ve yöredeki fakirlere yemek ikramı esastır. Düğün yemeği uygulaması cahiliye dönemine kadar uzanır. Hz. Peygamber, ilk eşi Hz. Hatice ile evlenirken iki deve kestirerek davetlilere yemek ikram etmiştir. Önceden yalnız örf olan velime Hz. Peygamber’in uygulaması ile sünnete dönüşmüştür.¹⁴² Bu konudaki şu hadîs Enes b. Mâlik’ten rivâyet edilmiştir.

مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْلَمَ عَلَى أَحَدٍ مِنْ نِسَائِهِ مَا أَوْلَمَ عَلَى زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ أَوْلَمَ بِشَاةٍ

Hz. Peygamber, diğer hanımlarında yapmadığı kadar Hz. Zeynep’le evlendiğinde düğün yemeği vermiş, koyun kesmiştir.¹⁴³

Günümüzde de düğünlerde genellikle yemek ikramı yapılmaktadır. Bu örfün sünnete dayandığını söyleyebiliriz.

¹³⁹ Buhârî, “Nikâh”, 63; İbn Mâce, “Nikâh”, 21.

¹⁴⁰ Taberânî, Süleyman b. Ahmed et-Taberânî (ö. 360/971), *el-Mu’cemu’l-Evsat*, Thk. Târik b. Avdullah, I-X, Dâru’l-Harameyn Kahire trs, C. III, s. 315.

¹⁴¹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, C. 12, s. 643.

¹⁴² Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 194.

¹⁴³ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî (ö. 458/1066), *Ma’rifetü’s-Sünen ve l-Âsâr*, Thk. Abdü’l-Mu’tî Emîn el-Kala’cî, I-XV, Câmiatü’d-Dirâseti’l-İslâmiyye, Pakistan 1412/1991, C. X, s. 251; M. Âsım, Köksal, *İslam Tarihi*, I-XI, İstanbul, 1981, C. V, s. 21.

İKİNCİ BÖLÜM

AİLE HUZURU VE BİRLİĞİNİN KORUNMASINA YÖNELİK HZ. PEYGAMBER'İN UYGULADIĞI TEDBİRLER

2.1. Kur'an ve Sünnete Göre Aile Huzurunu Sağlayan Roller ve Sorumluluklar

Usulüne uygun olarak kurulmuş olan evlilik akdi taraflara bazı haklar tanıdığı gibi bazı sorumluluklar da yüklemektedir.

2.1.1. Erkeğin Sorumlulukları

İyi geçim, eşlerin karşılıklı sevgi, saygı, sadâkat ve samimi davranışları ile gerçekleşir. Bunun için evlilik içinde kocaya düşen sorumluluklar vardır.

2.1.1.1. Aile Kurumunun Yönetimini İyi ve Adaletli Yapmak

Kur'an-ı Kerîm'e göre erkek, ailenin yöneticisi ve geçiminden sorumludur. Şöyle ki:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ

“Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamaktadırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın koruması sayesinde onlar da gaybı korurlar...”¹⁴⁴

Âyette geçen “Kavvâm” kelimesi, “قام- يقوم- قياما kökünden ق- و- م ” kökünden gelmektedir. (قام): Oturmanın zıddı olan “kalkmak ve ayakta durmak” ve “bir işte azimli ve sebatlı olmak” anlamındadır.¹⁴⁵ Bu kök daha çok bir şeyi gözetmek, korumak ve bir şeye azimli olmak anlamındadır.¹⁴⁶ Bu kökün Kur'ân'da geçen diğer türevlerinin bazılarının ayakta durmak¹⁴⁷, ayağa kalkmak¹⁴⁸, bir şeyin hakkını tam olarak yerine getirmek ve şartlarına riâyet ederek uygulamak¹⁴⁹, yönetmek¹⁵⁰ve dengeli olmak¹⁵¹ anlamlarına gelmektedir.¹⁵² (القوام) el-Kuvâm: “ق- و- م ” kökünün asıl anlamını taşıyan bu kelime şu manadadır: Koyunun ayaklarında görülen bir hastalık onun yatmasına engel olduğu için koyun bu sebeple ayakta

¹⁴⁴ Nisâ, 4/34.

¹⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. XII, s. 497.

¹⁴⁶ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 690.

¹⁴⁷ Âl-i İmrân, 3/191.

¹⁴⁸ Bakara, 2/275.

¹⁴⁹ Rahmân 55/9.

¹⁵⁰ Bakara, 2/255; Nisâ, 4/34.

¹⁵¹ Furkân, 25/67.

¹⁵² Geniş bilgi için bkz. Ali Galip Gezgîn, *Tefsîrde Semantik Metod*, 2. Basım, Rağbet Yay, İstanbul 2015, s. 651-674.

durur.¹⁵³ (القوام) el-Kavâm: (Adl) yani denge ve boy uzunluğu, boy güzelliği demektir.¹⁵⁴ Kavvâm, kâim'in mübâlağası olup "kıyâm bil'emr" den alınmıştır. "Bir kadının işine bakan ve korunmasına önem veren ve işlerini idare edene "kayyimü'l-mer'eti" ve daha abartılı olarak "kavvâmü'l-mer'eti" yani "bir kadının kocası" denilir.¹⁵⁵ Bu deyim, erkeğin kadına hâkimiyetini rastgele değil hizmetçilikle karışık bir hâkimiyetini ifade eder. Kadı Beydavi de (ö. 685/1286) "Kavvâm" "valiler halkı idare ettikleri gibi onlar da kadınları öyle idare ederler"¹⁵⁶ şeklinde tefsir etmiştir. Hem erkeğin üstünlüğünü hem de kadının değer ve üstünlüğünü bildirir. Âyette "Allah o erkekleri kadınlara üstün kılmıştır" diye mutlak surette üstünlük ve değeri erkeklere tahsis etmemiş, kapalı olarak bazısının diğer bazısına üstünlüğünü ifade etmiştir. Erkekler kadında bulunmayan, yaratılıştan var olan bir takım üstünlüklere sahip olduğu gibi, kadınlar da erkekte bulunmayan yaratılıştan var olan bazı üstün vasıflara sahiptirler. Bundan dolayı her iki cins birbirine değişik yönlerden muhtaçtırlar. Açıklandığı üzere esas üstünlük ölçüsü olan kazanma ve mal edinme açısından erkek, faaliyet gösterme yeteneğine sahip; kadın ise itaat duygusu ve kabiliyet yönünden ince ruhlu bir yaratılışa sahip olduğu için erkeklerin kuvveti ile korunmaya daha fazla muhtaçtır. Kadın ve erkeği ayrımcı bir eşitlik anlayışıyla değil, farklı bir eşitlik anlayışıyla öyle bir birlik oluşturur ki, bu durum "sultan" ile "ümme" arasındaki karşılıklı haklara benzeyip böylece aile terbiyesi, toplum terbiyesi ve siyasî terbiyenin bir başlangıcı olacaktır. Sonuç olarak genel bir şekilde üstünlük ve faziletin erkek tarafında bulunduğunu, amirlik ve idarecilik yetkisinin erkeklere verilmesi ve kadınların onlara itaat etmesi kadınların menfaatlerinin gereği olduğu ifade edilmiştir.¹⁵⁷

Erkeğin kavvâmlık vasfı, haktan ziyade sorumluluğu çağrıştırmakta ve bu kavramı adaleti ortadan kaldıracı bir yorumla üstünlük şeklinde anlamak, âyetin metni ve bağlamıyla örtüşmemektedir.¹⁵⁸ Elmalılı, her iki cinsin farklı yönlerden birbirine muhtaç olduklarını ifade ederek her erkek ve kadının birbiriyle mukayese edilemeyeceğini söyler. Bunu da erkeğin kazanma ve faaliyet gösterme sorumluluğuyla açıklar. Kadın ise, narin bir yaratılıştadır. Bu durum onu erkeğin himayesine muhtaç etmektedir. O, erkeklerin (الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ)

¹⁵³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. XII, s. 501.

¹⁵⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. XII, s. 499.

¹⁵⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. XII, s. 502.

¹⁵⁶ Beyzavî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî (ö. 685/1286), *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, Çağrı Yay, İstanbul trs, C. I, s. 184.

¹⁵⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. II, s.1348-1349.

¹⁵⁸ Ülfet Görgülü, "Kadınların Kamu İdareciliği Bağlamında Nisâ Sûresi 34. Ayete Analitik Bir Yaklaşım", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2013, Sayı:21, s. 383; Bkz. İbrahim Sarmış, *Rivâyet Kültürü ve Olumsuz Kadın Algısı*, Düşün Yay, İstanbul 2011, s. 174-179.

ailedeki reislik hakkına sahip olmalarının sebebinin biri fitrî fazîletleri diğeri de mallarından bir kısmını mehir ve nafaka olarak sarfetmelerini göstermektedir.¹⁵⁹

Bu konuda Kur'ân erkeğin kadından üstünlüğünü ifade eden bir yapıyı önermemektedir. Kur'ân'a göre kadın ve erkek aynı özden yaratılmıştır.¹⁶⁰ Dinî sorumluluklar açısından kadınlar ve erkekler arasında eşitlik esastır. Hz. Peygamber'in uygulamalarının da kadınların aile ve toplum hayatındaki konumlarını iyileştirmeye yönelik olduğu görülür. O, gerçekte kadının erkekten sosyo-psikolojik farklılığına dikkat çekmektedir.¹⁶¹

Kavvâm, aileyi koruyup kollayan her şeye rağmen ayakta tutmayı ilke edinmiş ve bunu da becerebilen kişi demektir. Aile kurumunun yönetimini iyi ve adaletli yapmaktır. Metaforik olarak ifade etmek gerekirse kavvâm, dalgalı denizlerde gemisini kurtaran kaptandır. Geminin rotası Allah Teâlâ ve Hz. Peygamber (s.a.) tarafından belirlenmiştir. Geminin dümenine geçmek, belirlenen rotada yürütmek, dalgalara karşı salimen limana yanaştırmak büyük bir maharet ve sorumluluk işidir. Kavvâm, aile gemisinin kaptanı olarak bunu başarabilen yöneticidir.¹⁶²

H. Peygamber (s.a.) de şu hadîsi ile sorumluluk bilinciyle birlikte rol paylaşımı yapmaktadır.

أَلَا كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ: فَالْأَمِيرُ الَّذِي عَلَى النَّاسِ رَاعٍ عَلَيْهِمْ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْهُمْ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْهُمْ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ عَلَى بَيْتِ بَعْلِهَا وَوَلَدِهِ وَهِيَ مَسْئُولَةٌ عَنْهُمْ، وَالْعَبْدُ رَاعٍ عَلَى مَالِ سَيِّدِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْهُ؛ فَكُلُّكُمْ رَاعٍ، وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

*“Hepiniz, birer sorumlusunuz ve hepiniz yönettiklerinizden mesulsünüz. Devlet başkanı bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür. Evin beyi bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür. Evin hanımı da bir sorumludur ve eşinin evinin ve çocuklarının yöneticisidir ve yönettiklerinden mesuldür. Hizmetçi de efendisinin malı üzerinde bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür. Hepiniz, birer sorumlusunuz ve hepiniz yönettiklerinizden mesulsünüz.”*¹⁶³

Hadiste ifade edildiği üzere kadının da aile içinde yönetim sorumluluğu vardır.¹⁶⁴ Hadîs'in metninde geçen “أَلَا كُلُّكُمْ رَاعٍ” ibaresindeki “الرَّاعِي” kelimesini âlimler, كورۇيۇچىkoruyucu ve مۇتمۇن مؤتمنون güven verici manasında olup imtiyaz sahibi, yönetimi altındakilere

¹⁵⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. II, s. 1349.

¹⁶⁰ Nisâ, 4/1.

¹⁶¹ Kurt, *Din Sosyolojisi*, s. 199.

¹⁶² Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Konya 2016, s. 151.

¹⁶³ Buhârî, “İstikraz”, 20, “Nikâh”, 81; Müslim, “İmâre”, 20.

¹⁶⁴ İsmail Karagöz, *Aile ve Gençlik*, TDV Yay, Ankara, 2007, s. 50.

din ve dünya işlerinde adalet ve istikamet üzere olmayı isteyen, sulh içinde idare eden kişi olarak ifade ederler.¹⁶⁵

Kişinin ehline sorumluluğu, iyi geçimli olması ve ailesinin nafakasını hakları üzere temin etmesidir. Kadının sorumluluğu, kocasının evinin, çocuklarının, misafirlerinin ve yardımcılarının işlerini onların lehine güzel tedbirler alarak idare etmesidir.¹⁶⁶ Hem kendisini hem de başkalarını düzeltmekle meşgul olan kimse, yalnız kendisi ile meşgul olandan daha hayırlıdır. Yine başkalarının sıkıntı ve eziyetine katlanan, kimse için kaygı ve sıkıntı çekmeyen gibi olmaz. Aile ve çocukları için zorluklara katlanıp zahmet çeken, Allah rızası uğrunda mücadele eden gibidir.¹⁶⁷

Görüldüğü gibi İslam, mutlak olarak erkeğin kadından ya da kadının erkekten üstün olduğunu veya birinin diğerinin amiri olduğunu söylemez. Her birinin hak ve sorumlulukları olduğunu ve evliliğin bu çerçevede adaletle ve rahmetle yürümesi gerektiğini belirtir.

2.1.1.2. Eşi ile İyi Geçinmek ve Ona Yumuşak Davranmak

Aile reisi, evliliğin sağlıklı olarak devamı ve huzuru için eşine karşı şefkatli ve merhametli, güler yüzlü ve yumuşak davranmak, kaba ve kırıcı olmamak durumundadır.

Kur’ân-ı Kerîmde şöyle buyrulmaktadır:

وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا

“Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.”¹⁶⁸

Âyet eşlerle iyi geçinilmesini ifade etmektedir, hatta eşlerden hoşlanılmasa bile yine iyi geçinilmesi istenmektedir. Burada ma’rufdan murad yatak ve infak hususlarında insafı, sözde ve sohbetle tatlı ve hoş davranmaktır.¹⁶⁹ Ebû Hureyre’den rivâyette Hz. Peygamber (s.a.) de aile fertlerine, özellikle kadınlara karşı söz ve eylemlerle iyi davranılmasını istemiş ve şöyle buyurmuştur:

أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا وَخَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِنِسَائِهِمْ خُلُقًا

*“Mü’minlerin iman bakımından en olgun olanları, ahlâkı en iyi olanlarıdır. Sizin en hayırlılarınız da hanımlarına karşı, en iyi davrananınızdır.”*¹⁷⁰ Hadisteki “خَيْرُكُمْ” sizin en

¹⁶⁵ Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekr Celâleddin es-Suyûtî (ö. 911/1505), *ed-Dibâc alâ Sahîh-i Müslim b.el-Haccâc*, Thk. Ebû İshâk el-Huveynî, I-VI, Dâr’u İbn Affân li’n-Neşr ve’t-Tevzî’, Arabistan 1416/1996, C. IV, s. 446.

¹⁶⁶ Ahmed b. Muhammed b. Abdü’l Melik el-Kastallânî, *İrşâdü’s-Sârî li şerh’i Sahîhi’l-Buhârî*, I-X, Matbaatü’l-Kübra, Mısır 1323, C. IV, s. 325.

¹⁶⁷ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*, C. II, s. 85.

¹⁶⁸ Nisâ, 4/19.

¹⁶⁹ Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, I-X, İstanbul 1982, C. II, s. 1320.

¹⁷⁰ Tirmizî bu babda Hz. Âişe ve İbn. Abbastan da rivâyet geldiğini belirtir. Kendisinin kaydettiği Ebû Hureyre hadîsinin *hasen sahîh* olduğunu söyler. Tirmizî, “Radâ”, 11; Tirmizî, “İman”, 6.

hayırlınız ifadesi, “أَيُّ النَّاسِ خَيْرٌ؟” insanların en hayırlısı kimdir? Sorusunun cevabı niteliğindedir.¹⁷¹ “خَيْرُكُمْ” sizin en hayırlınız ifadesi aynı zamanda “حَاسِنُكُمْ” sizin en iyi olanınız anlamındadır. Kadınlar zayıflıkları sebebiyle rahmeti hak ederler.¹⁷² Hz. Peygamber, bu hadiste aile fertlerine karşı en iyi ve en güzel şekilde davranmayı kâmil imanın temel vasıflarından biri olarak ifade etmiştir. Kâmil bir mü’min de Hz. Peygamber gibi aile fertlerine samimi ve içten davranmalı ve onlara değer vermelidir.¹⁷³ Mü’mini ahlâkî davranışlara meylettiren Allaha olan imandır. Kâmil bir iman, ahlâkî açıdan iyi ve güzel olanın yapılmasını teşvik edici önemli bir unsurdur. Ahlâkî değerlerin bir ömür boyu canlı ve dinamik kalmasını sağlayan esas güç kâmil bir imandır.¹⁷⁴

Yine Hz. Peygamber bir başka hadiste de şöyle buyurmaktadır:

وَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا، فَإِنَّهُنَّ خُلَفَاءُ مَنْ ضَلَّ، وَإِنْ أَعْوَجَ شَيْءٌ فِي الضَّلَعِ أَعْلَاهُ، فَإِنْ ذَهَبَتْ نُقْمُهُ كَسَرَتْهُ، وَإِنْ تَرَكَتْهُ لَمْ يَزَلْ أَعْوَجَ فَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا

“Kadınlara hayırhah olun, zîra kadın bir ege kemiğinden yaratılmıştır. Ege kemiğinin en eğri yeri yukarı kısmıdır. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Kendi haline bırakırsan eğri halde kalır. Öyleyse kadınlara hayırla muamele edin.”¹⁷⁵

Hz. Peygamberin hadisteki kadınlara iyi davranılması hakkındaki tavsiyesi, sahabeyi haklarında âyet iner korkusu onları kadınlarına kötü davranmaktan sakındırmıştır. Hadis aynı zamanda kadınlara yapamayacakları yükümlülükleri vermemeye işaret etmektedir.¹⁷⁶ Hadisin Buhârî’deki “وَكَسَرُهَا طَلَقُهَا” وَإِنْ ذَهَبَتْ نُقْمُهَا، كَسَرَتْهَا” ibaresi Müslim’ de “فَإِنْ ذَهَبَتْ نُقْمُهُ كَسَرَتْهُ” “düzeltmeye kalkışırsan onu kırarsın; onu kırmak, boşamaktır”¹⁷⁷ ibaresiyle geçmektedir. Hadiste geçen “نُقْمُهَا” onu doğrultmaya kalkarsan ifadesi, yani kendi isteği doğrultusunda yönlendirmek anlamına gelirken bu mümkün değildir.¹⁷⁸ Hadis kadınların kendilerine has tabiatları olduğuna, bu tabiat’ın fitrî olup istenen şekilde değiştirilemeyeceğine, mevcut hali

¹⁷¹ Münâvî, Zeynü’ddîn Muhammed b. Nureddin Ali el-Münâvî (ö. 1031/1622), *Feyzu’l-Kadîr Şerhu Câmi’is-Sağîr*, I-VI, el-Mektebetü’t-Ticâriyyetü’l Kübra, Mısır 1356, C. III, s. 622.

¹⁷² el-Büveytî, Muhammed el-Emîn b. Abdullah, *Mürşid’ü Zevî’l Hoca ve’l Hâce ilâ Sünen-i İbn Mâce*, I-XXVI, Dâru’l Minhâc, Cidde 1439/2018, C. XI, s. 391.

¹⁷³ Mübarekfûrî, *Tuhfetü’l-Ahvezî Şerhu Cami’i’t-Tirmizî*, C. VII, s. 357.

¹⁷⁴ Hüseyin Vuruşkan, “Hadislerin Diliyle İmân-ı Kâmil Kavramının Karakteri”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 55, Sayı:2(2019), s. 338-377.

¹⁷⁵ Buhârî, “Nikâh”, 79; Müslim, “Radâ”, 60.

¹⁷⁶ İbn Battal Ebu’l Hasen Ali b. Halef b. Battal el-Kurtubî (ö. 449/1057), *Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, Thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhim, I-X, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad 1423/2003, C. VII, s. 295.

¹⁷⁷ Müslim, “Radâ”, 59.

¹⁷⁸ Useymîn Muhammed b. Sâlih (1929/2001), *Şerhu Riyâzi’s-Sâlihîn*, I-VI, Dâru’l-Vatan, Riyad 1426, C. I, s. 322.

üzere uyumlu olma yolları aramak icap ettiğine dikkat çekiyor. Aksi halde istenen şekilde bir istikamet vermek onu kırmak olacaktır. Onu kırmak boşamaktır.¹⁷⁹

Hiz. Peygamber (s.a.) hadiste fitratın bir gerçeğini teşbihli bir üslupla dile getirmektedir.

“Nevevî (ö. 676/1277) bu hadiste, Rasûlullah’ın kadınlara olan şefkat ve merhametini görür. Kadınlara nezaketli davranmak, onlara iyi muamelede bulunmak, iyilik yapmak, kötü huylarına sabretmek gerektiğini ifade edip, sebepsiz kadınları boşamanın çirkinliği olarak açıklamaktadır.¹⁸⁰ Hiz. Peygamber’in sünnetine uyarak Rabbinin rızasını kazanmak isteyen kadın ve erkek her mü’min, fitrattan gelen zaaflarının şuuruna erse ve kendi kendini kontrol etmeyi bir alışkanlık haline getirirse, yeri geldiği zaman bir sükût, bir tahammül ve sabır, anlayışlı bir jest bizleri çok zararlardan kurtarır, pek çok menfaatlere, iyiliklere kavuşturur.¹⁸¹ Atalarımız, “mermer iyi taştan iyilik iki baştan” sözüyle bu durumu ne güzel ifade etmişler. Kişi, hanımında hoşuna gitmeyen davranış ve hallerle karşılaştığı zaman bunları düzeltmeye çalışarak kırıp, kavga ve huzursuzluğa sebep olmamalıdır. Hiz. Peygamber hadiste, kadınlar’ın bu fitrî hallerine dikkat çekerek, bu hallerine tahammül ederek onlarla geçinme yolları aramayı tavsiye etmektedir.

Hiz. Âişe’den rivâyet edilen “Ümmü Zer Hadisi” diye meşhur olan haber kişinin hayat yoldaşı ile ilişkilerine dâir iyi-kötü birtakım aile örneklerini içermektedir.

Kadınlar birbirlerinden hiçbir şey gizlemeden kocalarının iyi veya kötü aile içindeki davranış ve tavırlarından bahsederler. Rivâyette onbirinci kadın Ümmü Zer’dir ve kocasının güzel muamelesi dolayısıyla en bahtiyar olanıdır. Kocam Ebû Zer ahlâklı, zengin ve cömerttir, der. Kocasını, ailesini, çocuklarını överek anlatır. Kocasının bir gün kendisini bırakıp başka bir kadınla, kendisinin de başka biriyle evlendiğini söyleyip, ikinci eşinin de zengin ve cömert olduğunu ifade ederek der ki: Bununla beraber ben bu ikinci kocamın bana verdiği şeylerin hepsini bir araya toptasam Ebû Zer’in en küçük kabını dolduramaz. Hadisin râvisi olan Hiz. Âişe der ki: Rasûlullâh (s.a.) gönlümü alarak, ey Âişe! Ben sana Ebû Zer’in Ümmü Zer’e nisbeti gibiyim.¹⁸²(Şu farkla ki, Ebû Zer Ümmü Zer’i boşamıştır. Fakat ben seninle beraber yaşayacağım) buyurdu. Parantez içindeki ifade bu hadisin diğer rivâyet tarîkından alınmıştır. Bu rivâyete göre, Hiz. Âişe de Rasûl-i Ekrem’e: “Babam anam sana

¹⁷⁹ Canan, *Kütüb-i Sitte*, C. X, s. 76; Kadının Yaratılışı ile İlgili Rivâyetlerin Tahrîci İçin bkz. Cemâl Ağırman, *Kadının Yaratılışı*, Rağbet Yay. İstanbul 2001; Bkz. Sarıms, *Rivâyet Kültürü ve Olumsuz Kadın Algısı*, s. 52-60.

¹⁸⁰ Nevevî, *El-Minhâc Şerhu Sahîh’i Müslim b. Haccâc*, C. X, s. 57.

¹⁸¹ Canan, *Aile İçerisi Eğitimi*, İstanbul 2013, s. 171.

¹⁸² Buhârî, “Nikâh” 82; Müslim, “Fezâilu’s-sahâbe” 92; Kâmil, Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecdîd-i Sarih Terceme ve Şerhi*, I-XII, Ankara, 1981-1982, C. XI, s. 306-312.

kurban olsun yâ Rasûlâllah! Hatta sen bana Ebû Zer'den daha hayırlısın!" sözleriyle sevgi ve muhabbetini ifade etmiştir.¹⁸³

Hadiste hikâye edilen aile hayatı boşanma ile sonuçlanmasına rağmen, taraflardan kadının aile ilişkilerindeki huzuru ve memnuniyetini samimiyetle ifade ettiği görülmektedir.

2.1.1.3. Kadınların Hak ve Hukukuna Riâyet Edilmesi

Aile huzurunu koruma meselesinde zikretmemiz gereken hadislerden biri de şudur:

“*Dikkat edin! Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi, onların da sizin üzerinizde hakkı vardır.*”¹⁸⁴

Bir başka rivâyette de Hâkim b. Muâviye babası Muâviye (r.a.)’den anlatıyor: مَا حَقُّ الْمَرْأَةِ عَلَى الزَّوْجِ؟ قَالَ: أَنْ يُطْعِمَهَا إِذَا طَعِمَ، وَأَنْ يَكْسُوَهَا إِذَا اكْتَسَى، وَلَا يَضْرِبَ الْوَجْهَ، وَلَا يُفَبِّحَ، وَلَا يَهْجُرَ إِلَّا فِي الْبَيْتِ “Ey Allah’ın Rasûlü! Bizden her biri üzerinde zevcesinin hakkı nedir? dedim. Kendin yiyince ona da yedirmen, giydiğin zaman ona da giydirmen, yüzüne vurmaman, takbih etmemen (kötülememen),evin içi hariç onu terk etmemendir.”¹⁸⁵

Kadınların hak ve hukuku ile ilgili hadiste geçen “وَلَا يَضْرِبُ الْوَجْهَ” yüzüne vurmaman” ifadesi ile yüze vurmanın yasaklığı, yüzün vücudun hassas bir uzvu olması sebebiyledir. “وَلَا يُفَبِّحُ” ifadesi de, kötü söz söylememesi ve onu bir kusurundan dolayı kötülememesidir. Şâyet kadın bir kusurundan dolayı kötülenirse onu yaratan da kötülenmiş olur. “وَلَا يَهْجُرُ إِلَّا فِي الْبَيْتِ” evin içi hariç onu terk etmemendir” ifadesi karı-koca arasındaki herhangi bir anlaşmazlıkta kadını evden kovmamak, evin dışına terk etmemektir. Kadının aslî ihtiyaçları hususunda küsmemek ve konuşmayı bırakmamaktır.¹⁸⁶

Evlilik içinde kocanın en önemli görevi hanımına iyi muamele etmektir. Cinsellikten adalete kadar kocalık görevlerini yerine getirmeli, hanımıyla beraber yaşamalıdır.¹⁸⁷ Erkek eşiyle iyi geçinmeli, hırçın ve kırıncı olmamalıdır. Kadın ve erkek her biri, karşı tarafın hukukunu ihlâl etmekten sakınır, Allah’a vereceği hesabın korkusunu hissederek söz ve davranışlarında dikkatli olurlarsa, kişinin ev ve ailesi cennetin küçük bir numûnesi haline gelir.

¹⁸³ Miras, *Tecrîd-i Sarîh Terceme ve Şerhi*, C. XI, s. 312.

¹⁸⁴ Tirmizî bu hadîs için *hasen sahîh* ifadesini kullanmıştır. Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’an”, 9; İbn Mâce, “Nikâh”, 3.

¹⁸⁵ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 42; İbn Mâce, “Nikâh”, 3.

¹⁸⁶ İbn Allân, Muhammed Ali b. Muhammed b. Allân (ö. 1057/1648), *Delîlü’l-Fâlihîn li Turuki Riyâzi’s-Sâlihîn*, I-VIII, Dârü’l-Mârifetü Beyrût 1425/2004, C. II, s. 398.

¹⁸⁷ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 59.

2.1.1.4. Kadın Allah'ın Emaneti

Hiz. Peygamber kadının, koca nezdinde “Allah'ın emaneti” olduğuna vurgu yapmıştır. Emanet kelimesi güven ve sorumluluk ifade eder. İkili ilişkilerde en değerli sermaye güvendir. Karı-koca arasında da evliliğın en önemli harcı bu güven unsurudur.

Hiz. Peygamber (s.a.) veda hutbesinde ağır bir sorumluluğa dikkat çekmek üzere emanet kavramını kullanmış ve şöyle buyurmuştur:

فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ، فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانٍ مِنَ اللَّهِ، وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ

“Kadınlar konusunda Allah'tan korkun. Siz onları Allah'ın emaneti olarak aldınız ve Allah'ın kelimesiyle helâl edindiniz.”¹⁸⁸

Müslim'in *Sahih*'inde bu metin ile bulunan hadisin بَأْمَانٍ şeklindeki ifadesi Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde بَأْمَانَةً ifadesiyle geçmektedir.¹⁸⁹ Mezkûr ifade İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef* adlı eserinde ve Beyhakî'nin *Şuabü'l-İmân* adlı eserinde بِأَمْرِ اللَّهِ şeklinde bulunmaktadır.¹⁹⁰

Nasîruddîn el-Elbânî (ö. 2000) bu hadisin sahih olduğunu ifade etmiştir.¹⁹¹

Hiz. Peygamber'in bu hadisinde kadınların haklarının gözetilmesi konusunda tavsiye ve uyarılar vardır. Kadınlarla iyi geçinme konusunda da Hiz. Peygamber tavsiyelerde bulunmuştur.¹⁹² Hadisin sonundaki بِكَلِمَةِ اللَّهِ “Allah'ın kelimesi ile” ifadesi بِشَرْعِهِ “Allah'ın şeriatı ile” veya بِأَمْرِهِ وَحُكْمِهِ “Allah'ın emri ve hükmü ile” manasında olup nikâhı ifade eder.¹⁹³

Emanet, korkunun gitmesi, hıyanetin zıddı, güvenilir olmak, doğruluk, bir kimseye koruması için geçici olarak verilen şey gibi anlamlara gelmektedir.”¹⁹⁴ Hiz. Peygamber'in eşi tanımlarken “emanet” kavramını kullanması ise, birbirini tüketmeyen ve örselemeyen bir ilişkiyi çağrıştırmaktadır. Bu ifade, kadın olsun erkek olsun, eşi “sahiplenme” duygusunu, ona “sahip olma” ve dolayısıyla da üzerinde her türlü tasarruf yetkisine haiz olma ile karıştıran bir zihniyeti yeniden düşünmeyi gerektirmektedir.¹⁹⁵ Kadının emanet oluşu sahibinin Allah olduğunu gösterir. Allah emanet şartını da belirlemiş ve şöyle buyurmuştur:

وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ

“Onlarla iyi geçinin.”¹⁹⁶

¹⁸⁸ Buhârî, “Nafakât”, 1, 4; Müslim, “Hac”, 147; Ebû Dâvûd, “Menasık”, 56.

¹⁸⁹ Müslim, “Hac”, 147; Ebû Dâvûd, “Menasık”, 56.

¹⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Kûfî (ö. 235/849), *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, Thk. Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad trs. C. VIII, s. 528; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, I-VII, Thk. Muhammed Saîd el-Besyûnî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, I. Baskı, Beyrut 1410/1990, C. III, s. 797.

¹⁹¹ el-Elbânî, Nasîruddîn, *el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, I-II, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut trs. C. I, s. 384.

¹⁹² Nevevî, *El-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim el-Haccâc*, C. VIII, s. 183.

¹⁹³ Azîmâbâdî, Muhammed Eşref b. Emir b. Ali, *Avnü'l-M'abûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, I-XIV, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1995, C. V, s. 263.

¹⁹⁴ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 90; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. XIII, s. 21.

¹⁹⁵ Huriye Martı, *Hakları ve Saygınlığıyla İslâm'da Kadın*, Ankara 2018, s. 34.

¹⁹⁶ Nisâ, 4/19.

Hız. Peygamber (s.a.) de her alanda olduğu gibi bu konuda da en güzel model olmuştur. Nitekim bir hadisinde:

خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِيهِ، وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي

“Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanınızım”¹⁹⁷ buyurmuştur. Tirmizî, hadîs için *hasen garîb sahîh* ifadesini kullanmıştır.

Münâvî (ö. 1031/1622), *et-Teysîr bi Şerhi'l-Câmi's-Sağîr* adlı eserinde Hız. Peygamber (s.a.)'ın “*ben aileme karşı en hayırlı olanınızım*” ifadesini, onun hanımlarının hal ve hatırlarını sorması ve onları ziyaret ederek hallerini yoklaması şeklinde değerlendirmiştir.¹⁹⁸

2.1.1.5. Eşini Kötülememesi ve Şiddet Değil Şefkat Göstermesi

Hız. Peygamber (s.a.) kadınlarına karşı oldukça sert davranan bir toplum içinde yetişmişti. Cahiliye dönemi bir tarafa, İslâmî dönemde bile zaman zaman bu sertliğin izlerine rastlamak mümkündü. Kur'an-ı Kerîmde Yüce Rabbimiz:

وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا

“...onlarla (kadınlarla) iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız olabilir ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur”¹⁹⁹ buyurarak erkeği eşine sahip çıkması konusunda uyarmaktadır. İki cinsin arasında anlamlı bir uyum, ancak farklılıkların doğal karşılanması, karşılıklı tahammül ve fedakârlık sonucunda ortaya çıkacaktır. Bu sabrı göstermeden hemen çatışma ve şiddete başvurmak, sonunda da ayrılmayı göze almak, hem ilâhî iradenin hem de Allah Rasûlünün tasvîp etmediği bir tutumdur. Şu hadîs-i şerîf bu gerçeği anlatmaktadır:

لَا يَفْرَكُ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً، إِنْ كَرِهَتْ مِنْهَا خُلُقًا رَضِيَ مِنْهَا آخَرَ

“Mü'min mü'min hanımına karşı kötü duygular beslemesin; çünkü onun bazı huylarından hoşlanmasa da diğer huylarından hoşlanabilir.”²⁰⁰

“Nevevî (ö. 676/1277), Resûlullah (s.a.)'ın, erkekleri hanımlarına küsmekten sakındırdığını belirtir. Onların hoşlanmadıkları huyları olsa bile, hoşlanacakları başka huyları da vardır. Kadın hırçın ve huysuzdur ama dindardır, iffetlidir, ailesine, çocuklarına

¹⁹⁷ Tirmizî, hadîsin *hasen garîb sahîh* olduğunu ifade etmiştir. Tirmizî, “Menâkıb”, 64.

¹⁹⁸ Münâvî, *et-Teysîr bi Şerhi'l-Câmi's-Sağîr*, I-II, Mektebetü'l-İmam eş-Şâfi 3. Baskı Riyad 1408/1988, C. I, s. 1080.

¹⁹⁹ Nisâ, 4/19.

²⁰⁰ Müslim, “Radâ”, 61.

düşkündür. Şu halde Hz. Peygamber, erkekler'in, kadın fitratı hakkında sağlıklı bir anlayışa kavuşarak onlarla sabırlı ve uyumlu olmalarını sağlamaya çalışmaktadır.”²⁰¹

Aile içi huzursuzluklar, eşlerin birbirlerine karşı kırıcı davranışları ve hakarete varan sözler sarf etmeleriyle başlar. Huzeyfe (r.a.)'den gelen rivâyet şöyledir:

كَانَ فِي لِسَانِي دَرْبٌ عَلَى أَهْلِي، وَكَانَ لَا يَغْدُوهُمْ إِلَى غَيْرِهِمْ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «أَيْنَ أَنْتَ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ، تَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً»

“Ailesine karşı kırıcı ve kötü sözlü olduğunu söyleyen ve bu konuda ne yapması gerektiğini Hz. Peygamber’e soran Ebû Huzeyfe bunun için “günde yetmiş defa Allah’tan af dilemesi gerektiği”²⁰² cevabını almıştır.

Bir başka hadiste şöyledir:

يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ لِي امْرَأَةٌ وَإِنْ فِي لِسَانِهَا شَيْئًا يَعْنِي الْبِذَاءَ. قَالَ « فَطَلِّقْهَا إِذَا ». قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ لَهَا صَحْبَةٌ وَلِي مِنْهَا وَلَدٌ. قَالَ « فَمُرْهَا - يَقُولُ عَظْمًا - فَإِنْ يَكُ فِيهَا خَيْرٌ فَسْتَفْعَلْ وَلَا تَضْرِبْ طَعْنَتَكَ كَضَرْبِكَ أَمِيَّتَكَ »

Lâkît b. Sabra isimli sahabî Hz. Peygamber’e hanımının kötü sözlü, ağzı bozuk olduğundan şikâyetçi olmuştu. Hz. Peygamber ona eşini boşamasını önermiştir. Lâkît’in, “onunla aramızda uzun zamana dayanan bir beraberlik ve bir de çocuk var” sözü üzerine “ona nasihat et. Eğer onda iyi bir gelişme görürsen buna devam et hanımını cariye gibi dövmeyi!”²⁰³ buyurarak erkeğin hanımı ile nasihat dayalı güzel bir ilişki geliştirmesini tavsiye edip, şiddete yönelmesine müsaade etmemiştir. Hz. Peygamber’in Lâkît’e hanımını boşamasını tavsiye etmesi üzerine Lâkît, “إِنْ لَهَا صُحْبَةٌ” onunla uzun zamandır beraberiz ve وَلِي bir de çocuğumuz var” diyerek, arzusunun ayrılmak olmadığını ifade ediyor. Şarihler “إِنْ لَهَا صُحْبَةٌ” ibaresini güzel bir ilişki” olarak açıklamışlardır.²⁰⁴ Hz. Peygamber Lâkît’in bu sözü üzerine hanımına nasihatte bulunmasını tavsiye edip bunda olumlu bir gelişme görürse nasihat devam etmesini istemektedir. Ayrıca وَلَا تَضْرِبْ طَعْنَتَكَ : karını dövmeyi! İbaresindeki (طَعْنَتَكَ): zaînetek (زوجتك) : zevcetec demektir. Yani karını (eşini) anlamına gelmektedir. Aslı devenin hevdecindeki kadın demektir. Bu durum cömert olmak anlamına kinayedir. Çünkü kadın altından bir mahfelden kocasının evine göçmesinden dolayı böyle söylenir. ²⁰⁵ Kadın kocası için böyle fedakârca davranıp kocasının gittiği yere birlikte giderken nasıl olur da kocası onu dövebilir. Hadisten de anlaşıldığı üzere aile ilişkilerinde vefa duygusunun ve çocuğun aileyi bir arada tutan en önemli etkenlerden olduğu söylenebilir. Çocuk evin neşesi, bereketi ve umududur. Her çocuğun ailesiyle yaşama hakkı vardır. Bir çocuk için anne

²⁰¹ Canan, *Kütüb-i Sitte*, C. X, s. 93.

²⁰² İbn Mâce, “Edeb”, 57.

²⁰³ Ebû Dâvûd, “Taharet”, 55.

²⁰⁴ Ali el-Kârî, Nureddin Ali b. Sultan Muhammed (ö.1014/1605), *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâtî'l-Mesâbih*, I-IX, Beyrut 1422/2001, C. V, s. 2127.

²⁰⁵ el-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâtî'l-Mesâbih*, C. V, s. 2127.

kucağının, baba ocağının yeri doldurulamaz. Anne baba çocuğu ile birlikte olmak için imkânları sonuna kadar zorlamalıdır. Geçim sıkıntısı çeken bir ailenin dağılmaması için toplum da destek vermelidir.²⁰⁶ Anne babası da onu şiddet içeren, gerilimli ve huzursuz ortamlardan uzak tutarak sağlıklı büyümesini sağlamalıdır. Aynî (ö. 855) hadisten istifade edilen hususlar olarak şunları zikretmektedir: Kişinin kötü ve çirkin şeyler yapan ve söyleyen kadından ayrılması ya da ona ayet ve hadislerle vaaz ve nasihat etmesi müstehaptır. Kişinin kötü bir kadını nikâhında tutması günah değildir. Çünkü Hz. Peygamber Lâkât'ın “aramızda güzel bir ilişki ve bir de çocuk var” sözü üzerine boşamayı değil, vaaz ve nasihati emretmiştir.²⁰⁷

Aile Fertlerini Dünyevî ve Uhrevî Zararlardan Korumak

Kur'ân-ı Kerîm'de inanan insanlara şöyle hitap edilmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ

“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gâyet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.”²⁰⁸

Âyet-i kerîme, aile reisi olarak erkeğin, hem kendini hem de eşini ve aile fertlerini dünya ve ahirette cezaya maruz bırakacak inanç, eylem ve davranışlardan koruması gerektiğini ifade etmektedir. Cehennem ateşine sürüklenmelerine sebep olacak fitne ve isyandan koruyarak Allah'ın emirlerine, tâate sevk edin buyrulmaktadır. Çünkü aile sahibi kendinden mes'ul olduğu gibi ailesinden de mes'uldür. Ebû Hayyan'ın kayd ettiğine göre Hz. Ömer, ya Rasûlallah! Nefislerimizi (kendimizi) koruruz, fakat ehillerimizi nasıl koruruz? diye sordu. Rasûlullah şöyle buyurdu: “Allah'ın sizi nehyettiği (sakındırdığı) şeylerden onları nehyedersiniz ve Allah'ın size emrettiği şeyleri onlara emreylersiniz, işte o, onları korumaktır.”²⁰⁹

Hz. Ali, aile bireylerini ateşten korumayı, onların eğitim ve öğretimlerini geliştirme diye tefsir etmiştir.²¹⁰ Hz. Ali'nin bu âyet hakkında yaptığı tefsir, çok geniş kapsamlıdır. Buna göre insanlar, önce kendilerini cehaletten kurtararak eğitim ve öğretim açısından yetiştirmelidirler ve bunun yanında aile bireyleriyle ilgilenip onları din ve dünya kültürü açısından eğitime gayret ve çabası içerisinde bulunmalıdırlar. Sahabe döneminde eğitim ve

²⁰⁶ Fatma Dönmez, *Ailemde Bir Çocuk Var*, DİB Yay, Ankara 2014, s. 41.

²⁰⁷ Aynî, *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, Thk. Ebî'l Münzir Halid b. İbrahim el-Mısrî, I-VII, 1. Baskı, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd 1999/1420. C. I, s. 338.

²⁰⁸ Tahrim, 66/6.

²⁰⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. VII, s. 5122-5123.

²¹⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, C. XXVIII, s. 211-212.

öğretim konusuna işaret etmiş olması, çok önem arz etmektedir. Eğitim ve öğretim, günümüz insanların ciddi problemlerindendir. Onun için günümüz müslümanları, Kur’ân’ın bu gibi öğretilerine kulak vererek önce kendilerini ve ardından mutlaka yeni nesillerini din ve dünya kültürü açısından ciddi bir şekilde eğitmelidirler.²¹¹

2.1.1.6. Aile Fertlerini İbadete Teşvîk Etmek

Aile reisinin sorumluluklarından birisi de aile fertlerini ibadete teşvîk etmektir.

Kur’ân-ı Kerîmde şöyle buyrulur:

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا

“Ailene namazı emret ve kendin de ona devam et...”²¹²

Aile reisi namazını bizzat kendisi kılarak örnek olacak ve sözlü olarak da eşi ve çocuklarının namaz kılmalarını teşvik edecektir. Hz. Peygamber (s.a.) da şöyle buyurmaktadır:

مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِينَ، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا، وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرِ وَفَرَّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ

“Çocuklarınıza yedi yaşına geldiğinde onlara namazı emredin, onu yapmazlarsa dövünüz, onlar on yaşına geldiğinde yatakta onların arasını ayırınız.”²¹³

Ebû Dâvûd’da (مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ) “çocuklarınıza namazı emredin” diye geçen ibare Tirmizî’de (عَلِّمُوا الصَّبِيَّ الصَّلَاةَ ابْنَ...) “namazı öğretin” ibaresiyle geçmektedir.²¹⁴

Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm de şöyle buyurmaktadır:

فِي بُيُوتٍ آذَنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ

رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

“Allah’ın, yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde hiçbir ticaretin ve hiçbir alış verişin kendilerini, Allahı anmaktan, namazı kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymadığı birtakım adamlar buralarda sabah akşam O’nu tesbih ederler. Onlar, kalplerin ve gözlerin dikilip kalacağı bir günden korkarlar.”²¹⁵

Evlerin yüceltilmesi, Allah’ın bir lütfudur. Bu lütuf, ev sahiplerinin, bu evleri akşam sabah, gece gündüz “Allah’ı zikir” manasında kullanmasına bağlıdır. Buradaki Allah’ın zikrinden murat, insanları marifetullahı, dinini öğrenmeye götürecek her çeşit çalışma ve çocuklara verilecek dinî öğretimdir. Evin Allah’ın rızasına uygun hale getirilmesi ve değerinin yüceltilmesinde büyük rol erkeğe düşmektedir. Erkek sabah ve akşam vakitlerinde,

²¹¹ Nurettin Turgay, “Kur’ân Açısından Mutlu Bir Aile İçin Görevlerimiz”, *Küreselleşen Dünyada Aile III.Kutlu Doğum Sempozyumu*, TDV Yay, Ankara 2009, s. 102.

²¹² Tâhâ, 20/132.

²¹³ Ebû Dâvûd, “Salât”, 26.

²¹⁴ Tirmizî, bu hadîsi Sebre b. Ma’bed el-Cühenîden rivâyet etmiştir. Hadîsin *hasen sahih* olduğunu ve bu babda Abdullah b. Amr’dan da rivâyet olduğunu belirtir. Tirmizî, “Salât”, 299.

²¹⁵ Nur, 24/36, 37.

yani iş hayatının bitiminde eve gelerek ailesiyle ilgilenmelidir. Evi ve ailesine tedbir, tanzim, talim ve ilgi için irade ortaya koyması, planlar hazırlayıp uygulaması gerekmektedir.²¹⁶

2.1.2. Kadının Sorumlulukları

Karı ve kocanın birbirlerine karşı sevgi ve saygı ile davranması her iki tarafın birbirine karşı karşılıklı sorumluluklarındandır. Genel olarak sorumluluklarda ve görev paylaşımında yaratılıştan gelen özellik ve farklılıkların da bir ölçü olduğu söylenebilir. Onun sorumluluklarından bazıları şunlardır:

2.1.2.1. Eşine İyi Davranması, Saygılı ve İtaatkâr Olması

İtaat, ailede karı-koca arasındaki ilişkilerin sağlıklı sürmesini sağlayan bir eylemdir. Kur'an-ı Kerîm, kadının kocasına itaat yükümlülüğünden bahseder. Ancak bu kavram hem kadını hem de kocayı sınırlayan bir içeriğe sahiptir. Kadının eşinin meşru isteklerini makul ve olumlu karşılaması gerekir. Bu Allah ve Peygamberin isteğidir. Allah iyi/sâliha kadınları iffetini koruma ve itaatkâr olma ile övmektedir:

فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ

“...İyi/saliha kadınlar itaatkârdırlar. Allah’ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da gaybı (namusu, eşinin malı-mülkünü ve haklarını) korurlar...”²¹⁷

Kur'an-ı Kerîm kocasına itaatkâr kadın için “k.n.t.” kökünden gelen “kânite” kelimesini kullanır ki bu itaat eyleminin “korkudan değil, sevgi-saygıdan doğan gönüllü bağlılığı ve kabulü, haklı talebi yüksünmeden yerine getirmeyi”²¹⁸ ifade eder. Beydâvî (ö. 685/1286), “قَانِتَاتٌ” ibaresini “مطيعات لله” Allaha itaatkârdırlar ve kocalarının haklarına riâyet ederler diye açıklamıştır. “حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ” Eşlerinin yokluğunda koruması gereken mal, can, ırz, namus ve aile sırları gibi hususları korumalarıdır.²¹⁹

Peygamber (s.a.) efendimiz bu bağlamda Hz. Ömer’e şöyle buyurmuştur:

أَلَا أُخْبِرُكَ بِخَيْرِ مَا يَكْنِزُ الْمَرْءُ؟ الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ، إِذَا نَظَرَ إِلَيْهَا سَرَّتْهُ، وَإِذَا أَمَرَهَا أَطَاعَتْهُ، وَإِذَا غَابَ عَنْهَا حَفِظَتْهُ

*“(Ey Ömer!) Bir kişi için olabilecek en kıymetli hazinenin ne olduğunu sana söyleyeyim mi? O, sâliha (iyi) kadındır. Kocasına ona baktığı zaman içini sevinç kaplar. Kocasından bir şey yapmasını istediğinde yapar, kocası yanında olmadığı zaman (onun haklarını ve saygınlığını) korur.”*²²⁰

²¹⁶ Canan, *Aile İçi Eğitim*, s. 62-63.

²¹⁷ Nisâ, 4/34.

²¹⁸ İsfahânî, *el-Müfredât*, “k.n.t.”md. s. 684, 685.

²¹⁹ Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, C. II, s. 72.

²²⁰ Ebu Dâvûd, “Zekât”, 32; Nesaî, “Nikâh”, 14.

Hadisten özellikle ailenin emanet duygusu ve iffet erdemi gibi nitelikler üzerine kurulduğunu görmekteyiz. Hangi hususlarda itaat gerekir veya gerekmez bunu da Hz. Peygamber: “İtaat sadece maruf/meşru olandadır.”²²¹ buyurarak itaat kriterini belirlemiştir.

Buhârî (ö 256/869) *el-Câmiu’s-Sahîh* adlı meşhur hadis kitabının Nikâh bölümünün 94.bab başlığını “*masiyet konusunda karı kocasına itaat etmez*” şeklinde açmıştır. Ma’rûf; Aklın ve İslâm’ın hükümleri, genel prensipleri ve emirleri uyarınca yapılması ve söylenmesi gereken her güzel söz ve fiildir.²²² Masiyet de itatten çıkmak, günah ve isyan olan inanç, söz ve davranışlara denir.²²³

Hadiste kadının kocasına itaati içten ve gönülden gelmektedir. Bir tarafın sürekli alttan aldığı diğerinin ise her hâlûkârda baskın çıktığı bir durum olmamalıdır.

Şu âyet-i kerîmede “dünya hayatı” bir aldanma meta’ı olarak tavsîf edilmiştir.

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ

“Dünya hayatı bir aldanma meta’ından başka bir şey değildir.”²²⁴

Sözlükte “faydalanılan şey anlamına gelen meta’, Kur’ân-ı Kerîm de faydalanma (Bakara, 2/240; A’râf, 7/24), her türlü kendisinden faydalanılan şey (Âl-i İmrân, 3/14), iktisadî değeri olan şey, mal (Nur, 24/29) anlamlarında kullanılmıştır.²²⁵

Abdullah b. Amr’dan gelen bir rivâyette Hz. Peygamber (s.a.) de şöyle buyurmuştur:

الدنيا متاع وخير متاع الدنيا المرأة الصالحة

“Dünya bir meta’dır. Dünya metainin en hayırlısı sâliha kadındır.”²²⁶

Hadis, dünyada hoşumuza giden hiçbir şeyin ebedî olmadığını, bir müddet istifadeden sonra elden çıkacağını bildiriyor. Bu fâniler arasında insan için en hayırlı olanı sâliha bir kadındır. Çünkü diğer nimetlerden ağız tadıyla istifade, bu hayat ortağına bağlıdır. Eğer kadın kötü olursa, kişi zengin ve sağlıklı da olsa, hayatta huzur bulamaz. Sâliha kadın, dindar, iffetli ve itaatkâr olan kadındır. Sâliha kadın sadece dünya hayatı için değil, dünyayı ahiretin bir tarlası bilip, buradaki hayatı ebedî hayatını kazanmaya vasıta bilen kimseler için de ayrı bir ehemmiyet taşır.²²⁷

²²¹ Buhârî, “Ahkâm”, 4, “Ahâd”, 1; Müslim, “İmârât”, 39-40; Ebû Dâvûd, “Cihad”, 87.

²²² İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 561.

²²³ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 570; İsmail Karagöz, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yay, Ankara 2010, s. 409-410.

²²⁴ Âl-i İmrân, 3/185.

²²⁵ İsfahânî, *el-Müfredât*, “Meta’ ” md. s. 757.

²²⁶ Müslim, “Radâ”, 64; Nesâî, “Nikâh”, 15.

²²⁷ Canan, *Kütüb-i Sitte*, C. XV, s. 514.

2.1.2.2. Eşine Güler Yüzlü Davranması, İyilik ve Hizmetlerine Teşekkür Etmesi

Hoşgörülü ve güler yüzlü olmak, iyilikler karşısında müteşekkîr olmak insanın temel görevidir. Peygamberimiz (s.a.): *من لا يشكر الناس لا يشكر الله*: “İnsanlara teşekkür etmeyen Allah’a da şükretmez”²²⁸ buyurmuştur.

Kadının, eşini hoşnut etmesi ile ilgili olan şu hadisler dikkat çekicidir:

أَيُّمَا امْرَأَةً مَاتَتْ وَزَوْجُهَا رَاضٍ عَنْهَا دَخَلَتْ الْجَنَّةَ

“Eşi kendisinden razı olarak ölen mü’min kadın cennete girer.”²²⁹ “Kadın beş vakit namazını kıldığı, Ramazan orucunu tuttuğu, ırzını koruduğu ve eşine itaat ettiği zaman hangi kapısından isterse cennete girer.”²³⁰

2.1.2.3. Çocuğunu Emzirmesi ve Bakıp Yetiştirmesi

Çocuk, anne babaya verilen en güzel nimettir. Aile hayatına neşe ve mutluluk getiren bir emanettir. Anne babalar gecesini gündüzüne katarak evladıyla ilgilenirler. Çocuğunu kendisine tercih eder, yemez yedirir, giymez giydirir. Hz. Âişe’den bu durumu teyid eden şöyle bir hadis rivâyet edilmiştir:

جاءتني مسكينة تحمل ابنتين لها فأطعمتهما ثلاث تمرات فأعطت كل واحدة منهما ثمرة ورفعت إلى فيها ثمرة لتأكلها فاستطعمتهما ابتهاها فشقت التمرة التي كانت تريد أن تأكلها بينهما فأعجبني شأنها فذكرت الذي صنعت لرسول الله صلى الله عليه وسلم فقال إن الله قد أوجب لها بها الجنة أو أعتقها بها من النار

Hiz. Âişe, iki kız çocuğuyla kendisine gelen bir anneye üç hurma ikram ettiğini, çocuklarına birer hurma verip, birisini de kendisi yemek için ayırdığını söyler. Annenin kendisine ayırdığı hurmayı kız çocukları isteyince, onu da onlara paylaştırdı. Annenin bu durumu beni çok etkiledi ve onun yaptığı şeyi Rasûlullah’a anlattım. O, “sırf bu hurma sebebiyle Allah onun cennete girmesini kesinleştirmiş ya da bu hurma sayesinde onu cehennemden azat etmiştir.”²³¹ buyurdu.

Ebû Hureyre (r.a.) den rivâyet edilen hadiste Hiz. Peygamber “insanların kendisi ile hoş sohbet etmeme en lâıyk olanı kimdir diye soran kişiye şöyle cevap vermiştir:

جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال من أحق الناس بحسن صحابتي؟ قال أمك قال ثم من؟ قال ثم أمك قال ثم من؟ قال ثم أبوك

“Üç defa annendir, sonra babandır” buyurarak Hiz. Peygamber (s.a.) hadiste, manevî olarak evlat üzerinde anne hakkının baba hakkına nazaran üç kat daha fazla olduğunu ifade

²²⁸ Tirmizî, bu hadis için *hasen sahîh* ifadesini kullanır. Bu babda Ebû Hureyre, Eş’as b. Kays ve Nu’man b. Beşîrden rivâyet olduğunu söyler. Tirmizî, “Birr”, 35.

²²⁹ Tirmizî, Ümmü Seleme’den rivâyet ettiği bu hadîs’in *hasen garîb* olduğunu söylemiştir. Tirmizî, “Radâ”, 10; İbn Mâce, “Nikâh”, 4.

²³⁰ İbn Hibbân, Muhammed b. Ahmed (ö. 354/965), *Sahîhu İbn Hibbân bi Tertîb’i İbn Belbân*, Thk. Şuayb el-Arnaut, Müessesetü’r-Risâle, 3. Baskı, Beyrut 1992, C. IX, s. 471.

²³¹ Müslim, “Birr ve Silâ”, 148.

eder.²³² Bu hadiste anne sevgisi ve anne şefkâtine delâlet vardır. Annelik duygusunda, şefkât ve merhamet öne çıkmaktadır. Çocuk üzerinde annenin bu fazla hakkı, hamilelik, doğum ve emzirme döneminin zahmetleri sebebiyledir.²³³ Bu üç sebepten ve çocuğuna olan şefkât ve yardımından dolayı anne üç defa zikredilmiştir. Bazen çocuğunun elemiyle elemelenip uykusuz kalarak, bazen de soğuk sıcak demeden kendini feda ederek onun yanında olur.²³⁴ Çocuğun terbiye döneminde anne, baba olmaksızın zorlanır ve yalnız kalır. Dördüncü de baba zikredilmiştir. Çocuğun, hamilelikten doğuma kadarki sürede ve yine doğumdan itibaren büyüyünceye kadarki zamanda annenin yaptığı hizmet ve fedakârlığın, babanıninkine göre daha fazla olduğu bilinmektedir. Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm de şöyle buyurmaktadır:

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا

“İnsana, anne ve babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu ne zahmetle karnında taşıdı ve ne zahmetle doğurdu!..”²³⁵ Bir başka âyette de şöyle buyurur:

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ

“Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler...”²³⁶

Doğumdan yedi-sekiz yaşlarına kadarki en önemli terbiye dönemi annenin yetki ve sorumluluğundadır. Bu süreç terbiye açısından da çocuğun temel karakterlerini kazanıp, şahsiyetini büyük ölçüde bulduğu dönemdir. Günümüz terbiyecileri de, çocukta şahsiyet gelişiminin altı-yedi yaşlarına kadar büyük ölçüde tamamlanacağını söylemektedirler.²³⁷ Bu durum çocuk üzerinde annenin etki ve katkısının büyüklüğünü gösterir. والمرأة راعية على بيت بعلها وولده وهي مسؤولة عنهم، والعبد راع على مال سيده وهو مسؤول عنه؛ فلكم راع، وكلكم مسؤول عن رعيته “Kadın eşinin, evinin ve çocuklarının yöneticisidir. Hepiniz yöneticisiniz ve hepiniz yönettiklerinizden sorumlusunuz”²³⁸ anlamındaki hadis de bu göreve işaret etmektedir. Şahsiyetin büyük ölçüde oluştuğu o dönemde, anne ile birlikte olan çocukların daha ciddi bir anne ilgisi görmelerine annelerin sorumluluk düşüncesi etkili olacaktır. Çocuk en çok ihtiyacı olan sevgi ve güven duygusunu anneye yaşadığı fiziksel temastan almaktadır. Bir çocuk güvende olduğunu hisseder ve sevildiğini düşünürse ailenin benimsediği ahlâkî normları

²³² Buhârî, “Edeb”, 2; Müslim, “Birr”, 1; Tirmizî, “Birr”, 1.

²³³ İbn Battal, *Şerhu İbn Battâl al Sahîhi'l-Buhârî*, C. IX, s.189; Aynî, *Umdetü'l-Kârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, C. XXII, s. 82.

²³⁴ Useymîn, *Şerhu Riyâzi's-Sâlihîn*, C. III, s. 187.

²³⁵ Ahkâf, 46/15.

²³⁶ Bakara, 2/233.

²³⁷ Canan, *Aile İçi Eğitim*, s. 91. Ayrıca bkz. Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, DİB Yay, Ankara 1980, s. 40-43, 77-78.

²³⁸ Müslim, “İmâre”, 20; Buhârî, “Nikâh”, 81.

kabul eder ve bunları hayatına geçirmeye başlar. İyi bir çocuk yetiştirmek, kişinin geleceği ve kültürel aktarımın yapılabilmesi için önemli bir hedeftir.²³⁹

2.2. Ailede Huzuru Sağlayan Değerler

Aile huzurunu sağlayan değerler aynı zamanda ailenin sürekliliğini de sağlamaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in ailenin kuruluş ve işleyişinde ana eksen olarak belirlediği rahmet, meveddet, huzur ve güven bu değerlerdendir. Hz. Peygamber de bu değerleri yaşam biçimine dönüştüren model olmuştur.

2.2.1. Rahmet-Merhamet

Allah Teâlâ Kur'ânda şöyle buyurur:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”²⁴⁰

İslâm'ın genel anlamda varlıkla, özel anlamda da aile içi ilişkilerde (anne-baba, eşler ve çocuklar)²⁴¹ esas aldığı en temel kavram rahmet ve merhamettir. Allah Teâlâ, rahmeti kendisine ilke edindiğini, rahmetinin her şeyi kuşattığını bildirir.²⁴²

Merhamet duygusu “insan olmakla” eştir ve doğuştan vardır. İnsan ise kodlarına işlenen bu duyguyu bastırmakla değil beslemekle ve hatta duyuştan davranışa çevirmekle mükelleftir. Fıtratındaki merhamet tohumunu büyütme, yitip gitmesine engel olmak zorundadır. Merhamet dolu bir yaklaşım dinin emri ve merhametli oluş bir davranış formu ise demek ki merhamet, eğitimin konusudur. İnsanoğlunun eğitim gördüğü ilk kurum “aile” olduğuna göre, merhamete ya da şiddete dayalı bir yaşam tarzının ilk eğitiminin alındığı yer de aile ocağıdır. Anne kucağında şefkati tadan yavru, yıllar ilerledikçe anne ve babasının davranışlarını izlemek ve içselleştirmekle ya rahmeti ya da şiddeti benimser. Çevresinde ne kadar çok merhamet davranışı görürse, kâinatın her ferdine karşı ne kadar merhamet yaklaşımı izlerse, o kadar merhametli bir birey olur. Ama ne kadar şiddete maruz kalırsa, ne kadar şiddet dolu sahneye tanıklık ederse, o kadar acımasız olur. İşte bu yüzden aile içinde eşlerin ve çocukların birbirlerine karşı merhameti son derece önem taşımaktadır.²⁴³

²³⁹ Tarhan, *Son Sığınak Aile*, s. 191.

²⁴⁰ Rûm, 30/21.

²⁴¹ İsrâ, 17/23-24; Rûm, 30/21; Buhârî, “Edeb”, 18; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 144.

²⁴² En'âm, 6/12, 54; Mü'min, 40/7; Araf, 7/156.

²⁴³ Martı, *İslamda Kadın*, s. 39-40.

Kur’ân-ı Kerîm, mü’minlerin de aralarında merhamet duygusu ile hareket etmeleri gerektiğini belirtir.²⁴⁴ İnsan ilişkileri açısından rahmetin tecellisi olan merhamet iki unsuru ihtiva eder.²⁴⁵ Birincisi incelik, nezaket, zarafet, şefkat anlamına gelen rikkat; ikincisi de gönülden gelen bir sevgiyle, incitici bir tavır takınmaksızın istenilenden fazlasıyla iyilik etmek manasındaki ihsandır.²⁴⁶ Ailede rahmetten doğan merhametin tabii olarak doğurduğu muhabbet ve sevginin belirleyici olduğu iyilik merkezli ilişkiler huzur ortamını doğurur. Müslüman aile, ilişkiler ağını merhametten doğan sevgi/meveddetin ördüğü, fedakârlığın, feragatin zirveye çıktığı, derin duyguların, kopmaz bağların bütünleştirdiği büyü, mahrem bir yapıyı ifade eder. Bunun karşılığı da huzur ve mutluluktur.²⁴⁷

İnsanlar arasında gönülleri kaynaştıran, kin ve nefreti gideren, ilişkilere derinlik kazandıran, taraflara rahatlık sağlayan en önemli hasletler zarafet, nezaket ve letafettir. Birbirine yakın anlamlarda kullanılan bu üç kelime, söz ve eylemlerde kırıncı olmaktan kaçınmak, incitici tutumlardan sakınmak, yumuşak ve kibar davranmak anlamlarına gelir.²⁴⁸ Nezaket, zarafet ve letafet Hz. Peygamber’in en önemli özellikleridir.

Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerîmde şöyle buyurur:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ

“(Ey Muhammed!) Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi...”²⁴⁹

2.2.2. Meveddet/Sevgi

Sevginin kalpte yerleşmiş olanına “**muhabbet**”, onun davranışlara yansımaya ise “**meveddet**” denir. Bir anlamda meveddet muhabbetin pratiğidir. Sevginin söz ve eylemlerle somutlaşmasıdır. Evlilik ilişkisi sadece kalpteki sevgiye bağlı ve duygularla sınırlı bir özellik arz etmez. Sevginin söz ve eylemlerle somutlaşması da gerekir. Eşler, söz ve eylemleriyle mesela iltifatlar, gönül alıcı sözler, imkânlar ölçüsünde jestlerle birbirlerine karşı sevgilerini göstermelidirler. O sebeple Kur’ân-ı Kerîm eşler arasındaki sevgiyi gönüldeki sevgiyi ifade eden “muhabbetle” değil onun davranışlardaki tezahürünü ifade eden “meveddet” ile

²⁴⁴ Fetih, 48/29.

²⁴⁵ İsfahânî, *el-Müfredât*, “r.h.m.”md. s. 347.

²⁴⁶ İsfahânî, *el-Müfredât*, “h.s.n.”md. s. 235-236.

²⁴⁷ Köse, *Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 268.

²⁴⁸ Köse, *Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 268-269.

²⁴⁹ Âl-i İmrân, 3/159.

açıklamıştır.²⁵⁰ Eşler arasında oluşu da onun kalıcılık ve gittikçe kökleşen özelliğine vurgu içindir.²⁵¹

Hiz. Peygamber'in aile bağları, sevgi, saygı ve anlayış esası üzerine kurulmuştu. Eşlerine karşı büyük bir sevgi ve yakınlık gösteren Peygamber efendimiz, zaman zaman onlarla şakalaşır, onların hoşuna gidecek hitap tarzlarıyla kendilerine hitap eder ve sevgisini gösterirdi. Hiz. Âişe validemize, Uveyş (Ayşecik), Âişe ve Hümeysra gibi onun hoşuna gidecek hitaplarda bulunduğu, kendisiyle koşu yarışı yaptığı ve Hiz. Âişe'nin başını omuzuna dayayarak birlikte savaş oyunları oynayan Habeşlileri seyrettikleri bilinmektedir.²⁵²

Hiz. Peygamber ilk eşi Hiz. Hatice'ye büyük değeri verir ve onu çok severdi. O'nun sevgi, saygı ve fedakârlığını asla unutmamış, onu hep saygı ile yâd etmiştir. Hiz. Âişe:

ما غرتُ على أحد من نساء النبي صلى الله عليه وسلم ما غرت على خديجة، وما رأيْتُها؛ ولكن كان النبي صلى الله عليه وسلم يُكثر ذِكْرَها، وربما ذبح الشاة ثم يقطعها أعضاء، ثم يبيعُها في صدائق خديجة، فربما قلتُ له: كأنَّه لم يكن في الدنيا امرأةٌ إلا خديجة، فيقول: إنها كانت وكانت، وكان لي منها ولد

“Rasûlullah (s.a.) ın hanımlarından hiçbirine, Hiz. Hatice'ye karşı duyduğum kıskançlığı duymadım. Hâlbuki onu hiç görmüşlüğüm de yok. Ancak, Hiz. Peygamber (s.a.) onu çok anardı. Ne zaman bir koyun kesip parçalara ayırsa Hiz. Hatice'nin dostlarına da gönderirdi. Bazen ona, “Sanki dünyada Hatice'den başka kadın yok!” dedim bana, Rasûlullah (s.a.) : “Evet o şöyle şöyle idi ve ondan benim çocuğum var.” Dedi. Müslim'deki rivayette ise son ifadenin yerine Hiz. Peygamber'in “Bana onun sevgisi bahşedildi” dediğı bildirilmektedir.

253

Eşler sevgi ve merhamete dayanan bir ilişki geliştirirse, bu ilişki bütün aileye sirâyet edecek, oradan da topluma yayılacaktır. Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

أفضل الأعمال الحب في الله والبغض في الله “Amellerin en faziletlisi, Allah için sevmek, Allah için buğz etmektir.”²⁵⁴

2.2.3. İyilik ve Güzelliğı Takdir Etmek

İslâm'ın temel kaynaklarına bakıldığında iyilik edenin teşekkür beklememesi, bununla birlikte iyilik görenin teşekkür etmesinin insani bir görev olduğu anlatılır. Takdir edilme, insandaki en temel duygulardan biridir. Aile bireylerinin öncelikle birbirlerinin yaptığı işlere değeri vermeleri ve takdir etmeleri gerekir. Ne kadın kocasının ne de koca karısının yaptığı işi

²⁵⁰ Rûm, 30/21.

²⁵¹ Köse, *Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 272-273.

²⁵² Mustafa Fayda, “Âişe”, *TDV İslâm Ansiklopedisi DİA*, İstanbul 1989, C. II, s. 201-205; Sadık Eraslan-Ekrem Keleş, *En Güzel Örnek Hiz. Peygamber*, TDV Yay, Ankara 2003, s. 92.

²⁵³ Buhârî, “Menâkıbu'l-Ensâr”, 20; Müslim, “Fezâilü's-Sahabe”, 75.

²⁵⁴ Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 3.

basit görmemelidir. Bir iyilikten dolayı teşekkür etme, bu iyiliği zaman zaman yâd etme, iyilik sahibine vefa gösterme, iyiliğin devamı konusunda motive edici özelliklere sahiptir. Teşekkür, yapılan iyiliği takdir etme anlamı taşıdığı gibi bu iyiliğin olumlu karşılık bulunduğunu gösterir. Bu husus iyilik sahibine ayrı bir huzur verir, sonuçta nimete şükür Allah'ın lütfunun artmasına vesile olduğu gibi²⁵⁵ teşekkür de iyiliğin devamına vesile olur.²⁵⁶

Bir teşekkürü bile çok görmek belki de cimriliğin son noktasıdır! Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.) :

لا يشكر الله من لا يشكر الناس *“İnsanlara teşekkür etmeyi bilmeyenin Allah'a da şükretmeyeceği”*²⁵⁷ hakikatini ifade eder.

Teşekkür dilini ailede yerleştirmek için başkasında olanların değil, kendimizde olanların farkına varmak icap eder. Var olmanın ve var olanın en büyük zenginlik olduğunun şuuruna ermek gerekir.²⁵⁸ Anne-babamızdan, eşimizden ve çocuklarımızdan gördüğümüz en ufak bir iyiliğin ve güzelliğin, en küçük bir yardımın ve ikramın kıymetini bilerek onlara teşekkür etmeliyiz. Sevgili Peygamberimiz:

من أعطي عطاء فوجد فليجز به ومن لم يجد فليئن من أتى فقد شكر ومن كتم فقد كفر ...

*“Kendisine bir iyilikte bulunulan kişi, imkân bulduğu takdirde karşılığını versin. Bulamazsa o iyiliği yapana övgüde bulunsun. Çünkü bir iyiliği öven, şükran borcunu yerine getirmiş olur. İyiliği gizleyen ise nankörlük etmiş olur...”*²⁵⁹ buyurmuştur.

İyiliğe teşekkür, iyilik edene vefa, ona saygı, medenî insan olmanın en temel göstergelerinden biridir. Aile hayatında bunun daha da anlamlı olduğunu söylemek gerekir.²⁶⁰

2.2.4. Güven

Güvenilir insan; insanların canlarına, mallarına ve namuslarına saygılı olan, sorumluluklarını ve görevlerini yerine getiren, emanetlere riâyet eden, yalanı ve hilesi bulunmayan, doğru sözlü, dürüst ve güzel ahlâk sahibi insandır. Güvenilir olmak, eli ve dili ile kimseye zarar vermemek, mü'min ve müslüman olmanın gereğidir. Ebû Hureyre'den (ö. 58/678) nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.) mü'mini şöyle tanımlamıştır:

المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده والمؤمن من أمانه الناس على دمائهم وأموالهم

“Müslüman, dilinden ve elinden diğer müslümanların güvende olduğu kimsedir. Mü'min de insanların canları ve malları konusunda kendisinden emin olduğu

²⁵⁵ İbrahim, 14/7.

²⁵⁶ Köse, *Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 288-289.

²⁵⁷ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 11.

²⁵⁸ Hüseyin Öresin, *Ailemin İletişim Dili*, DİB Yay, Ankara 2014, s. 25.

²⁵⁹ Tirmizî, “Bir” ve “Sıla”, 87.

²⁶⁰ Köse, *Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 290.

*kimsedir.”buyurmuştur.*²⁶¹ Hadiste mü’minin en önemli ahlâkî niteliklerinden birinin güven olduğu vurgulanmıştır.²⁶²

Aile birliğini ayakta tutan, bağlılığı sağlayan en önemli tutum karşılıklı güvendir. Bir insanın güvenilir olup olmadığının ortaya çıkacağı ortamlardan biri, hiç kuşkusuz aile hayatıdır. Güveni sağlayan en önemli özellik, doğru sözlü ve dürüst olmaktır. Sağlam bir aile yapısı için güven, son derece önemlidir. Eşlerin güvenilir olmaları ve birbirlerine güvenmeleri, aile huzurunun vazgeçilmez şartlarındandır. Hz. Peygamber ilk vahyi aldığı anda, üzerine yüklenen sorumluluğun ağırlığını düşünerek endişesini dile getirdiğinde ilk eşi Hz. Hatice şöyle söylemişti:

فَقَالَتْ خَدِيجَةُ كَلَّا وَاللَّهِ مَا يَخْزِيكَ اللَّهُ أَبَدًا إِنَّكَ لَتَصِلَ الرَّحِمَ وَتَحْمِلُ الْكُلَّ وَتَكْسِبُ الْمَعْدُومَ وَتَقْرِي الضَّيْفَ وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ

*“Hayır, asla endişe etme! Vallahi Allah seni utandırmayacaktır. Çünkü sen akrabalara karşı sorumluluklarını eksiksiz yerine getirir, doğru konuşur, işini göremeyenlerin yükünü çeker, yokluk içindeki insanlara kazandırır, misafire ikram eder, bütün sıkıntılarına rağmen hakka yardım edersin.”*²⁶³

Bu rivâyet bize Rasûlullâh (s.a.)’in aile ortamında kusursuz bir güvenin hâkim olduğunu göstermektedir. Eşlerin birbirine güvenmediği veya güvenemediği bir aile ortamında huzurdan söz edilemez. Güvensizliğin en önemli sebebi, doğru sözlü ve dürüst olmamaktır.²⁶⁴

2.3. Aile Birliğinin Korunmasına Yönelik Genel Tedbirler

Bu tedbirler, ailede yaşanması muhtemel sorunların oluşmasını önlemede ve yaşanmasına engel olunamayan sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır.

2.3.1. Karar Alınacak İşlerde İstişare

Aileden başlayıp bütün kurumsal yapılarda devlet yönetimine varıncaya kadar idarecinin esas alması gereken en temel prensip istişaredir. İstişarenin öneminden dolayı Kur’ân-ı Kerîm’de bir sûreye “Şurâ” ismi verilmiş ve Allah (c.c.) orada şöyle buyurmaktadır:

وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

²⁶¹ Buhârî, “İman”, 4; Nesâî, “İman”, 8; Tirmizî, hadîs için *hasen sahih* demiştir. Bu babda Câbir, Ebû Mûsâ ve Abdullah b. Amr’dan da rivayet olduğunu ifade etmiştir. Tirmizî, “İman”, 12.

²⁶² el-Kârî, *Mirkâtü’l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâti’l-Mesâbih*, C. I, s.107.

²⁶³ Buhârî, “Bed’ü’l-Vahy”, 1.

²⁶⁴ Eraslan-Ekrem Keleş, *En Güzel Örnek Hz. Peygamber*, s. 85.

“...İşleri de aralarında danışma ile yürür. Kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için harcarlar.”²⁶⁵

Ailevî meselelerin tartışılıp istişare edilerek çözüme bağlanması, hem aile bireylerinin huzuru, hem de ailenin selameti yani ayakta kalması ve sürekliliği açısından önemlidir.

Hiz. Peygamber’in eşleriyle istişare ettiğı örnekler mevcuttur. Hiz. Peygamber ilk vahyi aldığıında heyecanlanıp korku ve titreme içinde evine geldiğinde başından geçenleri eşi Hiz. Hatice (r.a.)’ya anlatmıştır. Hiz. Hatice de onu teselli etmiş ve kendisine şunları söylemiştir:

“Hayır, böyle söyleme, sevin! Yemin ederim ki Allah Teâlâ asla seni utandırmaz. Çünkü sen akrabalarını gözetirsin, doğru konuşursun, zayıfların-güçsüzlerin yardımında olursun, yoksulların derdine derman olursun, misafirlere ikram edersin, haksızlığa uğrayan kimselere yardım edersin.”²⁶⁶

Diğer örnek de şudur: Hiz. Peygamber ashabıyla birlikte umre ziyareti için Medine’den Mekke’ye hareket etmişti. Umre yolculuğunun Mekke’li müşrikler tarafından engellenmesi üzerine Hiz. Peygamber Hudeybiye Barış Antlaşmasını imzalamıştı. Fakat müslümanlar bunu hazmedememişlerdi. Antlaşmanın imzalanmasından sonra sahabe Hiz. Peygamber’in: *“Kurbanlarınızı kesin, tıraş olun ve ihramdan çıkın”* sözünü yerine getirme hususunda isteksiz davrandılar. Rasûl-ü Ekrem bu sözünü üç defa tekrar etti. Yine ağırdan aldıklarında eşi Ümmü Seleme’nin çadırına geldi. Konuyu ona açtı. Ümmü Seleme şu tavsiyede bulundu: *“Ey Allah’ın Nebîsi! Onların senin isteğine uymalarını bekliyorsan çık, onlardan hiç kimseyle konuşma, kurbanını kes, berberini çağır tıraşını yapsın.”* Hiz. Peygamber (s.a.) onun bu tavsiyesine uydu ve onu gören arkadaşları da kurbanlarını kesip tıraş olarak ihramdan çıktılar²⁶⁷

Hadisten anlaşıldığı üzere istişarede diğer kişilere değer verildiğı görülür. Bu da taraflar arasında sevgi ve muhabbeti besler. İstişare edenin de saygınlığını artırır. Bu da aileyi ve devamlılığını olumlu olarak etkileyecektir.

2.3.2. Sorunları Büyütmemek ve Dargın Durmamak

Aile bireyleri arasında bazen bir takım sorunlar ve tartışmalar çıkabilir. Bunu büyütmemek, işi kavgaya götürmemek ve dargın durmamak dinimizin istediğı bir davranıştır. Sehl b. Sa’d rivâyet etmiştir:

جاء رسول الله صلى الله عليه وسلم بيت فاطمة عليها السلام فلم يجد عليا في البيت فقال (أين ابن عمك) . فقالت كان بيني وبينه شيء فغاضبني فخرج فلم يقل عندي فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لإنسان (انظر أين هو) . فجاء فقال يا

²⁶⁵ Şûrâ, 42/38.

²⁶⁶ Buhârî, “Bed’ü’l-Vahy”, 3, “Enbiya”, 21, “Tefsîr”, 96/1; Müslim, “İman”, 252.

²⁶⁷ Buhârî, “Şurût”, 15.

رسول الله هو في المسجد راقدا فجاء رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو مضطجع . قد سقط رداؤه عن شقه فأصاب تراب فجعل رسول الله صلى الله عليه وسلم يمسحه عنه وهو يقول (قم أبا تراب قم أبا تراب)

Peygamberimiz bir gün Hz. Fâtıma'nın evine gitmişti. Hz. Ali'yi orada göremeyince, Hz. Fâtıma'ya " Amcanın oğlu nerede?" diye sordu. Hz. Fâtıma " Aramızda bir şey geçmişti. Öfkeli olarak çıkıp gitti. Kaylûle (gündüz) uykusunu yanımda uyumadı" dedi. Hz. Peygamber bir adama "bakıver Ali nerededir?" buyurdu. O da gidip geldi. "Yâ Rasûlallah! O mescidde uyuyor " dedi. Peygamberimiz (mescide) geldiğinde, yan tarafına yatmış, giysisi bir yanından sıyrılmış, vücudu toz toprak olmuştu. Hz. Peygamber "kalk Ebû Turab! kalk toprak babası!" diyerek bedeninden tozları, toprakları silkmeğe başladı.²⁶⁸

Sehl, Hz. Ali'ye isimlerinin en sevimlisi "*Ebû Turâb*" olduğunu söylemiştir.²⁶⁹

Hz. Ali ve Hz. Fâtıma arasındaki sıkıntı, Peygamber'in sevgi ve şefkât eliyle huzura dönüştü. Taraf olmadan barıştırıp, incitmeden birleştirip bir anlık kırgınlığı merhametle gidermiştir. Hz. Peygamber'in damadını böyle bir künye ile künyelemeleri hem şaka yaparak takılmış hem de bu vesile ile kendilerini taltiftir. Buhârî'nin rivâyet ettiğine göre, Hz. Ali'nin "*Ebû Turab*" kadar hoşlandığı hiçbir isim yoktu. "*Ebû Turab*" diye çağrıldığı zaman çok sevinir, içi ferahlar, mutlu olurdu.²⁷⁰

Hz. Âişe anlatıyor:

Hz. Peygamber bana: "Ben senin bana kızdığın ve benden razı olduğun zamanları biliyorum" buyurdular. "Bunu nereden anlıyorsunuz?" diye sordum. " Benden razı oldun mu bana: "Muhammedin Rabbine yemin olsun!" diyorsun. Bana öfkeli olunca, "İbrahim'in Rabbine yemin olsun!" diyorsun dedi. Ben: "Doğru, ey Allah'ın Rasûlü, ben sadece senin adını terk ederim" dedim."²⁷¹

Hadis, karı-koca arasında meydana gelen bazı kırgınlıkların Hz. Peygamber ile hanımları arasında yaşandığını göstermektedir. Ancak, ümmühâtü'l-mü'minîn'den Rasûlullah'a hissedilen kırgınlık, isimde kalmaktadır. Kalplerinde yer etmiş olan hakiki sevgiye zarar vermemiştir. Hadis şârihi Tîbî (ö. 743/1343), Hz. Âişe'nin "sadece adını terk ederim" sözünde zerâfet ve letâfet bulur. Kişinin duygu ve davranışlarını olumsuz olarak etkileyen öfke halinde bile Hz. Âişe, kalbindeki sevgide bir değişiklik olmadığını ifade etmektedir. İbnü'l-Münîr (683 /1284) de şu yorumu yapar: Hz. Âişe'nin bu sözden muradı,

²⁶⁸ Buhârî, "Salât", 58, "İsti'zân", 40; Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe", 38.

²⁶⁹ Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (ö. 360/971), *el-Mu'cemü 'Kebîr*, I-XX, Thk. Hamdî b. Abdü'l-Mecîd es-Selefî, Mektebetü'l-Ülûm, 2. Baskı 1983/1404, C. VI, s. 202.

²⁷⁰ Miras, *Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, C. II, s. 385-386; Köksal, *İslam Tarihi*, C. II, s. 263.

²⁷¹ Buhârî, "Nikâh", 108, "Edeb", 63; Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe", 90.

sadece ismini söylemeyi bıraktığını, kalbinin ise Rasûlullah (s.a.)’a sevgi ve muhabbetle bağlılığı bırakmadığını ifade etmektedir.²⁷²

Peygamberimiz (s.a.) şöyle buyurmuştur:

وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثٍ

“Müslümanın mü’min kardeşi ile üç günden fazla dargın durması helâl olmaz.”²⁷³

Görülüyor ki hadîs, bırakın aile fertlerini müslümanların diğer müslümanlarla bile dargın durmamaları gerektiğini ifade etmektedir.

2.3.3. Ailenin İhtiyaçlarını Karşılama ve “Aile”ye Yapılan Harcamanın Sadaka Sayılması

Aile fertlerinin yeme, içme, giyinme, barınma, eğitim ve sağlık gibi her türlü ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmak farz bir görev ve ibadettir.²⁷⁴

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ

“...Annelerin yiyeceği, giyeceği örfe uygun olarak babaya aittir...”²⁷⁵ Anlamındaki âyet ve Nisâ, 4/34 âyeti buna delildir.

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyuruyor:

وَلَسْتُ نَنْفِقُ نَفَقَةً تَبْغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ تَعَالَى إِلَّا أُجِرْتَ بِهَا حَتَّى اللَّقْمَةُ تَجْعَلَهَا فِي فِي امْرَأَتِكَ

“...Allah rızasını umarak ailen için yaptığın her harcamadan muhakkak ecir alırsın, eşinin ağzına koyduğun bir lokmadan bile!”²⁷⁶

“Aynî (ö.855/1451) bu rivâyetteki ecir Allah’ın rızasını aramakla mukayyed kılmaştır. Bunu da *إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ* “Ameller niyetlere göredir”²⁷⁷ hadisini zikrederek bu ecir niyet ile bağlantılandırır.”²⁷⁸

“Hadis aile efradının her çeşit nafakası için harcanan şeylerin, niyet-i hâlise şartıyla sadaka sayılacağını ifade ediyor ki, mü’minlere büyük bir müjdedir. Böylece aile reisleri, aile’nin fertleri için daha şevkli harcar, daha çok kazanma gayretine girer.”²⁷⁹

Benzer hadislerde de Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

أَفْضَلُ الدِّينَارِ دِينَارَ يَنْفَقَهُ الرَّجُلُ عَلَى عِيَالِهِ

“Bir kimsenin harcadığı paraların en değerlisi aile fertlerine harcadığı paradır.”²⁸⁰ Tirmizî hadîsin hasen sahîh olduğunu söylemiştir.

²⁷² Canan, *Kütüb-i Sitte*, C. X, s. 99-100.

²⁷³ Tirmizî, Enes b. Mâlik’ten rivâyet ettiği bu hadîsin *hasen sahîh* olduğunu belirtmiştir. Bu babda Ebû Bekr es-Sıddîk, Zübeyr b. Avvâm, İbn Mes’ûd ve Ebû Hureyreden de rivayet olduğunu söyler. Tirmizî, “Birr”, 24.

²⁷⁴ Karagöz, *Aile ve Gençlik*, s. 50.

²⁷⁵ Bakara, 2/233; Nisâ, 4/34.

²⁷⁶ Buhârî, “Cenâiz”, 36; Müslim, “Zekat”, 48, “Vasiyet”, 5.

²⁷⁷ Buhârî, “Bed’ül-Vahy”, 1; Müslim, “İmâre”, 155.

²⁷⁸ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, C. XIV, s. 34.

²⁷⁹ Canan, *Kütüb-i Sitte*, C. XVI, s. 260.

إِذَا أَنْفَقَ الرَّجُلُ عَلَى أَهْلِهِ وَهُوَ يَحْتَسِبُهَا، كَانَتْ لَهُ صَدَقَةً

“Bir kimse sevabını Allah’tan umarak aile fertleri için harcama yaptığı zaman bu kendisi için sadaka olur.”²⁸¹

Zikrettiğimiz hadislerden; aile fertlerini minnet altında bırakmadan onların her türlü ihtiyaçları için yapılan harcamaların sadaka hükmünde olduğu ve bundan sevap kazanıldığı, hatta kişinin harcadıklarının en hayırlısının, en makbulünün ve en sevaplı olanının aile fertleri için yaptığı harcama olduğu anlaşılmaktadır.

Yine Hz. Peygamber (s.a.) aile fertlerini gerekli harcamalar konusunda ihmâl etmenin de büyük günah olduğunu bildirmektedir:

كفى بالمرء إثماً أن يضيع من يقوت

“Bakmakla yükümlü olduğu kimseleri ihmâl etmesi, kişiye günah olarak yeter.”²⁸²

Cimrilik, ahlâkî anlamda bencillik ve çıkarıcılık gibi ikili ilişkileri zedeleyen bir özelliktir. Dinimizin kötü huylar içinde zikrettiği bir davranıştır. Aile için cimrilik değil cömertlik yakıştır. Cömertlik dünyada da ahirette de huzur getirir.

2.3.4. İsrâf Etmemek ve İktisatlı Olmak

Dünyanın küreselleşmesi, insanlar arası iletişimi arttırmış, birbirlerinin kültürleri ve yaşam şekilleri ile tanışma imkânı sağlamıştır. Bu durum, gerek fertlerin ve gerekse de toplumların yaşam biçimlerine yeni bir şeyler kattığı gibi, süregeldikleri hayat tarzlarından bir şeylerin gitmesine de sebep olmuştur. Küreselleşmenin getirdiği sonuçlardan biri şüphesiz küresel bir tüketim kültürüdür. Kentlerde yaşamın hızı sürekli artmakta, yaşamın hızı arttıkça tatminsizlik ve tüketimde artmakta, bütün değerler sürekli tüketilmektedir. Global tüketim kültürü, gereğinden fazla israfa dayalı, yok etmeye yönelik, vurdumduymaz biçimde yapılan bir tüketim haline gelmektedir. TÜİK tarafından yapılan “Aile Yapısı Araştırması” da eşler arasında soruna neden olan konular arasında “gelirin yeterli olmaması” ve “harcamalar” göze çarpmaktadır. Aile içindeki huzuru sarsan faktörlerden birisi, buna göre “parasal yetersizlikler” dir.²⁸³

Hz. Peygamber, böyle bir problemle hiç karşılaşmamak veya karşılaştığımız zaman nasıl hareket etmemiz gerektiğini bize bildirmektedir. Bu anlamda Ebu Şuca’ Deylemî (509/1115), Enes b. Mâlik’den şöyle bir hadis aktarır:

²⁸⁰ Müslim, “Zekât”, 38; Tirmizî, hadîs için *hasen sahîh* demiştir. Tirmizî, “Birr”, 42.

²⁸¹ Buhârî, “İmân”, 41; Müslim, “Zekât”, 48; Nesâî, “Zekât”, 60.

²⁸² Ebû Dâvûd, “Zekât”, 45.

²⁸³ Mehmet Dilek, “Tüketim Ekonomisinin Aileye Verdiği Zararı Önleme Unsuru Olarak İktisat” *Katre (Uluslar Arası İnsan Araştırmaları Dergisi, İlim ve Kültür Vakfı Yay, Sayı:3, İstanbul 2017, s. 160-161.*

“Öyle bir zaman gelir ki, kişi maişetini ma’siyetle kazanır, yalan söyler, yalan yere yemin eder. Bu durumda size düşen ancak kaçmaktır. Kendisine nereye kaçalım denildiğinde ise “Allah’ın Kitabı ve Peygamberinin Sünnetine”²⁸⁴ demiştir. Hadisten anlaşıldığına göre, problemlerin çözüm yeri Allah’ın Kitabı Kur’ân-ı Kerîm ve Peygamberin sünnetidir.

Ebû Hüreyre’den gelen rivâyette dikkatimize sunulan değişik bilgiler bulunmaktadır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Bir zaman gelecek ki; kişi dinini korumak için bir dağdan ötekine, bir taştan öteki taşa kaçmak zorunda kalacaktır. Böyle bir zamanda kişi maişetini ancak ma’siyetle, Allah’ın razı olmadığı tarzda elde edebilecektir. İşte o zamanda kişinin helaki hanımı ve çocukları eli ile olur. Eşi, çocukları yok ise ebeveyni eli ile olur. Onlar da yok ise akrabaları ve komşuları eli ile olur.” Kendisine bunun nasıl olacağını soranlara da Hz. Peygamber: “ Bunlar, kişiyi maişetinin azlığından dolayı ayıplarlar, onun gücünün yetmediği şeyleri yapmaya zorlarlar. O da kendini mecbur hissedip sonunda helak olacak kazancı elde etmeye çalışır.”²⁸⁵

Hadislerden anlaşıldığına göre, maişet darlığı bir imtihan vesilesidir. Günümüzde bu sıkıntıların üst seviyede olduğu görülmektedir.

Said Nursî (ö.1960) de bu asrın problemlerini izah anlamında israf, iktisatsızlık, kanaatsizlik ve hırsı sayar. Bunların bereketsizliğe ve fakr-u zaruret-i maişetin ziyadeleşmesine sebep olduğunu söyler. Bunun peşinden de kişinin küçük bir dünyevî ihtiyacı için büyük bir dini meseleyi feda ettiğini söyler.²⁸⁶

Kur’ân-ı Kerîm ve hadislere baktığımızda kişilerin yaşantısında “iktisat ve kanaat”i vazgeçilmez düstur olarak sunmaktadır. Arapça bir kelime olan iktisat, orta yolu tutmak, itidal ile hareket etmek, tutumlu olmak, gereğinden az veya çok harcamaktan kaçınmak anlamına gelir.

Kur’an’da İsrâ, 15/ 29. âyeti iktisadı en iyi şekilde anlatmaktadır. Şöyle ki:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا

“Eli sıkı olma ama büsbütün eli açık da olma, sonra kınanır ve çaresiz kalırsın.”²⁸⁷

Allah Teâlâ, bir ölçü koymak, bir sınır getirmek sadedinde, seçkin kullarının örnek davranışlarından bahsederken bu konudaki ilkeyi, onların şahsında, akıcı bir üslupla şöyle dile getirmiştir:

²⁸⁴Deylemî, Ebu Şuca’, *el- Firdevs bi Me’sûri’l-Hitab*, Thk. Said b.Besyuni Zağlul, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut1406, C. V, s. 444.

²⁸⁵Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin (ö. 458/1066), *Kitabu’z-Zühdi’l-Kebîr*, Thk. Âmir Ahmed Haydar, Müessesetü’l-Kütübi’s-Sekafiyye, Beyrut1996, s.183.

²⁸⁶Said Nursî, *Lem’alar*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 1998, s. 203.

²⁸⁷İsrâ, 15/29.

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا

“Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır.”²⁸⁸

İslâmiyet, yeme, içme, giyim, kuşam, eşya kullanımı gibi her hususta aşırılıktan kaçınmayı, orta yolu tutmayı emretmiştir. İnsan elindeki meşru malı ve serveti doğru zamanda doğru yerde, doğru şekilde ve doğru miktarda harcamalıdır. Buna infak ve cömertlik denir. Yine insan mülkiyetindeki meşru malı ve serveti harcamanın şartları oluşmadığı zaman doğru bir şekilde elinde tutmalıdır. Buna da iktisat etme, tasarruf ve kanaat denir. İnfak ve cömertlik kadar iktisat ve kanaat da iyidir, güzeldir.²⁸⁹

Hz. Peygamber, Abdullah b. Mes’ud kanalıyla gelen bir rivâyette; مَا عَالَ مَنِ اقْتَصَدَ “İktisad eden fakir olmaz, iktisad eden yoksulluk yüzü görmez”²⁹⁰ buyurmaktadır.

Tirmizî (ö. 279) ve Ebû Dâvûd’un (ö. 275) kaydetmiş oldukları İbn Abbas’dan gelen bir rivâyette ise; والاقتصاد جزء من خمسة وعشرين جزءا من النبوة iktisadın, nübüvvetin yirmi beş bölümünden bir bölüm olduğu ifade edilmektedir.²⁹¹ Şârihler bu hadisin yorumunda iktisadı, orta yolu takip etmek olarak anlamışlardır. Yani iki aşırı uç olan ifrat ve tefrit arasında orta yolu takip etmek olduğunu belirtmişlerdir.²⁹² İktisat, hisset, cimrilik ve pintilik ile savurganlık ve müsrif olma arasında orta olan yoldur. Ayrıca şârihler, üstteki hadiste iktisadın “nübüvvetten bir cüz” olarak ifade edilmesini de, bu düsturlara uymaya teşvîk anlamı taşıdığını ifade etmişlerdir.²⁹³

Alî b. Ebî Tâlib’den (ö. 40/661) rivâyet edilen hadis şöyledir:

أَنَّ فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ شَكَتْ مَا تَلَقَّى مِنْ أُنْثَرِ الرَّحَا فَاتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبِيًّا فَانْطَلَقَتْ فَلَمْ تَجِدْهُ فَوَجَدَتْ عَائِشَةَ فَأَخْبَرَتْهَا فَلَمَّا جَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَتْهُ عَائِشَةُ بِمَجِيءِ فَاطِمَةَ فَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْنَا وَقَدْ أَخَذْنَا مَضَاجِعَنَا فَدَهَبْتُ لِأَقْرَمَ فَقَالَ عَلَى مَكَانِكُمَا فَفَعَدَ بَيْنَنَا حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ قَدَمَيْهِ عَلَى صَدْرِي وَقَالَ أَلَا أَعْلَمُكُمْ خَيْرًا مِمَّا سَأَلْتُمَانِي إِذَا أَخَذْتُمَا مَضَاجِعَكُمْ تُكْبِرَا أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ وَتُسَبِّحَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَتَحْمَدَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ خَادِمٍ

“Hz. Fâtîma bir ara değirmen çevirmekten elleri nasır tutmuştu. O sırada Hz. Peygamber’e getirilen esirlerden bir hizmetçi istemek üzere gelmişti. Hz. Peygamber’i bulamayınca derdini Hz. Âişe’ye anlattı. Hz. Ali der ki: Bunun üzerine Hz. Peygamber bize geldi. Bizi yatağımızda yatarken buldu. Hemen ben kalkmağa davranırken Rasûlullah bize: Yerinizde durunuz! Buyurdu ve ikimizin arasına oturdu. Hattâ ben göğsümün üstüne dokunan iki ayağının serinliğini hissettim. Sonra Rasûlullah: İyi dinleyiniz! Sizin benden istediğiniz

²⁸⁸ Furkan, 25/67.

²⁸⁹ Dilek, “Tüketim Ekonomisinin Aileye Verdiği Zararı Önleme Unsuru Olarak İktisat”, *Katre Dergisi*, s. 165.

²⁹⁰ İbn Hanbel, *Müsned*, C. VII, s. 302; İbn Ebi Şeybe Abdullah b. Muhammed (ö. 235), *el-Musannef*, I-VII, Thk. Kemal Yusuf el-Hut, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad 1409, C. V, s. 331.

²⁹¹ Tirmizî, *hasen garîb* bir hadîstir demiştir. Tirmizî, “Bir”, 66; Ebu Dâvûd, “Edeb”, 2.

²⁹² Mübarekfûri, *Tuhfetu’l-Ahvezi bi şerhi Câmi’i’t-Tirmizî*, C. VI, s. 127.

²⁹³ Azimâbâdi, *Avnu’l-Mâbûd Şerhu Sünen-i Ebi Dâvûd*, C. XIII, s. 95.

esir hizmetçiden daha hayırlı bir şey size öğreteyim mi? Siz (gece) yatağınıza girdiğinizde otuz dört defa Allahüekber otuz üç kere de sübhânellah, otuz üç defa da elhamdülillah dersiniz. Bu yolda zikir size hizmetçiden hayırlıdır!” buyurmuştur.²⁹⁴

Hadiste dikkate şayan olan kısım, Hz. Peygamber’in Ali ile Fâtıma’nın yatağında yanlarına girmesi ve onları yataklarından kaldırmamak sûretiyle taltîf buyurmasıdır.²⁹⁵

İnsanları terbiye için gönderilen Peygamberlerin öğrettiği önemli düsturlardan birinin iktisat olduğunu anlamaktayız. Bu anlamda iktisat nübüvvetin öğretilerinden biri olmaktadır.²⁹⁶

Said Nursi, iktisat konusunda bir risale yazmıştır. Bu risale, Lem’alar adlı kitabının ondokuzuncu Lem’asıdır. Eserlerinin pek çok yerinde iktisat ve kanaatle hareket ettiğini, bunun hayatının bir düsturu olduğunu ifade eder. Said Nursî, yazdığı bu risalede “*Mâ âle men iktesade* ما عال من اقتصد” hadisini kaydeder ve manasını da “*İktisad eden maişetce aile zahmet ve meşakkatini çekmez*” şeklinde verir.²⁹⁷ Hadisin geçtiği ilk kaynaklardan biri, İbn Ebî Şeybe’nin (ö.235/849) *Musannef*’idir. Bu kitapta ilgili hadis “Nafakada İsrâf Babi” altında verilmiştir. Nafaka ifadesi, aile harcamalarını da içermektedir. Çünkü nafaka, kişinin kendisi ve ailesine yaptığı harcamalar olarak tarif edilmektedir.²⁹⁸

Aile hayatında, günlük yaşantımızda vahim duruma düşmemenin yolu helale kanaat ve iktisattır. Kazancından fazla harcama insanları borçtan ve sıkıntıdan kurtulamaz hale getiriyor ve neticede ailevi huzursuzluk ve geçimsizlik başlıyor ve sonu maalesef boşanma ile bitiyor. Bu duruma kredi alıp sonra ödeyemediği için evine, işine haciz gelenler, intihar edenler, boşanarak ailesini harap edenler şahittir. Biz bu konuda Peygamberimizin tavsiyelerini yapsak yeterli olacaktır. Bizi israfa götüren lüks, moda, konfor ve hazcılık gibi şeylerden sakınmalı ve harcamalarımızı kazancımıza göre yapmalıyız. Böylelikle harama ve israfa girmekten kendimizi korumuş oluruz. Aynı zamanda maneviyatımızı ve ailemizi fenalıktan sakındırmış oluruz.²⁹⁹

2.3.5. Yolculuklarda “Aile”ye Dönüşte Acele Etmek

Hz. Peygamber, yolculuğun çabuk yapılıp, bir an önce eve dönülmesini tavsiye etmektedir. Ebû Hüreyre’nin rivâyet ettiği şu hadis bu durumu ifade etmektedir:

السفر قطعة من العذاب يمنع أحدكم طعامه وشرابه ونومه فإذا قضى نهمته فليعجل إلى أهله

²⁹⁴ Buhârî, “Fezâilü’s-Sahâbe”, 66.

²⁹⁵ Miras, *Tecrîd-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, C. IX, s. 364-365.

²⁹⁶ Dilek, “Tüketim Ekonomisinin Aileye Verdiği Zararı Önleme Unsuru Olarak İktisat”, *Katre Dergisi*, s. 165.

²⁹⁷ Nursi, *Lem’alar*, s. 203-204.

²⁹⁸ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, C. X, s. 358.

²⁹⁹ Bünyamin Duran, “Said Nursîde Sekülerleşme ya da Dünyalaşma Olgusu”, *Köprü Dergisi*, (yaz-güz, Sayı:59-60), s. 3-30.

“Yolculuk azaptan bir parçadır, her birinizin yiyeceğine, içeceğine, uykusuna mani olur. Öyleyse işini bitiren, ailesine dönmede acele etsin.”³⁰⁰

Âlimler bu hadiste, kişinin, sebepsiz olarak ailesinden uzaklaşmasının mekruh olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Yine seferle ilgili Hz. Cabir'den: *نهى النبي صلى الله عليه وسلم أن يطرق أهله ليلاً* “*Seferden dönünce ailene gece vakti gelme...*”³⁰¹ Hadiste geçen “*نهى أن يطرق أهله*” ibaresi, tekit içindir. Hz. Peygamberin geceleyin gelmeyi yasaklaması haramlık değil, tenzîhi bir sakındırmadır.³⁰² Hadîs hiç beklenilmeyen bir zamanda ani gelişleri kastetmekte, bunun gece vaktinde olmamasını tavsiye etmektedir. Böyle bir gelişte iki menfî mananın varlığına dikkat çekilmiştir:

a-Kadınlar'ın ihanetinden şüphelenmek

b-Açığını aramak

Onu hazırlıksız, uygunsuz şekilde bulmak demektir. Bu durumun, karı-koca arasında bulunması gereken muhabbeti sarsacağı belirtilir. Böylece Hz. Peygamber karı-koca arasındaki muhabbeti zedeleyici bir durumu yasaklamış olmaktadır.”³⁰³

“Biriniz uzun zaman gurbette kaldığı vakit ailesine geceleyin gelmesin” hadisi müttetekün aleyh'dir. Hadîsi şerîf'de, başkalarının gizli şeylerini araştırmaktan uzak durmaya, karı-koca arasında geçim ve muhabbeti temin edecek şeyleri yapmaya ve sui zanna sebep olacak şeylerden kaçınmaya teşvik vardır.³⁰⁴

2.3.6. Kadını Kocasına Karşı Kışkırtmaktan Menetmek

Bizim toplumumuzda da görülen boşanma sebeplerinden birisi, üçüncü kişi problemi yani eşlerin yakın aile çevrelerinin evliliğe müdahale etmek istemeleridir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *ليس منا من خيب امرأة على زوجها* *Kadını kocasına karşı kışkırtan bizden değildir.*”³⁰⁵

Yani kadının yanında kocanın emsallerini zikrederek veya yabancıları daha iyi ve güzel göstererek kadını kocasına karşı olumsuz duygu ve düşüncelere sevk etmektir.³⁰⁶

Hadis, karı kocanın arasını bozmanın, onların huzurunu kaçırarak söz ve eylemlerde bulunmanın müslümana yakışmayacağını belirtmektedir.

³⁰⁰ Buhârî, “Umre”, 19, “Cihad”, 136; Müslim, “İmâret”, 179; Malik b. Enes, *el-Muvatta'*, “İsti'zân”, 39, Çağrı Yay, İstanbul 1992.

³⁰¹ Buhârî, “Nikâh”, 120, “Umre”, 16; Müslim, “İmâret”, 183-184; Ebû Dâvûd, “Cihad”, 175.

³⁰² Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, C. 10, s. 134.

³⁰³ Cânan, *Kütüb-i Sitte*, C. VIII, s. 35.

³⁰⁴ Ahmet Davudoğlu, *Bülûğu'l-Merâm Tercümesi ve Şerhi*, Sönmez Yay, trs. C. III, s. 299-300.

³⁰⁵ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 1; İbn Hanbel, *Müsned*, C. V, s. 353.

³⁰⁶ Azîmâbâdî, *Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*, C. VI, s. 159.

“Kışkırtma ve fesat çıkarma eyleminin karı-kocaya, akrabaya veya komşuya yapılması çirkindir ve zulümdür. لا يدخل الجنة من لا يأمن جاره بوائقه *“Kötülüğünden komşusunun emniyetinde olmadığı kimse iman etmiş olamaz”*³⁰⁷ ve لا يدخل الجنة قاطع *“sıla-i rahmi kesen cennete giremez.”*³⁰⁸ Hadisleri zikredilerek çirkinlik ve zulmün dayandırıldığı kaynak ifade edilmektedir.”³⁰⁹

2.3.7. Geçerli Sebebi Olmadan Kadının Boşanma Talebinden Sakındırılması

Kadının meşru ve somut bir sebep yokken boşanmaya kalkışması Peygamberimiz tarafından tasvip edilmemiştir. O şöyle buyurmuştur:

أيما امرأة سألت زوجها طلاقا في غير ما بأس فحرام عليها رائحة الجنة

*“Herhangi bir kadın, geçerli bir sebebi olmaksızın kocasından boşanma talep ederse, cennetin kokusu ona haram olur.”*³¹⁰

Hadisin, “Kadını geçerli bir sebebi olmaksızın kocasından boşanma talebinde bulunmaktan sakındırmak”³¹¹ ve hadiste geçen “cennetin kokusunun alınamaması”, tehditte mübalağayı arttırmak olarak ifade edilmiştir.”³¹²

2.3.8. Bir’den Fazla Evliliğe İzin Verilmesi

Çok evlilik, tarih boyunca toplumlarda var olagelmıştır. Birden çok evliliğin serbest bırakıldığı ülkelerde, çok kadınla evlilerin tek kadınla evli olanlara oranla çok az olduğu görülür. Bazı İslam ülkelerinde yapılan istatistiklere göre iki kadınla evli erkeklerin sayısı yüzde birdir.³¹³ Çağımızda tek evlilik tercih edilmektedir. Kur’ân inmeye başladığında çok evlilik vardı. Yüce Allah Nisâ, 4/ 3. âyeti ile bunu dört ile sınırladı ve eşler arasında adil olma şartını getirdi. Adaleti yerine getiremeyecekler tek evliliği tavsiye etti. Nisâ, 4/129. âyetinde ise eşler arasında adaleti gerçekleştirmeye insanların gücünün yetmeyeceğini bildirerek tek evliliği teşvik etti.

İslâm’a göre çok evlilik, emir değil bir ruhsattır. Evliliğin herhangi bir döneminde kişi eşinin sağlık sorunu veya başka nedenlerle ikinci evliliğe ihtiyaç duyabilir. Din tek evlilik zorunluluğunu getirseydi, bu durumda kişi ilk eşini boşamak zorunda kalabilirdi. Ayrıca Kur’ân bütün zaman ve toplumlar için geçerli olduğundan, bir toplumda ihtiyaç olmayan çok evlilik başka bir toplumda ihtiyaç ve zorunlu olabilir. Belli bir dönemde çok evliliğe ihtiyaç

³⁰⁷ Buhârî, “Edeb”, 29; Müslim, “İman”, 46.

³⁰⁸ Buhârî, “Edeb”, 11.

³⁰⁹ Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr Şerhul- Câmi’i’s-Sağîr*, C. V, s. 385.

³¹⁰ Müslim, “Rada”, 61; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 17-18.

³¹¹ İbn Hacer Ali b. Muhammed el Askalânî (ö. 852/1449), *Fethü’l-Bârî bi şerhi Sahihi’l Buhâri*, Thk. Abdülaziz b. Abdullah b. Baz, Daru’l-Fikr, Beyrut 1416/1996, C. IX, s. 402.

³¹² Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, C. III, s. 178.

³¹³ Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku*, s. 239.

duyulmamasına karşılık daha sonra savaş ve başka nedenlerle erkek nüfusun azalması sebebiyle çok evlilik, zaruri hale gelebilir. Din bunu haram kılsaydı, insanlar zor durumda kalabilirlerdi.³¹⁴Kur’ân-ı Kerîmde çok evliliğe izin verilen âyet-i kerîmede şöyle buyrulmaktadır:

وَأِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِسُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مِمَّا نَكَحْتُمْ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا

“Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helal olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.”³¹⁵

Hz. Aişe’ye âyet’in “yetimlerin haklarına adaletsizlik etmekten korkarsanız” kısmının tefsiri sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: Bazı erkeklerin korunmaya muhtaç olan yetim kızları yanlarına alarak onlara velilik yapması âdettendi. Bu veliler malları ve güzellikleri sebebiyle bu yetim kızlarla evleniyor, fakat mehirlerini vermede haksızlık ediyorlardı. Âyet bu haksızlıklara engel olmak için inmiştir.³¹⁶ Buradan da anlaşıldığı üzere çok evlilik ruhsatı, toplumda yaşanan bazı sorunları çözmeyi amaçlamıştır.

³¹⁴ Karagöz, *Aile ve Gençlik*, s. 35-36.

³¹⁵ Nisâ, 4/3.

³¹⁶ Buhârî, “Tefsîr”, 68; Miras, *Tecrîd-i Sarîh Terceme ve Şerhi*, C. XI, s.76-77.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AİLE İÇİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.1. Kur'ân ve Sünnette Aile İçi Uyuşmazlıkların Çözümünde Etkili Tutum ve Davranışlar

Her ailede az veya çok sorunlar yaşanır. Önemli olan, evliliklerde sorun yaşamamak değil, sorunlarını çözebilen bir aile olmayı başarabilmektir. Eşler sorun çözme becerilerini, bazı temel konuları öğrenme yoluyla geliştirebilirler. Burada sorunları çözmede etkili tutum ve davranışlar hakkında bilgi verilmektedir.

3.1.1. Aile İçi Uyuşmazlıkları Aile İçinde Halletmek

Mutlu bir yuva, hiç problem yaşanmayan bir ev demek değildir. Eşler her ne kadar evlilikleri için en güzelini yapmaya gayret etseler de aralarında düşünce ve ihtiyaç farklarından dolayı sorunların yaşanması kaçınılmazdır. Hz. Peygamber'in ailesi de dâhil sorunsuz aile olmaz. Önemli olan sorunu büyütmeden çözebilmektir. İlke olarak aile içi sorunlar aile içinde çözülür. Evliliği zedeleyen ise sorunlar değil, onların bilinçli ve sağlıklı adımlarla aşılabilmesidir. Eşler karşılıklı konuşma ve anlaşmayla sorunun kaynağını bulabilir ve her iki tarafın da sorunun giderilmesinde kendisine düşen sorumluluğu kabullenmesiyle çözüme ulaşılabilir. Burada eşlerin aile birliğinin devamı için gösterecekleri çaba ve katlanacakları özveri çok önemli rol oynayacaktır. Sorunlu durumun ortadan kaldırılması için gösterilecek gayretler ve tekrar tekrar yapılacak değişik çözüm denemeleri mutlaka olumlu bir sonuç verecektir. Aile içi ilişkilerde ortaya çıkan problemler evliliği sarsan bir kavgaya dönüşmediğinde, anlaşmazlık durumlarında duygular özgürce ifade edilebildiğinde, eşler çözüm arayışında işbirliğine gittiğinde sorun daha kolay aşılabılır. Hatta bu durum evliliğin güçlenmesine, eşlerin birbirine daha çok bağlanmasına ve güvenmesine imkân sunar. Ailelerin yaşadığı sorunların çözümünde onlara sağlanacak bilgi desteğinin de önemi büyüktür.³¹⁷ Problem dışarıya sızdığı oranda büyür ve çözülme şansı azalır. “Kol kırılır yen içinde kalır” sözü bu durumu ifade eder. Esasen bu, Kur'ân-ı Kerîm'in detaylarını çeşitli âyetlerde anlattığı ilkedir. Bu konuda Allah Teâla Kur'ânda şöyle buyurur:

هٰنْ لِبَاسُ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسُ لَهُنَّ

“Onlar sizin için elbisedir. Siz de onlar için elbisesiniz.”³¹⁸

³¹⁷ Çiftçi-İbrahim Bıçıcı, *Aile Rehberi*, s. 37.

³¹⁸ Bakara, 2/187.

Elmalılı Hamdi Yazır (1878-1942) eşlerin elbiseye benzetilmesini iki cihetten değerlendirir. Bir taraftan elbise gibi yekdiğerini sarıp sarmalar, diğerk yönden elbisenin ayıpları örtmesi, soğuk ve sıcaktan koruması gibi biri diğerkinin halini örter. İffetini de muhafaza eder.³¹⁹ Âyetin eşleri birbirlerinin elbisesi olarak takdim etmesi aynı zamanda sırdaş olmaları gerektiğini ifade eder. Elbise aile mahremiyetini temsil eder. Eşler aralarında sorunlar çıksa bile onları kendi aralarında çözmeye, dışarıya taşırmamaya çalışırlar. Eşler sırdaş olmalıdırlar.

3.1.2. Sabırlı Olmak/Öfkeyi Kontrol Etmek

Sabır, genel anlamda Allah'ın emir ve yasaklarına karşı sebatkâr, başa gelen sıkıntı ve kötülöklere karşı metanetli olmak diye tanımlanmıştır.³²⁰ İnsan acı, keder, sıkıntı, üzüntü, öfke gibi duygular yaşayabilir. Bu tür bir ruh halinin etkisiyle öfkeye kapılarak hareket etmek kötü sonuçlara sebep olabilir. Boşanmadan şiddet ve cinâyete varıncaya kadar aile facialarının en önemli sebeplerinden birisi, sağduyunun kaybolduğı öfke ve sabırsızlıktır. Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki öfkenin ilacı sabırdır. Öfke akı baştan aldığı için diğerk taraf aynı şekilde öfkeye öfke ile karşılık verirse onun sınırlarını genişletmiş ve çözümü zorlaştırmış, işi çığırından çıkarmış olur. Akı başından gitmiş iki insan yaşadıkları soruna asla çözüm bulamazlar, sadece acıyı arttırırlar. Bu sebeple aileyi ayakta tutabilen en değerli erdem sabırdır. Kur'an-ı Kerim öfkesini yutabilenleri övmüştür.³²¹ Hz. Peygamber (s.a.) de:

وما أعطي أحد من عطاء خير وأوسع من الصبر

“Hiç kimseye sabırdan daha hayırlı ve geniş bir nimet verilmemiştir” buyurmuştur.³²²

Sahabeden Suheyb b. Sinân'ın (ö. 38/659) rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur:

عجا لأمر المؤمن إن أمره كله خير وليس ذاك لأحد إلا للمؤمن إن أصابته سراء شكر فكان خيرا له وإن أصابته ضراء صبر فكان خيرا له

*“Mü'minin durumu ne hoştur! Her hali kendisi için hayırlıdır. Bu durum sadece mü'mine mahsustur. Başına güzel bir iş geldiğinde şükreder; bu onun için hayır olur. Başına bir sıkıntı geldiğinde ise sabreder; bu da onun için hayır olur.”*³²³

Bu hadis olumlu veya olumsuz herhangi bir durum karşısında bir mü'minin nasıl davranması gerektiğini açıklamaktadır. Buna göre mü'min başına gelen sevindirici veya

³¹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, C, I, s. 670.

³²⁰ Mustafa Çağrııcı, “Sabır”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yay. İstanbul 2008, C. 35, s. 337-338.

³²¹ Âl-i İmrân, 3/134.

³²² Buhârî, “Zekât”, 50; Müslim, “Zekât”, 124.

³²³ Müslim, “Zühhd”, 64.

üzücü hâl ve olayları, hayır ve iyilik olarak görebilen kişidir.³²⁴ Bir başka hadiste de وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنَّ مَثَلَ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ الْفِطْعَةِ مِنَ الذَّهَبِ نَفَخَ عَلَيْهَا صَاحِبُهَا فَلَمْ تَغَيَّرْ وَلَمْ تَنْقُصْ *“Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki mümin altın parçasına benzer; sahibi ona körükle üflese bile değişmez ve azalmaz”* buyrulmuştur.³²⁵ Bu hadiste mü'minin sabır hususunda mücadele ve azminin nasıl olması gerektiği ifade edilmiştir.³²⁶

Bugün birçok boşanma olayının, aile facialarının, kırgınlıkların temelinde sabırsızlık olduğu dikkate alınırsa aile ilişkilerinde sabrın ne kadar önemli bir erdem olduğu anlaşılabilir.³²⁷

3.1.3. Empati Kurmak

Empati, “Bir insanın kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun düşüncelerini doğru olarak anlama, duygularını hissetme ve ona göre eylem belirleyip davranış sergileme biçimi ve faaliyetidir” şeklinde tanımlanmaktadır.³²⁸ Empatinin, ahlâkî bir ilke olarak ifadesi ise “sana yapılmasını istemediğin şeyi sen de başkalarına yapma” veya “sana nasıl davranılmasını istiyorsan sen de başkalarına öyle davran” demektir. Hz. Peygamber'in

لا يؤمن أحدكم حتى يحب لأخيه ما يحب لنفسه

*“Sizden biriniz kendisi için istediğini kardeşi için istemedikçe kâmil bir mü'min olması mümkün değildir”*³²⁹ hadisi, bireysel ilişkilerin empati temeli üzerine kurulup geliştirilmesini öngörmektedir. Hadiste empati ile kâmil iman arasında doğrudan bir ilişki kurularak bu anlayışa sahip olmayan bir mü'minin kâmil anlamda iman etmiş olmayacağı ifade edilmiştir.³³⁰

Abdullah b.Amr b. Âs'tan (ö. 65/684-85) rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu:

فمن أحب أن يزحزح عن النار ويدخل الجنة فلتأته منيته وهو يؤمن بالله واليوم الآخر وليأت إلى الناس إلى يحب أن يؤتى إليه

*“Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete girmek isterse ölüm kendisine Allaha ve ahiret gününe inanırken gelsin. Ayrıca insanların kendisine nasıl davranmalarını istiyorsa insanlara öyle davransın.”*³³¹ Hadislerde ifade edildiği üzere empati bir mü'minin imanını

³²⁴ İbn Allân, *Delîlü'l-fâlihîn li-turuki Riyâzü's-Sâlihîn*, C. I, s. 176-177.

³²⁵ İbn Hanbel, *Müsned*, II, 199.

³²⁶ Sââti, Ahmed Abdurrahman el-Bennâ, *el-Fethu'r-Rabbânî li-tertibî Müsnedi'l-İmam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, XXIV, Beyrût, Dâr'ü ihyâi't-türâsi'l-Arabî, trs, C. I, s. 112.

³²⁷ Köse, *Aile Medeniyetinin Sonu*, 347-348.

³²⁸ Cemal Ağırman, “İdeal Bir Davranış Biçimi Olarak ‘Empati’ ve Hadislerde ‘Empati’ Örnekleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2, 2006, s. 24-25.

³²⁹ Buhârî, “İmân”, 7; Müslim, “İmân”, 71, 72.

³³⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, C. I, s. 74.

³³¹ Müslim, “İmare”, 46; İbn Mâce, “Fiten”, 9.

kemâle erdiren ve cehennemden uzaklaştırıp cenneti kazanmasına vesile olan bir erdemdir. Eşler arası anlaşmazlıklar, ana-baba ve çocuklar arasında yaşanan gerginlikler ve buna benzer problemlerin çözümünde sağlıklı bir empati kurmanın önemi büyüktür. Aile bireyleri en fazla buna ihtiyaç duyarlar. Hanefî âlimi Kâsânî (ö.587/1191) aile bireyleri arasında sağlıklı ilişki kurmanın temel ölçüsünü empati ile açıklar. Ona göre eşler kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi muhatabına yapmamalıdır.³³²

Başkalarına karşı yapılan davranışların ölçüsü; kendimizi onun yerine koyup olaya onun tarafından bakabilmemiz, aynı davranışın bize yönelik yapılmasını kabul edip etmeyeceğimizdir. Eğer gönlümüz buna razı oluyorsa yapabiliriz; razı olmuyorsa yapamayız, yapmamalıyız. Günümüz toplumunun sorunlarından biri olan sözlü ve fiili aile içi şiddet konusuna bir de bu açıdan bakıldığında bu hadisteki tavsiyeden ne kadar uzaklaşıldığı daha iyi anlaşılacaktır. Empati bu manada doğru davranış göstermede yardımcı olacak, muhtemel anlaşmazlıkların ve boşanmaların önüne geçecektir.³³³

3.1.4. Özür Dilemek

İnsan hata yapabilen bir varlıktır. Adeta insan demek, hata demektir. Bir an için hata etme hakkımızın olmadığını veya ilk hatamızda en ağır cezayı aldığımızı düşünelim. Bu durumda ne olacağını Allah (c.c.) Kur'an'da şöyle anlatır:

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا

“Eğer Allah insanları, kazandıkları yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı, yerkürenin sırtında hiçbir canlı bırakmazdı.”³³⁴ İnsanın bu noktada sorumluluğunu yine Kur'an-ı Kerîm açıklıyor:

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا

“Allah katında (makbul) tövbe, ancak bilmeyerek günah işleyip sonra çok geçmeden tövbe edenlerin tövbesidir. İşte Allah bunların tövbelerini kabul buyurur...”³³⁵

Rabbimize karşı olduğu gibi, birbirimize karşı da hatalarımızın, yanlışlarımızın olması kaçınılmazdır. Nasıl Allah'tan af talebinde bulunmamız gerekirse, o şekilde birbirimizden de özür dilemeliyiz. Özür dilemek, dargınlıkların uzamasına, küslüklerin gönülleri işgal

³³² Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî (ö.587/1191), *Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâ'i*, Nşr. Ali Muhammed Muavvaz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, I-X, Beyrût 1418/1997, C. II, s. 334.

³³³ Çolak, Abdullah, “İslâm'da Aile”, *İ.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 105-137.

³³⁴ Fâtır, 35/45.

³³⁵ Nisâ, 4/17.

etmesine, aile içinde kopmaların yaşanmasına engel olur. Bu konuda da Hz. Peygamber (s.a.) en güzel örnektir. Ebû Saîd el-Hudrî’den rivâyet edildiğine göre:

بينما رسول الله صلى الله عليه وسلم يقسم قسماً أقبل رجل فأكب عليه فطعنه رسول الله صلى الله عليه وسلم بعرجون كان معه فجرح بوجهه فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم " تعال فاستقد " فقال بل عفوت يا رسول الله

“Bir gün Hz. Peygamber insanlara yardım malzemesi dağıtırken oraya gelen bir adam onun üzerine abanmıştı. Bundan rahatsız olan Hz. Peygamber elinde bulunan bir değnekle onu dürtüp dikkatli olmasını istemişti ki değnek onun yüzüne gelerek çizmişti. Hemen Hz. Peygamber onu yanına çağırıp özür diledi ve değneği eline vererek aynı hareketi kendisine uygulamasını istedi. Fakat adam Hz. Peygamber’e kendisini affettiğini söyleyip uygulamaktan vazgeçti.”³³⁶

İnsanlar ister istemez hata yapabilir ve kul hakkına girebilirler. İslamda kul affetmedikçe kul hakkı Allah tarafından affedilmemektedir. Bunu bizzat Allah Resûlü haber vermektedir.³³⁷

Aile bireylerinin birbirleriyle ilişkilerinde de bu kural geçerlidir. Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyrulmaktadır:

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ

“Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağı gün, işte o gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır.”³³⁸

Dünya hayatında yaşanan her şeyin Allah katında kaydı vardır. Büyük bir mahkeme kurulacaktır. Şu âyet bu durumu ifade etmektedir:

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئاً وَإِنْ كَانَ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ

“Biz kıyamet günü için adalet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş) bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu getiririz. Hesap gören olarak yeteriz.”³³⁹

Kişi hesap günü kardeşinden, anne-babasından, eşinden ve çocuklarından kaçmaması için bu dünyada kul hakkı konusunda hassas olmalıdır. İnsanın hatası sebebiyle özür dileyebilmesi erdemli bir davranıştır.

3.2. Talâk/Boşamanın İslâmda Aileyi Korumaya Yönelik Bir Tedbir Olarak Düzenlenmesi

Ailede bazen karı-koca arasında sorunlar ortaya çıkabilir, geçimsizlik ve huzursuzluk olabilir. Bu olağan bir durumdur. Önemli olan hiç sorun çıkmaması değil, sorunların kronik

³³⁶ Ebû Dâvûd, “Diyât”, 14; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 28.

³³⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 240.

³³⁸ Abese, 80/34, 35, 36, 37.

³³⁹ Enbiyâ, 21/47.

hale getirilmemesi ve çözüm yollarının tüketilmemesidir. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in karı-koca arasında öngörmüş olduğu bütün tedbirler, aileyi kurtarmaya yönelik özellikler taşımaktadır.

İnsan ailenin şu dünya hayatında en yaman imtihanlardan biri olduğunu unutmamalıdır. Evliliğin tek kişi üzerinden, tek taraflı gayretle yürümeyeceği aşikârdır. Hz. Peygamber (s.a.) şu hadis ile iki tarafa da sorumluluklarını hatırlatır:

إِنَّ لَكُمْ مِنْ نِسَائِكُمْ حَقًّا، وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا

“Dikkat edin! Sizin hanımlarınız üzerinde hakkınız olduğu gibi, hanımlarınızın da sizin üzerinizde hakkı vardır.”³⁴⁰ Bir başka hadiste;

فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ، فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانِ اللَّهِ، وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ

“Kadınlar hakkında Allah’tan korkun. Çünkü siz, onları Allah’ın emaneti olarak aldınız ve Allah’ın adını anarak (nikâh kıyıp) onları kendinize helâl kıldınız”³⁴¹ buyurur. Bu uyarı, aile hayatını güzelleştirmeleri için erkeklere ciddi bir hatırlatmadır. Ailenin geçim ve devamında aynı şekilde kadının da gayreti şarttır. Hz. Peygamber’in ifadesiyle,

أَيُّمَا امْرَأَةٍ سَأَلْتَ زَوْجَهَا طَلَاقًا فِي غَيْرِ مَا بَأْسٍ فَحَرَامٌ عَلَيْهَا رَائِحَةُ الْجَنَّةِ

“Geçerli bir nedeni olmaksızın boşanmayı talep eden kadın, cennetin kokusunu alamayacaktır.”³⁴² Hadisdeki “رائحة الجنة” cennetin kokusunu alamayacaktır” ibaresi kadının geçerli bir sebebi olmaksızın boşanmayı istememesi için tehdit ifade etmektedir. Kadını sebepsiz talâk talebinden sakındırmaktır.³⁴³

Aile kurulurken ömür boyu sürecek beraberlik olarak görüldüğü için, bu birlikteliğin ölüm dışında bir gerekçeyle sona ermesi pek düşünülmez. Toplumdaki genel anlayışa göre eşler arasındaki bu beraberlik, daha onlar hayatta iken ortadan kalkmamalıdır. Bu beraberlikte aile gibi toplumun da büyük yararı vardır. Çünkü toplumun en küçük birliğinin dağılması, onun dirlik ve düzenini de olumsuz etkileyecektir.

Bir huzur ve mutluluk ikliminde yaşansın diye kurulan evlilik bağı, bazı nedenlerle bu ortamı oluşturmaz. Ekonomik sıkıntılar, akraba müdahaleleri, hastalık, aldatma, alkol ve kumara düşkünlük, internet bağımlılığı, giyim tarzı ve harcama biçimi gibi alışkanlıklarda uyumsuzluk, maddi ve manevi anlamda sorumsuzluklar, inanç ve gelenek farklılıkları, kıskançlıklar ve duygusal çalkantılar eşler arasındaki ilişkiyi zedeler, hatta kopma noktasına getirir. Daha da ileri boyutta evliliğin devamı bazen üzüntü, sıkıntı ve işkence anlamına da gelebilir. Böyle bir durumda da evliliğin sona erdirilmesi ihtimali düşünülebilir.

³⁴⁰ Tirmizî, “Radâ”, 11; İbn Mâce, “Nikâh”, 3.

³⁴¹ Müslim, “Hac”, 147.

³⁴² Ebû Dâvûd, “Talâk”, 19; İbn Mâce, “Talâk”, 21.

³⁴³ el-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâtî'l-Mesâbîḥ*, C. V, s. 2136.

İslâm öncelikle evlenme akdinin sürekli olmasını arzu edip sebepsiz yere bozulmasına bazı manevî yaptırımlar getirmekle bu beraberliğin devamını sağlamıştır. Diğer taraftan da karşılıklı rıza ile veya belli sebeplere bağlı olarak ya da gerektiğinde yargı yoluyla sona erebileceğini de kabul etmektedir.³⁴⁴

Evliliğin sonlandırılmasında daha çok görülen şekil, kocanın boşaması demek olan “**talâktır.**” Bunun yanında “**muhâla’a**” ya da “**hul**” denen karşılıklı rıza ile boşanma, “**tefrîk**” denen adlî boşanma yani hâkimin evliliğe son vermesi gibi durumlar da vardır. Sahih evlilikleri ilgilendiren bu sona eriş şekilleri yanında, genellikle fâsit evliliklerin sonlandırılması bağlamında söz konusu olan bir işlem daha vardır ki, bu da **fesihtir.**

Talâk, lügatte, bağı çözmek ve serbest bırakmak manasındadır. İstilahta **talâk**; manevî bir bağ olan nikâh akdini ortadan kaldırmaktır.³⁴⁵

Şu âyet-i kerimeler, bir taraftan boşamanın meşruluğunu gösterirken, diğer taraftan da Allah’ın sınırlarına dikkat çekmektedir.

“Boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah’ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız sizin için helal olmaz. Eğer onlar Allah’ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur...”³⁴⁶, “Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helal olmaz.(Bu koca da) onu boşadığı takdirde onlar (kadın ile ilk kocası) Allah’ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur...”³⁴⁷

Hz. Peygamber (s.a.) *ما أحل الله شيئا أبغض إليه من الطلاق* *Meşru olduğu halde Allah nezdinde en sevimsiz olan şey boşanmadır*”³⁴⁸ buyurarak boşanmanın manevî sorumluluğuna vurgu yapmıştır. Allah’a sevimsiz olmasını ifade ederek yuvanın çok ciddi bir sorun yaşanmadıkça dağılmamasını istemiştir.

3.2.1. Boşama Çeşitleri

Sünnete uygunluğuna ve eşlerin tekrar birbirine dönüşü olup olmamasına göre boşama, çeşitli şekillere ayrılmaktadır.

³⁴⁴ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 73-74.

³⁴⁵ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 523; Mevsilî, *el-İhtiyâr li Ta’lîl-i-Muhtâr*, C. III, s. 451.

³⁴⁶ Bakara, 2/229.

³⁴⁷ Bakara, 2/230.

³⁴⁸ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 3; İbn Mâce, “Talâk”, 1.

3.2.1.1. Dönüşlü Olup Olmamasına Göre

İddet içerisinde kocanın hanımına dönüp dönememesi açısından boşama ric'î ve bâin olarak ikiye ayrılmaktadır.

3.2.1.1.1. Ric'î Boşama (İddet İçinde İken Dönülebilir Boşama)

Yeni bir evlilik akdine ve yeniden mehir vermeye gerek olmaksızın, kocaya, tek taraflı iradesiyle iddet süresi içinde boşadığı eşine dönme imkânı veren boşamaya ric'î veya rac'î denmektedir. Bu durumda koca, eğer isterse boşanma iddeti içinde iken yeni bir akde gerek olmaksızın hanımına dönebilir. **“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali beklerler. Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almaya daha çok hak sahibidirler...”**³⁴⁹âyeti bu hakkın kaynağını göstermektedir. İddet içinde dönüş olmadığı takdirde ise talâk, bâin hale gelir.³⁵⁰

3.2.1.1.2. Bâin Boşama

Evliliği kesin olarak sona erdiren, kocaya yeni bir nikâh ve mehir tesbiti olmadıkça boşadığı eşine dönme imkânı vermeyen boşamaya bâin denmektedir.

Bâin talâk, evlilik birliğini hemen sona erdirir. Artık eşler birbirlerine yabancı hale gelirler. Fakat bununla beraber eğer üçüncü boşama hakkı kullanılmamışsa, eşler, gerek iddet içinde iken, gerekse daha sonra yeni bir nikâh akdiyle tekrar evlenebilirler.³⁵¹

3.2.1.2. Sünnete Uygun Olup Olmamasına Göre

İslâm hukuku, boşamayı Kur'ân-ı Kerîm'in irşadına ve sünnetteki tatbikata uygunluğu açısından da ikiye ayırmıştır.

3.2.1.2.1. Sünnî Talâk/Boşama

Kur'anda ve Hz. Peygamber'in sünnetinde belirlenen esaslara uygun olarak yapılan boşamaya sünnî boşama denir. Erkeğin zifafa girdiği karısını, içerisinde cinsel münasebette bulunulmamış olan üç temizlik dönemi içinde, her temizlik süresinde bir defa olmak üzere üç defa boşamaktır.³⁵²**“Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın...”**³⁵³ âyeti ile, eşini hayız

³⁴⁹ Bakara, 2/228.

³⁵⁰ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 86.

³⁵¹ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 87-88.

³⁵² Mevsilî, *el-İhtiyâr li Ta'lîl-i-Muhtâr*, C. III, s. 122.

³⁵³ Talâk, 65/1.

gördüğü (regl olduğu) bir anda boşayan Abdullah b. Ömer’e (r.a.) Hz. Peygamber’in (s.a.) gönderdiği şu buyruk, sünnete uygun boşamanın niteliklerini belirlemektedir:

مره فليراجعها حتى تطهر ثم تحيض ثم تطهر ثم إن شاء أمسك بعد ذلك وإن شاء طلق قبل أن يمس فتلك العدة التي أمر الله سبحانه أن تطلق لها النساء

“O, eşine dönsün, hayızdan temizleninceye kadar onu evde barındırsın, sonra yeniden hayız görüp tekrar temizlenince isterse onunla ilişki kurmadan yeniden boşasın! İşte Yüce Allah’ın, kadınların içinde boşanmasını emrettiği iddet budur.”³⁵⁴

Talâk, geçimsiz bir ailenin bir ihtar ile geçimsizliğini gidermek ve aile durumunu düzenlemek amacıyla teşri’ kılındığına göre, âdet halinde hasta bir kadına talâkını vermek âile geçimini desteklemek gayesiyle değil, daha çok nefsi bir ihtirasla olur. Bu durumda kadını terk etmek çirkin bulunmuştur. Bunun için haram kılınmıştır. Diğer taraftan kadını temizlik halinde boşamak ailenin selâmeti için uygun görülmüştür.³⁵⁵ Abdullah b. Mes’ûd ise sünnete uygun boşanmayı şöyle ifade ediyor:

طلاق السنة تطليقة وهي طاهر في غير جماع فإذا حاضت وطهرت طلقها أخرى ثم تعد بعد ذلك بحيضة

“Sünnete uygun talâk, kişinin hanımını temiz iken ve cinsel ilişkide bulunmaksızın bir talâk ile boşamasıdır. Kadın tekrar hayız olup temizlenince ikinci talâkı verir. Tekrar hayız görüp temizlenince de tekrar üçüncü talâkı verir. Sonra da kadın iddet süresini bekler.”³⁵⁶

Buna göre bir boşamanın sünni sayılabilmesi için, kadının hayız görmediği ve son hayızından itibaren cinsel ilişkide bulunulmadığı bir dönemde bir boşama hakkı ile gerçekleşmesi gerekmektedir. Buhârî (ö. 256/869) bu nitelikler yanında, sünnete uygunluk için iki şahide duyurulmasını da zikretmektedir.³⁵⁷ Bu son anlayıştan hareketle günümüzde yapılan boşamaların sünni olabilmesi için, bunun yargı yoluyla gerçekleşmiş olması şartı da aranabilir.³⁵⁸

Böylece boşanma uzun bir zamana yayılarak eşlerin tekrar tekrar düşünceleri sağlanır. Hatalarını farkedip kendilerini sorgulama fırsatını yakalayabileceklerdir. Karı koca daha sağlıklı düşünme ve karar alma imkânı bulacaktır. Boşanmalar genellikle şiddetli geçimsizlik ve eşlerin birbirinden nefret ettiği sıralarda vuku bulur. Boşamadan sonra da pişmanlık duyulur. İşte ani geçimsizlik ve tartışma anlarında kocanın aceleye gelen boşaması

³⁵⁴ Buhârî, “Talâk”, 1; Müslim, “Radâ”, 66; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 4.

³⁵⁵ Miras, *Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, C. XI, s. 340.

³⁵⁶ Nesâî, “Talâk”, 2.

³⁵⁷ Buhârî, “Talâk”, 1.

³⁵⁸ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 89.

durumunda ona düşünme fırsatı vermek ve yeniden barışmalarına zemin hazırlamak üzere boşama, sünnette bir esasa bağlanmıştır.³⁵⁹

3.2.1.2.2. Bid'î Talâk/Boşama

İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren Kur'ân veya sünnete uymayan bazı boşama yöntemleri "bid'î" boşama adını almıştır. Kadını hayızlı iken veya temiz günlerinde cinsel temastan sonra boşama yahut bir defada birden fazla boşama böyledir. Bu tür bir boşama geçerlidir. Bu şekilde boşayan kişi günahkâr olur.³⁶⁰ Bid'at sayılan bu boşama çeşitleri, sünnete uymamakla beraber dört mezhep imamına göre de geçerli sayılmıştır. Çünkü İslâm'da bazı fiil ve muameleler Allah ve Rasûlünün rızasına uymadığı halde sonuç meydana getirir.³⁶¹

Sonuç olarak mü'min, eşini gerekli durumlarda bir veya iki defa boşamakla yetinmeli, üçüncü boşamadan sakınmalıdır. Bilinçli veya bilinçsiz üçüncü defa da boşamış bulunursa artık eşiyle bütün bağlarını kesmelidir. Ancak eşi ileriki aylarda veya yıllarda yeni bir evlilik yapmış olur ve bu evlilik de herhangi bir nedenle sona ermiş bulunursa, iddetini tamamladıktan sonra onunla yeniden evlenmesi mümkün ve caiz olur. Bu durumda koca eşi üzerinde yeniden üç boşama hakkına sahip bulunur.³⁶²

Evliliğin sona ermesinin sonuçlarından birisi de iddet süresidir.

İddet, lügatte saymak, miktar, sayı demektir.³⁶³ Kadının boşanmasından veya kocasının ölümünden sonra beklemesi gereken zamana iddet denilmiştir.³⁶⁴

Evliliğin sona ermesinden sonra kadının iddet sorumluluğu, kadının önceki kocasından hamile olup olmadığının anlaşılması ve böylece nesebin karışmasının önlenmesi amacına yönelik bir tedbir olabilir. Ancak iddet ric'î talâkta kocaya, bâin talâkta iki tarafa birden yeniden düşünme imkânı vermektedir. Ayrıca kadını etrafında oluşabilecek kötü zan ve niyetlere karşı koruması gibi başka önemli amaç ve hikmetler de taşır. İddet aile bağına koruyucu, evlilik kurumunun önemini hatırlatıcı bir işleve de sahiptir.³⁶⁵

Kadının iddet süresince boşayan veya ölen kocanın evinde oturması gerekmektedir. Kadın için bir hak olma niteliği ağır basmakla ve bunun için de literatürde süknâ hakkı olarak adlandırılmakla birlikte bu hükmün belli şartlarda kadın için bir yükümlülük olduğu da görülür. Kur'anda boşanmış kadınlardan söz edilirken,

³⁵⁹ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 403.

³⁶⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr li Ta'lîl'l-Muhtâr*, C. III, s. 122.

³⁶¹ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 404.

³⁶² Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 417.

³⁶³ İsfahânî, *Müfredât*, "ع" md. s. 551.

³⁶⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr li Ta'lîl'l-Muhtâr*, C. III, s. 172.

³⁶⁵ H. İbrahim Acar, "İddet", *DİA*, İstanbul 2000, s. 467.

“Apaçık bir hayâsızlık yapmaları hali bir yana onları evlerinden çıkarmayın, onlarda çıkmasınlar”³⁶⁶; “Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıştırıp -gitmelerini sağlamak için- kendilerine zarar vermeye kalkışmayın.”³⁶⁷ buyurulması, erkek tarafına dinî ve ahlâkî bir öğütte bulunmasının ve kadın için bir hakkı öngörmesinin yanı sıra kadına belli bir sorumluluk da getirdiği görülmektedir. Boşamadan sonra kadının kocasının evinde kalması, meşru bir mazeret bulunmadıkça burayı terk etmemesi ister bir hak ister bir sorumluluk olarak düşünölsün, aile birliğinin tekrar devamını sağlama yönünde taraflara düşünme ve görüşme imkânı verme, kadın ve çocukların haklarını koruma ve onlara belli bir süre de olsa güvence sağlama gibi gayelere yöneliktir.³⁶⁸

3.2.2. İlâ

Sözlükte yemin etmek manasındadır. Kur’ân kavramı olarak ıstılahta ilâ: Kocanın nikâhlı karısıyla belirli bir müddet içinde cinsel ilişkide bulunmamaya yemin etmesidir. Bir başka görüşe göre ilâ: Dört aylık sürenin geçmesiyle doğrudan boşanmayı sağlayan cinsel ilişkiyi terk etmeye yemindir. Ya da bunu, “eşime yaklaşırsam şu görevi yapmak üzerime borç olsun” gibi bir ibadet veya yükümlölüğe bağlamasıdır.³⁶⁹

İslâm, eşiyile bu anlamda ilişki kesmeyi dört aylık süre ile sınırlar. Koca bu süre içinde her an yemininden vazgeçip, eşiyile barışabilecek ve yemin keffareti vererek dîni yükümlölükten kurtulabilecektir.

Kur’ân-ı Kerîm de şöyle buyrulmuştur:

لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

“Kadınlara yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (bu müddet içinde) kadınlara dönerlerse, şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir.”³⁷⁰

Bu şekilde yemin eden kişi, dört ay içerisinde eşine dönerse, şâyet yaklaşmayacağına dair yemin etmiş ise yemin kefareti vermesi gerekir, bir şarta bağlamış ise, bu şartı yerine getirmesi gerekli olur; bir ibadet adamışsa bu ibadeti yapar, eşinin boş olması gibi bir yükümlölüğe bağlamış ise, bu gerçekleşmiş olur. Dört ay içerisinde eşine yaklaşmazsa, Hanefî mezhebine göre, başka herhangi bir işleme gerek olmaksızın hanımı bir bâin talakla boşanmış olur.³⁷¹ Diğer mezheplere göre, bu sürenin sonunda erkeğin bir tercih yapması gerekir. Bu durumda koca eşine döner veya onu boşar. Bir tercih yapmaması halinde, kadının mahkemeye

³⁶⁶ Talâk, 65/1.

³⁶⁷ Talâk, 65/6.

³⁶⁸ Acar, “İddet”, *DİA*, s. 469.

³⁶⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr li Ta’lîl-i’l-Muhtâr*, C. III, s. 151-152.

³⁷⁰ Bakara, 2/226.

³⁷¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr li Ta’lîl-i’l-Muhtâr*, C. III, s. 151-153.

müracaatı üzerine hâkim evliliğe son verir. Her iki durumda da bir “ric’î boşama” meydana gelir.³⁷²

Peygamber (s.a.) içinde yaşadığı topluma ve tüm mü’minler’e her yönden örnektir. Hz. Peygamber eşleriyle îlâ’ya benzer bir durum yaşamıştır. Bu olayı şu âyet-i kerîme açıklamaktadır:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحاً جَمِيلاً
وَإِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْراً عَظِيماً

“Ey Peygamber! Hanımlarına de ki, “Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut’a³⁷³ vereyim ve sizi güzelce bırakayım. Eğer Allah’ı, Rasûlünü, ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah içinizden iyilik yapanlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”³⁷⁴

Bu âyetin sebab-i nüzulü, Hz. Peygamber’in eşlerinin ondan, dünya hayatı ve zînetine ait bazı taleplerinin olması ve birbirlerini kıskanmak suretiyle kendisini üzmeleri, bunun üzerine Hz. Peygamber’in bir ay onlara yaklaşmamak üzere yemin edip (îlâ) ayrı yaşamaya karar vermesidir.³⁷⁵

Bu âyetler Hz. Peygamber’in eşlerine ne kadar şefkatli olduğunu da gösteriyor. Onun eşlerinin bu şefkat ve merhametle muameleye daha layık olduklarını beyan buyurmaktadır.³⁷⁶

Peygamberimiz, hicretin dokuzuncu yılında kadınlarından bir ay inzivaya çekildi.³⁷⁷ Hz. Peygamber’in bu îlâsı, bir îlâ-i şer’î değildi. Belki mücerred bir yemindi. Elmalılı tefsîrinde Tahrîm sûresinin sebebi nüzulünü, Hz. Peygamber’in bütün kadınlarından îlâ’ya yemin ve alışılmışın üstünde zühdü seçmiş olmasıdır. Hz. Peygamber eşlerinin aleyhine gibi görünen bu îlâ ile yine zevcelerinin saadet ve hoşnutluklarını düşünmüş olduğu için talâk (boşama)’ı düşünmemiş, ancak onlara filî bir nasihat ve ibret olmak üzere bir ay için yemin ile onlardan uzak kalmayı istemiştir.³⁷⁸ Ümmü Seleme (r.a.)’den gelen rivâyette şöyledir:

³⁷² Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihâli*, s. 437.

³⁷³ “Mut’a”; lügatte mutlaka istifade olunacak şey, yeterli miktarda azık ve faydalandırmak manalarını ifade eder. İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 757; Boşanma veya evliliğin feshinden sonra kocanın kadına verdiği elbise ve benzeri hediyeye denir. Bkz. Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstılâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, C. II, s. 11; Paçacı, İbrahim, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 475.

³⁷⁴ Ahzab, 33/28-29.

³⁷⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, C. VII, s. 5100-5101.

³⁷⁶ Ömer Nasûhi Bilmen, *Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, I-VIII, İstanbul trs. C. VI, s. 2802-2803.

³⁷⁷ Köksal, *İslam Tarihi*, IX, s. 120; “İnziva (uzlet): Halktan uzaklaşıp ayrı yaşamak, bir köşeye çekilmek anlamına gelir. Tasavvufta, günaha girmemek ve daha çok ibadet etmek gayesiyle toplumdan ayrılıp ıssız ve kimsesiz yerlere çekilmek, tek başına yaşamak demektir. Uzlet uygulaması, hayat akışı içerisinde küçük zaman dilimlerinde iç murakabe, iç muhasebe için yapılır.” Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 2014, s. 505.

³⁷⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, C. VII, s. 5100-5101.

أن رسول الله صلى الله عليه وسلم آلى من بعض نسائه شهرا . فلما كان تسعة وعشرين راح أو غدا . فقليل يا رسول الله إنما مضى تسع وعشرون .

“Resûlullah (s.a.) kadınlarının odalarına bir ay girmemeğe yemin etmişti. Yirmi dokuz gün geçince günün başında yahut sonunda (Hz. Âişe’nin odasına) geldi. Yâ Rasûlallah! Siz bir ay yanımıza gelmemeğe yemin etmişsiniz, denildi de Rasûlullah: الشهر تسع وعشرون Ay yirmi dokuz gündür, diye cevap verdi.”³⁷⁹ Rasûlullâh’ın bu eşlerinden uzak kalmasının bir îlâ-i şer’î olmadığını Müslim’in *Sahîh*’inde Hz. Âişe’den gelen bir rivâyet de teyit etmektedir: “Rasûlullah kadınlarının odalarına bir ay girmemeye yemin etti” mealinde olan bu rivâyette yalnız odaya girmemekten ibaret bir imtina’ olduğu haber verildiğinden, bu cihetle de îlâ-i şer’î olmadığı anlaşılıyor.³⁸⁰

Bu konu Tahrîm sûresi 1-6 âyet-i kerîmelerinde izah edilmektedir. Sûrenin asıl nüzul sebebi bu îlâ yemindir. Yani bal kıssası hakkında inmiş olduğudur.³⁸¹ Olay hakkında Âişe (r.a.)’den şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يشرب عسلا عند زينب بنت جحش ويمكث عندها فواطيت أنا وحفصة على أيتنا دخل عليها فلتقل له أكلت مغافير إني أجد منك ريح مغافير قال لا ولكني كنت أشرب عسلا عند زينب بنت جحش فلن أعود له وقد حلفت لا تخبري بذلك أحدا

Rasûlullah (s.a.) Zeynep b. Cahş’ın nöbetinde bal şerbeti içerdi ve bu sebeple onun yanında çok kalırdı. Bunun üzerine Hafsa ile ben ittifak ederek ikimizden hangimizin yanına Rasûlullah gelirse ona: Yâ Rasûlallah! Meğâfir³⁸² mi yediniz? Sizde meğâfir kokusu duyuyorum desin diye sözbirliği yaptık. (Rasûl-i Ekrem geldiğinde Hafsa tarafından böyle söylendi.) Rasûl-i Ekrem: *Hayır meğâfir yemedim, yalnız Zeynep b. Cahş’ın yanında bal şerbeti içmiştim. Bir daha onu içmem diye yemin etti ve “İşte yemin ettim, sakın bunu başka kimseye söyleme!”*³⁸³ diye tenbih buyurdu.

Hiz. Âişe’nin söz birliği yaptık ifadesi (فواطيت fevâtaytü) bazı nüshada (فواطأت fevâta’tü) diye başka nüshada da (فتواطأت fetevâta’tü) diye geçmiştir. Hiz. Âişe tarafından tertîb olunan meğâfir sözünü Hiz. Peygambere söyleyen, bir rivâyete göre Hiz. Âişe ile Hiz. Ömer’in kızı Hiz. Hafsa’ydı. Buhârî’nin bu bâbındaki bir rivâyetine göre İbn Abbas bunu bir hac seferinde Ömer’e sormuş, o da Âişe ile Hafsa’dır, demiş. Diğer bir rivâyete göre, yalnız Hafsa’dır. Buhârî’ye göre Hiz. Âişe’nin bu hadisi, aşağıdaki âyet-i kerimenin sebeb-i nüzulünü

³⁷⁹ İbn Mâce, “Talâk”, 24.

³⁸⁰ Miras, *Tecrîd-i Sarih Terceme ve Şerhi*, C. VI, s. 256-257.

³⁸¹ Köksal, *İslam Tarihi*, C. IX, s. 123.

³⁸² Bkz. “Meğâfir, mağfûr’un cemi’dir. Mağfûr, yapışkan ve tatlı bir zamktır. Fena kokusu vardır. Rasûl-i Ekrem hiç hoşlanmazdı.” Buhârî, “*Tefsir*”, 68 (Tahrîm 66/1).

³⁸³ Buhârî, “*Tefsir*”, 68 (Tahrîm 66/1).

ifade etmektedir. Hz. Peygamber'in tenbih buyurduğu hususu Hz. Hafsa muhafaza etmeyip Hz. Âişe'ye anlattı.

Bunun üzerine durum Hz. Peygambere vahiy ile bildirildi.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ...

“Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını arayarak, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Allah (gerektiğinde) yeminlerinizi bozmayı (ve kefareti ödemeyi) size meşru kılmıştır. Allah sizin yardımcınızdır. O hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Hani Peygamber eşlerinden birine, gizli bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü (başkasına) haber verip Allah da bunu Peygamber'e bildirince, Peygamber bunun bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona (sırrı açıklayan eşine) haber verince o, “Bunu sana kim bildirdi?” dedi. Peygamber, “Bunu bana, hakkıyla bilen ve hakkıyla haberdar olan Allah haber verdi” dedi. (Ey Peygamber eşleri!) Eğer siz ikiniz Allah'a tövbe ederseniz, ne iyi. Çünkü kalpleriniz kaydı. Eğer Peygamber'e karşı birbirinize arka çıkarsanız bilin ki Allah onun yardımcısıdır, Cebrâil de, Salih mü'minler de. Bunlardan sonra melekler de ona arka çıkarlar. Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha hayırlı, Müslüman, inanan, sebatla itaat eden, tövbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verebilir.”³⁸⁴

Yukarıdaki âyetlerde Hz. Peygamber'in aile hayatından bahsedilmekte, ama “boşayacak olursa” şeklinde varsayım içeren bir ifade geçmektedir. Hanımlarına iyi bir eş olma hususunda da mü'minlere model şahsiyet olan Hz. Peygamber'in yaşadığı sıkıntılara rağmen hanımlarını boşama yoluna hiç gitmediği görülmektedir.

Konumuz olan âyetlerin nüzul sebebi olarak anlatılan olayların, Hz. Peygamber'in eşleri arasında kıskançlık sebebiyle çıkan bir huzursuzluk veya kendisinden daha müreffeh bir yaşam istemelerinin onu üzmesi sebebiyle, kendisi hakkında böyle bir yasak kararı aldığı noktasında birleştiği görülmektedir. Bu durum dikkate alınırsa, birinci sebebin çok eşlilik, ikinci sebebin de hemen bütün aile ilişkileri bakımından bütün zamanlar için geçerli olan yaşam kalitesini yükseltme ve refah seviyesini geliştirme arzusu şeklinde iki hususla ilgili olması dikkat çekicidir.³⁸⁵ Bizzat Hz. Peygamber'in hayatından örnek gösterilerek somut anlatım yönteminin seçildiği bu âyetlerle şüphesiz o sırada yaşanan bir soruna çözüm getirilmiş ve âyetlerin nüzûlü örnek neslin yetiştirilmesinde etkili olmuştur.

Hz. Âişe; Allah Teâlâ Hz. Peygambere kadınlarını muhayyer bırakması konusunda âyet indirince, Rasûlullah (s.a.) bana geldi ve şöyle buyurdu:

³⁸⁴ Tahrîm, 66/1-5.

³⁸⁵ Heyet, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, DİB Yay, Ankara 2006, C. V, s. 403.

لما أمر رسول الله صلى الله عليه وسلم بتخيير أزواجه بدأ بي فقال (إني ذاكر لك أمرا فلا عليك أن لا تعجلي حتى تستأمرني أبويك) . قالت وقد علم أن أبوي لم يكونا يأمراني بفرقه قالت ثم قال إن الله جل ثناؤه قال { يا أيها النبي قل لأزواجك إن كنتن تردن الحياة الدنيا وزينتها - إلى - أجزا عظيما } . قالت فقلت ففي أي هذا أستأمر أبوي فإني أريد الله ورسوله والدار الآخرة . قالت ثم فعل أزواج النبي صلى الله عليه وسلم مثل ما فعلت

“Ben sizi muhayyer bırakmakla emrolundum. Babanla istişare etmeden bana hemen cevap verme” dedi. Ben : “Onlara danışmama ne gerek var tabî ki Allahı ve Rasûlünü tercih ederim, dedim. Böyle söylemem Hz. Peygamberi memnun etti ve aynı konuyu diğer hanımlarına da açıkladı, onlar da aynı şekilde cevap verdiler ve Allah’ın Rasûlünü tercih ettiler.”³⁸⁶ Onlar da Rasûlullah’a öncelikle muhabbet ve bağlılıklarını gösterdiler.

Buhârî (ö.256/869) bu bâbında (Tahrîm sûresi tefsiri) Hz. Ömer’in Hz. Peygamberi bu uzlet hayatındaki bir ziyaretini İbn Abbas’dan gelen bir tarîk ile ve uzun bir metin ile rivâyet ediyor ki, özeti şöyledir:

وإنه لعلى حصير ما بينه وبينه شيء وتحت رأسه وسادة من أدم حشوها ليف وإن عند رجله قرظا مضبورا وعند رأسه أهبا معلقة فرأيت أثر الحصير في جنب رسول الله صلى الله عليه وسلم فبكيت فقال : ما يبكيك ؟ فقلت يا رسول الله إن كسرى وقيصر فيما هما فيه وأنت رسول الله ؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم أما ترضى أن تكون لهما الدنيا ولك الآخرة ؟

“Rasûlullâh’ın yanına girdiğimde altında kuru bir hasırdan başka bir şey yoktu. Başının altında içi lif dolu meşinden bir yastık vardı. Ayaklarının ucunda da debâgatte (deri işçiliğinde) kullanılan karez ağacının yaprakları dökülmüştü. Başucunda da ufak bir su kırbaşı asılı bulunuyordu. Vücudunun bir tarafına hasır iz bırakmıştı. Onu böyle görünce ağlamaya başladım. Rasûlullah: “Niçin ağlıyorsun? dedi. Ben de: Yâ Rasûlallah! Kısra, Kayser dünyanın nimeti ve ziyneti içinde yaşıyorlar. Allah’ın Peygamberisin. (Bu ni’met ve ziynete sen lâıyaksın, onlar değil) dedim. O: Yâ Ömer! Dünya nimeti onların âhîret saadeti de bizim olmasına razı değil misin? buyurdu.”³⁸⁷

3.2.3. Zıhâr

Zıhâr kelimesi sözlükte zahr (sırt) kelimesinden türemiştir. İstılahta erkeğin eşine, onu kendisine haram kılmak maksadıyla “sen bana anamın sırtı gibisin” demesidir. Zıhâr cahiliye döneminde erkeklerin eşlerini boşamak için kullandıkları bir usuldü. Ancak İslâm dini, bu sözü asıl manasına çevirerek, yeniden bir düzenleme yapmıştır. Buna göre; bir kimsenin eşini,

³⁸⁶ Buhârî, “Tefsir”, 33/28, 29; Müslim, “Talâk”, 30-35; İbn Sa’d, Muhammed b. Sa’d b. Menî el-Haşimî el-Basrî (ö. 230/845), *Kitâbü’t-Tabakât’il-Kebîr*, Çev. Mehmet Akbaş, I-XI, Siyer Yay. İstanbul 2014, C. X, s. 192-197; İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmâil, *Tefsîru’l Kur’âni’l Azîm*, I-VIII, Kahraman Yay. İstanbul 1992, VI, s. 401.

³⁸⁷ Buhârî, “Tefsir”, 68 (Talâk Sûresi); Müslim, “Talâk”, 30; Miras, *Tecrid-i Sarîh Terceme ve Şerhi*, C. XI, s. 211.

annesi, kız kardeşi, halası, teyzesi gibi kendisiyle evlenmesi ebedi yasak olan bir kimsenin, sırtı, karnı gibi bakılması haram olan bir uzvuna benzetmesi zihârdır.³⁸⁸

Kendisine zihâr yapılan kadın “Ensar’dan Havle bint. Sa’lebedir. Kocasını Evs b. Sâmit bir sebeple kızıp ona sırtın anamın sırtıdır diyerek zihar yapmıştı.³⁸⁹ Bu söz İslâm’dan önce talak (boşama) ifadesiydi. Bu durum İslâm’da yaşanan ilk zihar uygulamasıydı.³⁹⁰ Hz. Aişe’den gelen bir rivâyet şöyledir: Havle örf ve geleneğe göre yasak olan bu ilişkiyi böyle sürdürmek istemedi. Sorununa bir çözüm bulması için Rasulullah’a başvurdu. Olaya şahit olan Hz. Aişe:

قالت عائشة تبارك الذي وسع سمعه كل شيء . اني لأسمع كلام خولة بنت ثعلبة ويخفي علي بعضه وهي تشتكي زوجها إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم وهي تقول يا رسول الله أكل شياي . ونثرت له بطني . حتى إذا كبرت سني وانقطع ولدي ظاهر مني . اللهم اني أشكو إليك . فما برحت حتى نزل جبريل بهؤلاء الآيات قد سمع الله قول التي تجادل في زوجها وتشتكي إلى الله

Bütün sesleri işiten Allah ne kadar yücedir! Havle binti Sa’lebe Rasûlullah’a kocasını şikâyet ederken onun sözünü dinliyordum. Onun söylediklerinin bir kısmını duyamıyordum. O (Havle): “Ya Rasûlallah! Gençliğimi tüketti, ona çocuklar verdim, şimdi yaşlanınca bana zihar yaptı” diyordu. Hz. Peygamber (s.a.) bu konuda ilâhî bir bildirim almadığını ve bilinen hüküm (haramlık) den başka bir çözüm söyleyemeyeceğini belirtti. Daha sonra kadın “Allah’a yalvarmaya ve halinden yakınmaya başladı.” Allah Teâlâ uğradığı haksızlığı giderme ve yuvasını kurtarma mücadelesi veren bu kadının duasına cevap vermiş ve “mücadele eden kadın” anlamına gelen Mücadele (58/1-4) vahyetmiştir.³⁹¹

Kocasını kendisine cahiliye âdeti olan zihâr yapınca kadın bu sorununu hemen Hz. Peygamber’e bildirmiş ve çözüm istemiştir. Hz. Peygamber henüz hakkında vahiy bildirilmeyen konuda Allah’ın hükmünü beklemiştir.

Allah (c.c.) şöyle buyuruyordu:

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْنَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ...

“Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyetinde bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah, sizin sürdürdüğünüz konuşmayı (zaten) işitmekteydi. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. İçinizden kadınlara zihâr yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar (zihâr yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır. Kadınlardan

³⁸⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr li Ta’lîl-l-Muhtâr*, C. III, s. 161.

³⁸⁹ İbn-i Sa’d, *Tabakât*, C. X, s. 392.

³⁹⁰ Buhârî, “Talâk”, 21.

³⁹¹ İbn Mâce, “Talâk”, 25.

zihâr yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler. İşte bu hüküm ile size öğüt veriliyor. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. Kim (köle azat etme imkânı) bulamazsa, eşine dokunmadan önce ardı ardına iki ay oruç tutmalıdır. Kimin de buna gücü yetmezse altmış fakiri doyurmalıdır. Bunlar Allah’a ve Rasûlüne hakkıyla iman edesiniz diyedir. İşte bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kâfirler için elem dolu bir azap vardır.”³⁹²

Bu duruma göre, zihârın sebep olduğu haramlığın kalkması için kocanın bir köle azat etmesi, bu mümkün değilse iki ay peşpeşe oruç tutması, buna da gücü yetmezse altmış fakiri doyurması gerekiyordu.

Sünen-i Ebû Dâvûd’da Havle bint Malik b. Salebe’den gelen rivâyet şöyledir:

Kocam Evs b. Sâmit bana zihâr yapmıştı. Rasûlullah onu şikâyet gelmiştim. Rasûlullah (s.a.)nâzil olan ve olayı anlatan âyetleri (Mücadele 58/1-4) Havle’ye okudu ve şöyle buyurdu: “يعتق رقبة Evs’e bir köle azat etmesini emret” Havle ne kölesi! لا يجد Vallahi onun kölesi yoktur. Rasûlullah, “فيصوم شهرين متتابعين öyleyse ona iki ay peş peşe oruç tutmasını emret” dedi. Havle: “يارسول الله إنه شيخ كبير ما به من صيام Vallâhi yâ Rasûlallah! Evs buna güç yetiremez, yaşlıdır” dedi. Rasûlullah : “فليطعم ستين مسكينا” Altmış fakire sadaka vermesini emret” deyince, Havle “ما عنده من شيء يتصدق به” o’nun sadaka verecek bir şeyinin olmadığını söyleyince, bir kısmını Hz. Peygamber’in ve bir kısmını Havlenin temin ettiği hurmalarla altmış fakir doyurulmuş, bunun üzerine Hz. Peygamber Havle’ye “ارجعي إلى ابن عمك” amcanın oğluna dön” buyurmuştur.³⁹³

Cahiliye geleneğine göre kadını aşağılayan ve aileyi yıpratın bu durum karşısında evliliğin tarafı olan kadın (Havle)’in nasıl bir gayret ve mücadele verdiğini hem Kur’ân’ın hem de Rasûlullâh’ın şahitliğinde görüyoruz. Ayrıca Havle eşi Evs’le arasındaki sevgi ve saygıyı zedeleyen böyle bir sözün yol açtığı tahribatı onarmak ve kocasının da isteği ile evliliği korumaya yönelik çaba sarf etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.)’in kocasına “keffâret”³⁹⁴ hükmünü uygulatması esnasında, onun zayıflığını ve güç yetiremeyeceğini söyleyerek kocasını şefkat ve merhametle korumaya çalışmıştır.

Zihâr, cahiliye döneminde boşamanın en kötü şekliydi. Çünkü zihârla kadın, ebedi haram olan anne gibi, ebedi haram sayılıyordu. Bu nedenle zihâr yapan kişi eşiyle yeniden evlenemiyordu. İslâm bu uygulamayı kaldırıp, ancak kefarete verinceye kadar geçici bir

³⁹² Mücâdele, 58/1-4.

³⁹³ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 17.

³⁹⁴ “Keffâret; örtmek anlamına gelen “kefir” kelimesinden türetilen keffâret, sözlükte kusur veya günahı örten izale eden şey anlamına gelmektedir. Bir fıkıh terimi olarak keffâret, oruç ve yeminin bozulmasında, zihârda, hac cinayetlerinde ve hata ile öldürmelerde, günahı affettirmek için meşru kılınan ibadet mahiyetindeki davranışlardır.” İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 717; Bkz. Katar, Mehmet-Rahmi Yaran, *DİA*, “Keffâret” Ankara 2002, C. XXV, s. 179-182.

haramlık kabul etti. İslâm da zihâr yaparak eşin haram kılınması yasaklanmıştır. Çünkü bu durum yalan ve iftiradır. Buna rağmen bir erkek zihâr yaptığını söylese bu gerçekleşir. Zihâr yapan kimsenin, kefarete verinceye kadar eşine yaklaşması haramdır. Çünkü kefarete vermedikçe eşler birbirine helal olmaz.³⁹⁵

3.2.4. Nüşûz/Şiddetli Geçimsizlik ve Kötü Muamele

Aile hayatında en büyük sorun, eşlerin birbirlerine karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmeyip birbirlerine başkaldırmalarıdır. Kur’ân’da bu durum “nüşûz” kavramı ile ifade edilmektedir. Bu kelimenin kökü olan “neşz” yer üzerindeki yükseklik ve tümseklik demektir. Yerinden biten ve yükselen her şeye “neşz” denir.³⁹⁶ Kur’ân’da hem kadın hem de erkek için “nüşûz” kelimesi kullanılmıştır.

Kadının nüşûzu, eşine karşı kin tutup başkaldırması, kafa tutup isyankâr olması, zevcini nefsinden men etmesi, kocasına daha önce davrandığı gibi davranmaması, kocasından hoşlanmaması, görev ve sorumluluklarını yerine getirmemesidir.³⁹⁷

Erkeğin nüşûzu ise, nefret, uzaklaşma normal evlilik ilişkilerini aksatma, söz ve fiille incitme, sert davranma³⁹⁸ eşine zulmetmesi ve ona karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmemesidir.³⁹⁹ Kur’ân’da bu duruma karşı erkek ve kadın için ayrı çözümler önerilmiştir.

3.2.4.1. Erkeğin Nüşûzu

Erkeğin nüşûzu ile ilgili olarak Kur’ân da şöyle buyurulmaktadır:

وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ
الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

“Eğer bir kadın kocasının kötü muamelesinden yahut yüz çevirmesinden endişe ederse aralarında bir uzlaşmaya varmalarında onlara günah yoktur ve sulh hayırlıdır...”⁴⁰⁰ Bu konu karşılıklı rıza ile boşanma yani sulh/muhâla’a konusunda işlenecektir.

³⁹⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-Ta’lîl-i-Muhtâr*, C. VI, s. 55; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihâli*, s. 443.

³⁹⁶ İsfahânî, *el- Müfredât*, s. 493.

³⁹⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. II, (Nisâ4/35), s. 1351.

³⁹⁸ Heyet, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîri*, C. II, s. 154.

³⁹⁹ Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, Çağrı Yay, İstanbul trs. C. I, (Nisâ 4/128), s. 178.

⁴⁰⁰ Nisâ, 4/128.

3.2.4.2. Kadının Nüşûzu

Kadının nüşûzu ile ilgili olarak Kur’ân’da şöyle buyrulmaktadır:

فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِن أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا

“Başkaldırmalarından korktuğunuz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. Onları dövün. Eğer itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah pek yücedir, çok büyüktür.”⁴⁰¹

Âyetlerde kadının aile hukukuna başkaldırması, evlilik sorumluluklarını yerine getirmemesi, meşrû aile düzenini bozmaya kalkışması, kocanın haklarını ihlâl etmek, onun şahsiyet ve vakarını zedeleyici tavırlar sergilemek veya iffet ve namusunu tehlikeye sürükleyebilecek durumlara meyletmek gibi olumsuz davranışlara girmesidir. Bu durumda aile yuvasının devamını sağlamaktan birinci derecede sorumlu olan kocanın, içine düştüğü mecburiyetten dolayı bazı tedbirlere başvurması tabiidir. Bu durumda iki aşamalı çözüm yolu önerilmektedir.

3.2.5. Kocanın Yapması Gereken Öneriler

3.2.5.1. Öğüt

Kur’ân-ı Kerîm, kadının nüşûzu halinde ailenin bakım ve yönetimi üzerinde bulunan kocaya kavga ve tartışmaya girmeden eşine, onu yumuşatacak etkili ve güzel öğüt vermesini önermektedir. Âyette bahsedilen öğüt bir haksızlığın giderilmesi ya da haklı bir talebin yerine getirilmesinde ortaya çıkan dirençten dolayı ikaz/uyarı anlamı taşır ve karşılık bulması beklenir.

Tebliğ yöntemlerinden birisi olarak öğüt bir başka âyette “güzel” kavramı ile kayıtlanmaktadır. Âyette şöyle buyrulmuştur:

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ

“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış.”⁴⁰²

Güzellik, niyette yapıcılık ve ön yargıdan uzaklık; içerikte bilgi (akıl), sezgi, duygu (kalp) senteziyle ikna edici zenginlik; sözde doğruluk ve objektiflik; yöntemde tutarlılık; üslûpta edep ve yumuşaklık; tutum ve davranışlarda içtenlik ve nezaket; beklentilerde ümit verici mesaj ve muhatabın da dinlemeye hazır oluşu ya da hazırlanışında kendini gösterir.⁴⁰³

⁴⁰¹ Nisâ, 4/34.

⁴⁰² Nahl, 16/125.

⁴⁰³ Köse, *Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 314.

Öğüt, öğüt verenle muhatabı arasında bir gönül ilişkisine, ortak bir zemine dayanır. En önemli ortak nokta, öğüt alanın öğüt verene güvenidir. Bu öyle önemli bir kaynaktır ki verilen öğüt, ispat edilmiş bir bilgi kabul edildiğinden çoğu zaman söylenen söz, olduğu gibi, sorgulanmadan kabul edilir.

Kocanın eşine vereceği öğütte de benzer durumlar geçerlidir. Zira evlilik en başında güven ilişkisine dayandığı için gerçekleşmiştir. Öğüt, sevgi ve güven ilişkisi belli ölçüde devam ediyorsa fayda verebilir. Buradaki öğüt genel nitelikli ve rahat ortamda isteğe bağlı olarak verilenden biraz farklıdır. Çünkü genel nitelikli öğüt, bilgi verme, belli bir tecrübeyi paylaşma amacı taşır ve kendisine öğüt verilenin kabul edip etmeme muhayyerliği vardır. Kocanın eşine verdiği öğütte haksız tavırdan doğan sorunun çözümü hedeflenmekte ve bir anlamda verilen öğüdün tutulmaması halinde doğacak istenmeyen sonuçlar ya açıktan ya da ima yoluyla hatırlatılmaktadır. Dolayısıyla burada güzel öğüt, bir davranışın ne anlam ifade ettiğini, hatalı yönlerinin neler olduğunu ve bunun sürdürülmesi halinde ne tür sonuçlar doğurabileceğinin izahını kapsıyorsa ve beklentileri usulüne uygun tarzda, ikna edici yöntemlerle ifade ediyorsa mümkün olabilir. Öğüt, hakkaniyete ve hikmete uygun olur, yol gösterici özellik taşır, karşı taraf da buna açık olursa derde derman bir nitelik kazanır.⁴⁰⁴

Hiz. Peygamber, hanımının ağzının bozukluğundan ve aile içi geçimsizliklerinden şikâyet eden Lakî b. Sabra adındaki sahâbiye eşini boşamasını önermiştir. Lakî'in, "Onunla aramızda uzun zamana dayanan bir beraberlik ve bir de çocuk var." sözü üzerine, "*Ona nasihat et. Eğer onda iyi bir gelişme görürsen buna devam et...*" buyurarak, erkeğin hanımına olumsuz ve aile içi sıkıntılara sebep olan davranışından dolayı nasihatte bulunmasını tavsiye etmiştir.⁴⁰⁵

Öğüt vermenin, karşı tarafta iyi yönde bir gelişmeye ve değişime sebep oluyorsa, evliliğin ve nasihatın devamı bir anlam kazanmaktadır. Allah Resûlü'nün, yürüyemeyecek dereceye gelen ciddî ailevî geçimsizliklerde eşlerin medenî yolla ayrılma kararını düşünmelerini önerdiğini söylemek mümkündür.

3.2.5.2. Yatakları Ayırmak

Kur'ân-ı Kerîm'de, kadının nüshûzuna karşılık kocanın öğüdü, ricası fayda vermemiş, haklı beklentisine karşılık alamamış ise ve kadın, verdiği huzursuzluğa, haksız tutumuna devam ediyorsa kocanın eşiyle beraber yatmaması, yani yatakları ayırması ikinci bir tedbir olarak öngörülmektedir. (Nisâ, 4/34) Tefsirinde, İbn Abbas'dan naklen Ali b. Ebû Talhâ onları yalnız bırakmanın kendileriyle cinsî temasta bulunmamak, aynı yatakta yatmakla

⁴⁰⁴ Köse, *Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 315.

⁴⁰⁵ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 55.

birlikte onlara sırtını dönmek olduğunu söyler. Birçokları böyle söylemiş, içlerinde Süddî, Dahhâk, İkrime ve kendisinden gelen rivâyetlerden birinde, İbn Abbas'ın bulunduğu diğer bazıları ise; onlarla konuşmaması ve sohbet etmemesini de eklemişlerdir.⁴⁰⁶

Karı-koca arasında sevgi varsa kocasının kendisini yatakta yalnız bırakması kadına ağır gelebilir ve böyle bir tedbir sonuç verebilir. Kocasının kendisini yatakta terk ettiği süreyi sorunun çözümü için bir fırsat bilip kendi davranışlarını gözden geçirmesine; kendi kendisini dinleyerek nefis muhasebesi yapmasına ve hatalarını telafi etmesine vesile olabilir.

Bir başka açıdan bakıldığında belli bir süreliğine de olsa kocanın karısından ayrı yatmasının erkeğe daha ağır gelen bir durum olduğunu ve bir anlamda aileyi kurtarmayı amaçlayan bir fedakârlık anlamı taşıdığını belirtmemiz gerekir. Böyle bir tedbir koca açısından eşini, ailesini ve yuvasını önemseydiğini gösteren bir iyi niyet ifadesidir. Atalarımız “gönül sevdiğine küser” diyerek bu durumu ifade etmişlerdir. Kırgınlık, çoğu zaman eylem sahibinin farkında olmadığı, kendine normal muhatabına ise anormal görünen tutum ve davranışlardan doğar. Bundan dolayı kırgınlık, sevginin hâkim olduğu ortamda o davranışı beklemeyenin verdiği onarıcı tepki anlamına gelir. Kırılan naz makamında bunu fark ettirmeye çalışır. Kırgınlığa sebep olan da karşı tarafın kendisinden vazgeçemeyeceğini bildiğinden nazını ileriye götürmemeli, sorunu hemen fark edip geri dönmeli ve gerekirse özür dileyip kendisini kontrol ettiğini ifade edebilmelidir.⁴⁰⁷

Yatakta yalnız bırakma icraatı, karı-kocanın yatak odasından ayrı ve açıktan olmamalıdır. Bu ayrılış çocukların yanında da olmamalıdır. Çünkü bu durum, çocukların ruhunda şer ve fesat tohumunun yetişmesine sebep olur. Erkek de ilgisizliğini başkalarına hissettirmemelidir. Çünkü böyle bir hareket kadını küçük düşürür, şeref ve haysiyetini kırar. Netice itibarıyla şımarıklığının daha artmasına sebep olur. İslâm'ın bu hükümlerle hedefi kusurlu davranışların tedavisidir.⁴⁰⁸

Şâyet kadın, kocasının kendisinden ayrılmasından memnuniyet duymuş ise böyle bir eylem sorun çözücü bir tedbir olmaktan çıkar.

3.2.5.3. Dövmek

Ailenin kuruluş ve işleyiş⁴⁰⁹ hatta sonlanması halinde bile⁴¹⁰ Kur'ân-ı Kerîm'in getirdiği en temel ilke, eşlerin birbirlerine karşı sevgi (meveddet), nezaket (rahmet) ve iyilik (ihسان) göstermeleridir. Kur'ân-ı Kerîm başka bir ihtimale yol vermeyecek açıklıkta

⁴⁰⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm*, C. II, s. 257.

⁴⁰⁷ Köse, *Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 316-317.

⁴⁰⁸ Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, Hikmet Yayınları, İstanbul, 1974, C. III, (Nisâ 4/34), s. 215.

⁴⁰⁹ Rûm, 30/21.

⁴¹⁰ Bakara, 2/229.

“kadınlarınıza iyi davranın”⁴¹¹ emriyle özellikle erkekleri uyarmaktadır. Hz. Peygamber de her alanda olduğu gibi bu konuda da en güzel model olmuş⁴¹², eşlerine şiddet uygulamak bir yana kötü bir söz bile söylememiştir. Bir hadisinde, “Allah katında sizin en hayırlınız kadınlara karşı iyi davranmanızdır. Bu konuda en iyi örneğiniz de benim” buyurmuştur.⁴¹³Eşi Hz. Âişe de bunu tasdik ederek onun, ماضرب رسول الله صلى الله عليه وسلم خادما ولا امرأة قط, eşlerine ve hizmetçilerine asla kötü davranmadığını açıkça ifade etmiştir.⁴¹⁴ Nitekim onun kendisine karşı olumsuz bir davranışı sebebiyle babası Hz. Ebû Bekir (r.a.)’ın cezalandırma teşebbüsüne rıza göstermeyerek bizzat engel olmuştur.⁴¹⁵

“Baş kaldırılmalarından /serkeşliklerinden endişe ettiğiniz kadınlara gelince, onlara öğüt verin, vazgeçmezlerse yataklarında yalnız bırakın, bu da fayda vermezse onlara **vurun!..**”⁴¹⁶ ifade buyurduğu “vurmak” fiili, kadına karşı şiddet kullanma anlamında, beden üzerinde iz bırakacak ve zarar verecek tarzda dövme anlamında değildir. Bu âyet hedef ve uygulama açısından şiddet ve zulümle yorumlanmamalıdır. Çünkü Allah’ın hiçbir emri ya da yasağı kullara zulüm için meşru kılınmamıştır. “وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ”⁴¹⁷ “Allah, kullarına zulmedici değildir.”⁴¹⁷ Burada vurma durup dururken ortaya çıkan bir eylem değildir. Bir durumun karşılığıdır. Bu da kadının nüşuz halinin aile birliğinin devamını tehdit eder hale gelmesi, önceki iki tedbirin yetersiz kalması ve kocasına karşı psikolojik şiddete devam etmesidir. Ailenin yıkılması, sadece karı-kocaya dokunan bir zarar değil, diğer aile bireylerini ve tüm toplumu ilgilendiren ciddi bir sorundur. Aslında boşanmak topluma uygulanan bir şiddettir. Burada maksat evliliğin devamını temin için başka yol kalmamışsa hafifçe vurma seçeneğinin kullanılmasıdır. Aynî (ö. 855), Nisâ, 4/34. Ayetteki vurmanın mübah olduğunu nehyin hasar vermekten sakındırmak olduğunu söyler.⁴¹⁸ Vurmanın amacı, ıslah ve aile birliğini kurtarmaya yönelik bir tedbir oluşudur.⁴¹⁹ Dövme tedbiri ve hükmünün bu âyet dışından önemli dayanağı ilgili hadislerdir. Bu hadislerin, aksini söyleyen rivâyetlere nispetle daha sahih ve sağlam olanlarında Peygamberimiz kadınların dövülmesini menetmekte, eşlerini dövenlere “hayırsız” demekte, ثم يجامعها في آخر اليوم, bu davranışla aynı yuvayı ve yatağı paylaşmanın bağdaşmazlığına, insanî ve ahlâkî olmadığına

⁴¹¹ Nisâ, 4/19.

⁴¹² Ahzab, 33/21.

⁴¹³ İbn Hanbel, *Müsned*, C. II, 472.

⁴¹⁴ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 5; İbn Mâce, “Nikâh”, 51.

⁴¹⁵ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 84.

⁴¹⁶ Nisâ, 4/34.

⁴¹⁷ Âl-i İmran, 3/182; Enfâl, 8/51.

⁴¹⁸ Aynî, *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, C. I, s. 338.

⁴¹⁹ Köse, *Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 333.

dikkat çekmektedir.⁴²⁰ Veda hutbesinde (vefat etmeden önce, bütün insanlığa yaptığı son konuşma) kadınların Allah'ın emaneti olduğunu belirtmiş, onlara karşı sorumluluğa dikkat çekmiştir:

فاتقوا الله في النساء فإنكم أخذتموهن بأمان الله واستحللتم فروجهن بكلمة الله ولكم عليهن أن لا يوطئن فرشكم أحدا
تكرهونه فإن فعلن ذلك فاضربوهن ضربا غير مبرح ولهن عليكم رزقهن وكسوتهن بالمعروف

*“Kadınların haklarını ihlal etmekten sakının. Çünkü siz onları Allah'ın emaneti olarak aldınız, ırzlarını Allah'ın sözüyle helâl edindiniz. Sizin onlar üzerindeki hakkınız, onların ırzınızı hiç kimseye çiğnetmemeleridir. Eğer bunu yaparlarsa bu takdirde onlara zarar vermeden hafifçe vurabilirsiniz. Onların sizin üzerinizdeki hakları onların yeme ve içme, giyim ve kuşamlarını iyi yapmanızdır.”*⁴²¹

Veda hutbesinde Hz.Peygamber (s.a.); “vurma” eylemini, kadının açıkça edepsizlik yapması şartına bağlamış ve kadına zarar verilmemesi gerektiğini bildirmiştir. Hadislerin metinlerinde geçen “zarar vermeksizin hafifçe” diye çevirdiğimiz “- ضرباً غير مبرح-” darben gayra müberra” ifadesi etkili, ağır ve şiddetli olmayan demektir. Konu ile ilgili âyet ve hadisleri birlikte değerlendirdiğimizde, sözü edilen “vurma” eyleminin sadece namusu lekeleyecek bir davranışta bulunan kadına mahsus olduğu, bunun da bilinen anlamda dövme olmadığı anlaşılmaktadır. İmam Şafî’nin dediği gibi bu durumda dahi “vurma” eyleminin terk edilmesi daha faziletlidir.⁴²² Hiç şüphesiz Kur’ân-ı en iyi anlayan ve uygulayan Peygamberimiz (s.a.)’dir. Hz. Peygamber (s.a.), eşlerine hiç vurmamış ve kadınların dövülmesini menetmiş, eşlerini dövenleri “hayırsız” olarak nitelemiş, dövme ile aynı yuvayı ve yatağı paylaşmanın bağdaşmayacağını, dövmenin insanî ve ahlâkî olmadığını bildirmiştir: *“Biriniz (sakın) hanımını köle döver gibi dövmesin. Sonra günün sonunda onunla (aynı yatakta ne yüzle) beraber olur!”* buyurmuştur.⁴²³

Hız. Ömer Resûlullah’ın huzuruna geldi “kadınlar kocalarına karşı geliyorlar” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah, kadınların dövülmesine müsaade verdi. Birçok kadın Rasûlullah’ın ailelerinin yanına gelerek kocalarından şikâyet ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: *“Muhammed (s.a.)’in ailesinin yanına birçok kadın geliyor, kocalarından şikâyet ediyor. O erkekler sizin hayırlılarınızdan değildir.”*⁴²⁴

Peygamberimiz, أكمل المؤمنين إيماناً أحسنهم خلقاً وخياركم خياركم لنسائهم خلقاً *“Mü’minlerin iman bakımından en olgun olanları, ahlâkı en iyi olanlarıdır. Sizin en hayırlınız da hanımlarına*

⁴²⁰ Buhârî, “Nikâh”, 93.

⁴²¹ Müslim, “Hac”, 147.

⁴²² Karagöz, *Aile ve Gençlik*, 91.

⁴²³ Buhârî, “Nikâh”, 93.

⁴²⁴ Beyhakî, *es-Sünenü l-Kübra*, Thk. Muhammed Abdülkâdir Ata, 3. baskı, Beyrut 1424/2003, C. VII, s. 498.

karşı en iyi davrananınızdır”⁴²⁵ sözleriyle mü'min erkekleri, ailesine iyilikle muamele etmeye çağırır.

Tâbiîn âlimlerinden Atâ b. Ebû Rebâh (ö.114/732), hukuku çiğneyen kadına uygulanacak müeyyide ile genel olarak kadını dövme konusundaki hadisleri birlikte değerlendirmiş ve şu sonuca varmıştır: Erkek, namusu lekeleyecek bir davranışta bulunmayan, yalnızca nâşize olan karısını dövmez, ancak ona karşı öfkesini ortaya koyabilir. Atâ'nın bu anlayışını açıklayan Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'ye göre Atâ, âyetten geçen dövmenin ibâha (serbest bırakma) ifade ettiğini, genel olarak erkeğin karısını dövmesini yasaklayan hadislerin ise kerahet (mekruh ve çirkin görme) hükmü getirdiğini tespit etmiş ve sonuç olarak “Koca karısını dövmez” demiştir.⁴²⁶

İbn Âşûr'a (ö.1973) göre, dövme izni bazı toplumların örf, âdet ve ruh hallerine riâyet edilerek verilmiştir. Her zamanda ve her durumda geçerli değildir. Nüşûz durumunda kocanın karısını dövebilmesi için aralarında yaşadıkları toplumda dövmenin ayıp, anormal, aşağılayıcı, zarar verici, hukuka aykırı telakki edilmemesi, kocanın öfkesinin karısı tarafından ancak bu vasıta ile hissedilir olması gerekir, izin böyle topluluklar ve durumlar için geçerlidir.⁴²⁷ Hz. Ömer'in Mekke halkı ile Medine halkını, kadınlara hâkimiyet bakımından karşılaştırdığı şu sözleri de toplum değiştikçe ilişki ve davranışların da değişebileceğini göstermektedir: “Biz muhacirler kadınlarımıza hâkimdik, sözümüzden çıkmazlardı. Medineye gelince gördük ki, Medine'nin yerli kadınları kocalarına hâkim durumdalar, bu defa bizim kadınlarımız da onlara benzemeye, onlar gibi davranmaya başladılar”⁴²⁸

(Nisâ, 4/34) âyetten, kadının aile hukukunu çiğnemesi halinde bir ıslah tedbiri olarak başvurulabilecek belli başlı yolların insanlığın tecrübeleri ve özellikle içinde yaşanılan topluluğun örf ve âdeti dikkate alınarak zikredilirken “kocanın karısını dövmesi” eylemine de yer verilmiştir. Bu uygulama Hz. Peygamber tarafından toplum ıslah edilerek, insanın ve özellikle zevcenin dövülemeyeceği ifade ve telkin edilerek kötülenmiş, “iyi bir kocanın karısını dövmeyeceği” kaidesi bu çirkin davranışın önüne bir set olarak konmuştur. Burada sünnet konunun yerelliğini ve kültürel bağlamını açıklamıştır.⁴²⁹

Ümmetine merhameti tavsiye eden Hz. Peygamber, kendi hayatında da eşleriyle daima anlayışlı, hoşgörülü, nazik ve şefkatli bir ilişki geliştirmiştir. Merhametsizliği asla affetmemiş, aile içinde kadının şiddet görmesine kesinlikle göz yummamıştır. Geçimsizlik durumunda

⁴²⁵ Tirmizî, “Radâ”, 11.

⁴²⁶ Heyet, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, C. II, s. 60.

⁴²⁷ İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed et-Tûnisî (ö.1879/1973), *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus 1984. C. V, s. 41-42.

⁴²⁸ Buhârî, “Nikâh”, 83.

⁴²⁹ Heyet, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, C. II, s. 61; Ayrıca bkz. Sarmış, *Rivâyet Kültürü ve Olumsuz Kadın Algısı*, s. 152-174.

anlaşma mümkün değilse eşlerin ayrılması yoluna başvurmuş, sözgelimi hanımını döverek kolunu kıran sahâbî Sabit b. Kays’a müsamaha göstermemiş, ikazları dikkate almayan Sâbit’i affetmemiştir. Şöyleki:

أن ثابت بن قيس بن شماس ضرب امرأته فكسر يدها وهي جميلة بنت عبد الله بن أبي فأتى أخوها يشتكيه إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فأرسل رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى ثابت فقال له خذ الذي لها عليك وخل سبيلها قال نعم فأمرها رسول الله صلى الله عليه وسلم أن تتربص حيضة واحدة فتلحق بأهلها

*Sâbit’in hanımı Cemile, benzeri sebeplerle öteden beri şikâyetçi olduğu evliliğini artık devam ettirmek istemediğini söyleyince, Peygamberimiz Sâbit’i çağırıp eşini boşamasını istemiştir.*⁴³⁰

Ailede rekabet, çatışma, ayrılık ve mahkeme düşüncesi değil, anne baba, eş ve çocuk duygusunun hâkim olması, bütün aile bireylerini bu şefkât ve rahmet bağının yönlendirmesi gerekmektedir.

3.2.6. Hakem Uygulaması

İslâm, ailede yaşanan sorunlar karşısında eşler’in çabaları aileyi kurtarmada yetersiz kalmışsa “hakem” yöntemini devreye koyup, hısım akrabadan, aile büyüklerinden, sözü dinlenir kimselerden, bunları barıştırmak ve problemi çözmek konusunda çaba göstermelerini istiyor.

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا

“Eğer karı-koca’nın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır.”⁴³¹

Böyle bir yola başvurulmasının amacı, eşler arasındaki geçimsizliklerin boşanmaya vardırılmadan çözülmesidir. Hakem, tarafların rızası veya hâkimin tayini ile anlaşmazlık konusunu hükme bağlayan kişidir. Hakemler aile büyüklerinden olabildiği gibi, tarafları iyi tanıyan dostlardan da seçilebilir. Barıştırma yolunu denerler ve iki tarafa da nasihat ederler. Eşler çözüm taraftarı iseler, hakemlerin katkısı ve Allah’ın yardımı ile sıkıntılar bir şekilde çözülebilir. Böylece eşlerin konuşup anlaşarak çözemedikleri konuları hakemler belli bir uzlaşma noktasına getirebilirler.”⁴³²

Karı-koca arasındaki ihtilafın hallinde, dinimiz öncelikle her iki taraftan birer hakemin araya girmesini teklif eder. Hakemin aile içerisinde olmasının birçok hikmeti vardır:

⁴³⁰ Nesâî, “Talâh”, 53.

⁴³¹ Nisâ, 4/35.

⁴³² Heyet, *Hadislerle İslâm*, C. IV, s. 175.

1. Aile içindeki durumları onlar daha iyi bilirler.
2. Eşlerin arasının düzelmesini daha çok arzularlar.
3. Geçimsizler onlara daha çok itimat ederek anlaşılamadıkları meseleleri açabilirler. Sevip sevmedikleri hususlar nelerdir, ayrılıp ayrılmama hususundaki düşünceleri nedir? Hakemlerden her biri kendi yakınıyla baş başa kalır, durumu öğrenir, sonra bir araya gelerek öğrendiklerini birbirlerine eksiksiz aktarırlar. Ancak şu hususuda kaydedelim ki, hakemlerin akrabadan olma keyfiyeti bir gereklilik değildir, yabancı da olabilir.⁴³³

Hakemin salâhiyetinin “hâkim” gibi mi yoksa “vekil” gibi mi olduğu tartışılmıştır. Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, İbn Abbas gibi önde gelen sahâbîler yanında Nehâî, Şa’bî, Mâlik, Evzâî, Şâfi gibi âlimler hakemlerin salâhiyetlerinin hâkim gibi olduğu; yapacakları araştırma, soruşturma, danışma sonunda evlilik hayatının devamı veya sona erdirilmesinden hangisine hükmederlerse onun geçerli olacağı, karı veya kocadan birinin aksini dilemesinin etkisi olmayacağı hükmüne varmışlardır. Ebû Hanîfe ve onun gibi düşünen az sayıdaki müctehid ise hakemlerin salâhiyetlerinin vekîlin salâhiyeti gibi olduğu, tarafların iradesi dışında bir çözüme gidemeyecekleri kanaatini benimsemişlerdir. Buna göre hakemlerin vazifesi tarafların arasını düzeltmek, kusurlu olan tarafın hatasını anlaması için uygulanacak yöntem ve müeyyideyi belirlemek gibi hususlardan ibaret olduğu söylenebilir.⁴³⁴ Osmanlının son dönemlerinde kabul edilen 1917 tarihli Hukuk-i Âile Kararnâmesi şikâk durumunda başvurulacak hakemlere “aile meclisi” adını vermiş ve meclisin yetkisi konusunda Hanefî mezhebinin değil, çoğunluğun ictihadını kanunlaştırmıştır. Hakemler eşlerin arasını düzeltmezse ve kusur da kocada bulunursa hâkim, karı-kocayı ayırır. Kusur kadında ise mehir miktarı üzerinden bedelli boşamaya (muhâla’a) hükmeder. Hakemler kararda birleşemeyecek olursa yeni bir hakem heyeti seçilir. Hakemlerin vereceği kararlar kesindir ve onların değerlendirmelerine göre hâkimin vereceği “tefrîk” hükmü bir bâin talâk sayılır (md.130).⁴³⁵ Evlilik hayatı içinde zarar ve zulüm gören mutlu olmayan kadın, kocası boşamak istemediği halde hâkime veya hakemlere başvurarak evlilik hayatını sona erdirebilir. Âyetin asıl muhatabı ümmet olduğundan, kocanın boşama hakkını kötüye kullanmak suretiyle kadını mağdur etmesi halinde aile meclisi veya toplumun devreye girmesi, tayin edecekleri hakemler aracılığı ile anlaşmazlıkları çözüme bağlaması gerekir.⁴³⁶

Kimi zaman hakemlerin araya girmesi de evliliğin devamını sağlayamaz. Zira bazı evlilikleri sona erdirmeye kararı, devam etme kararından daha isabetlidir. Böyle bir hakemlik

⁴³³ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 430.

⁴³⁴ Heyet, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, C. II, s. 62.

⁴³⁵ Çeker, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, md. 130, s. 55-56.

⁴³⁶ Heyet, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, C. II, (Nisâ4/35), s. 61-62.

olayında Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, teyzesinin kızının başından geçenleri anlatır. Genç kız meşhur bir sahabe olan Osman b. Maz'ûn'la ısrar üzerine evlenir. Endişeyle başladığı bu evliliği bir türlü benimseyemez. Rızası da huzuru da yoktur. Çözüm arayışları Hz. Peygamberde nihâyet bulur. Kızının halini Peygamberimize anlatan annesi, “Allah var, kızım bu işten hiç memnun değil” diyerek hakem olmasını ister. Allah Rasûlü, genç kadının sıkıntısını dinler, ilişkinin yürümeyeceğini anlar. Osman'ı çağırır ve ondan eşini boşamasını ister.⁴³⁷

3.2.7. Hul’/ Muhâla’a (Sulh-Karşılıklı Rıza İle Boşanma)

Hul’ kelimesinin sözlük anlamı söküp çıkarmak izale etmektir. Hul’: Kadının, kocasına mal vererek o mal karşılığında kendisini boşattırmasına denir.⁴³⁸ Sulh, anlaşmazlık durumunda iki tarafın karşılıklı rıza ile o anlaşmazlığa son vermeleri demektir. Kur’ân-ı Kerim, aile içi ihtilaf ve uyuşmazlıkların çözümünde sulhu tavsiye ederek bunun hayırlı bir yol olduğunu belirtir.

وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ
الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

“Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır. Nefisler ise kıskançlığa ve bencil tutkulara hazır (elverişli) kılınmıştır. Eğer iyilik eder ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”⁴³⁹

Anlaşmazlık ve uyuşmazlık içindeki taraflar aralarını düzeltme ve barışma konusunda çaba göstermeleri gerekmektedir. Zikrettiğimiz âyet-i kerimede hanımına karşı kötü muamele eden, evlilik hukukunu yerine getirmeyen, âdil davranmayan ve eşinden yüz çeviren koca söz konusu edilmektedir. Böyle bir sebeple kadının hâkime veya hakeme başvurusu ve evliliğin sona erdirilmesini istemesi de mümkündür.⁴⁴⁰ Ancak âyet’in devamında uzlaşma, anlaşma ve sulh olmanın önemine vurgu yapılmakta; ayrıca bazı beşeri zaafılara dikkat çekilerek aile huzurunu devam ettirmede ve sorunları çözmede özverili davranma tavsiye edilmektedir. Âyette genellikle insanların tabiatında mal-mülk tutkusunun bulunduğu hatırlatılıp kocası tarafından kötü muamele gören kadının, ona bazı menfaatler sunarak kendisine karşı iyi

⁴³⁷ Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hâkim en-Nisâbûrî (ö. 405/1014), *el- Müstedrek ale’s-Sahîhayn*, Thk. Muhammed Kadir Abdü’l-Ata, Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1990, C. II, s. 181; Ayşenur Özkan, *Ailem Dağılmasın*, DİB Yay, Ankara 2014, s. 31-32.

⁴³⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-Ta’lîl-i-Muhtâr*, C. III, s. 156.

⁴³⁹ Nisâ, 4/128.

⁴⁴⁰ Heyet, *Kur’ân Yolu Meal ve Tefsiri*, C. II, s. 154.

davranmasını sağlayabileceğine işaret edilmiştir. İslâmî anlayışta evlilikler gereksiz yere bozulamayacağından, kadınların da hiçbir gerekçe yokken boşanma talebinde bulunmaları doğru değildir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.),

أَيُّمَا امْرَأَةً سَأَلْتَ زَوْجَهَا طَلَاقًا فِي غَيْرِ مَا بَأْسَ فَحَرَامٌ عَلَيْهَا رَائِحَةُ الْجَنَّةِ

“Önemli bir neden olmaksızın kocasından ayrılmak isteyen bir kadına cennet kokusu haram olur”⁴⁴¹ buyurmaktadır.

Fakat evlilik hayatında bazen karşılıklı sevgi, anlaşma sağlanamaz veya evliliğin devamı halinde kadın, katlanılması zor maddî ve rûhî sıkıntılara maruz kalabilir. İşte böyle durumlarda İslâm dini kadına, belli bir bedel üzerinde kocasıyla anlaşarak boşanma hakkı tanımıştır. Uzlaşma, konuşarak olabileceği gibi kadının mehri geri vererek evliliğe son vermesi şeklinde de olabilir. Geçimsizliği erkek yapıyor ve kadın evliliğe son vermek istiyorsa aldığı mehri veya belirli bir bedeli vererek kocasından kendisini boşamasını isteyebilir. Yapılan bu hul’ sebebiyle de bir bâin talâk gerçekleşir.⁴⁴² Şu âyet, eşler arasında böyle karşılıklı rıza ile boşanmanın olabileceğine delildir:

وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

“... (Evlilikte) tarafların Allah’ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız sizin için helal olmaz. Eğer onlar Allah’ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah’ın koyduğu sınırları kim aşarsa onlar zalimlerin ta kendileridir.”⁴⁴³

Bu konuda İslam bilginleri arasında icmâ hâsıl olmuştur. Geçimsizlik yalnız kocadan kaynaklanıyorsa muhâlea bedeli istemesi helal değildir. Verilen mehrin boşarken geri alınmasını yasaklayan âyet bunun delilidir.⁴⁴⁴ Geçimsizlik yalnız kadından veya her iki eşten kaynaklanıyorsa, kocanın boşama karşılığında bir bedel (para) alması helâldir. Bu yöntemle evliliğe son verilmesi halinde bâin talâk gerçekleşmiş olur.⁴⁴⁵ İyi ve güzel olan bu değildir. Erkek eşinin kendisine bir menfaat sağlaması veya haklarından vazgeçmesi karşılığında ona iyi davranmakla ve bu durumda evliliği sürdürmeye razı olmakla iyi insan ve takva sahibi kul olamaz. İyi insanın yapacağı şey Allah rızası için âdil davranmak, kimseye haksızlık etmemek, kimseyi incitmemektir. Eğer taraflar bunu kendi aralarında başaramamışlarsa diğer

⁴⁴¹ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 19.

⁴⁴² Mevsilî, *el-İhtiyâr li-Ta’lîl-i-Muhtâr*, C. III, s. 156.

⁴⁴³ Bakara, 2/229.

⁴⁴⁴ Nisâ, 4/20.

⁴⁴⁵ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 441.

mü'minler'in devreye girmesi istenir ve bunun kardeşliğin bir gereği olduğu hatırlatılır.⁴⁴⁶ Sulh olma taraflar arasındaki kin ve nefreti önleme açısından Kur'ân-ı Kerim ve Hz.Peygamber'in önem verdiği bir uygulamadır.

Rasûlullah'ın huzurunda cereyan eden şu olay da evliliğin kadın için artık çekilmez hale geldiğinde muhâla'a yöntemiyle sona erdirilebileceğine ışık tutmaktadır:

Sabit b. Kays sert tabiatlı biriydi. Bir gün öfkesine yenik düşmüş ve eşiyle girdiği bir tartışmada ona vurmuş kadının kolu kırılmıştı. Abdullah b.Übey'in kızkardeşi olan Cemile (veya Habibe) isimli bu hanım, evliliğini böylesine eziyetli şartlarda sürdürmek istemiyordu. Hz. Peygamber'e gelerek artık Sâbit'e tahammülü kalmadığını söyledi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) Sâbit'e haber göndererek onu yanına çağırttı. "Eşinden alman gereken muhâlea bedelini (kocasından ayrılma talebi karşılığı ödeyeceği parayı) al ve onu serbest bırak." Buyurdu. Sâbit, "peki" diyerek kabul etti.⁴⁴⁷ İbn Abbas'dan gelen rivâyete göre Sâbit b. Kays'ın karısı, Nebi (s.a.)'e gelerek: "Ya Rasûlallah! Zevcim Sabit b. Kays'ı ahlâkı ve dini hususunda ayıplamıyorum, lâkin üslûmanlık hayatımda küfrü çirkin buluyorum. Rasûl-i Ekrem, Sâbit'in vaktiyle mehir verdiği bahçesini kendisine iade etmek istermisin? Diye sordu. Kadın evet ederim dedi. Rasûlullah (s.a.) Sabit b. Kays'e: *اقبل الحديقة وطلقها تطليقة* Bahçeyi al, bir talak ile bu kadını bırak buyurdu.⁴⁴⁸ Sâbit b. Kays mehir olarak verdiği hurma bahçesini eşinden geri almış ve böylece hul' yöntemiyle evlilikleri sona ermiştir. Hz. Peygamber'in Sabit b. Kays'e: *اقبل الحديقة وطلقها تطليقة* "Bahçeyi al, talâkını ver!" buyurmaları mutlak olarak yapılması istenen bir emir değildir. Sevimsiz vaziyette nikâhın devamı her iki taraf için huzursuzluk olacağından, iki tarafın sıkıntısının giderilmesi için irşâdî bir emir ve tavsiyeden ibarettir.⁴⁴⁹

Şu âyet-i kerime de bu olay üzerine inmiştir:

الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

"(Dönüş yapılabilir) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız sizin için helal olmaz. Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak) için bedel vermesinde ikisine de günah

⁴⁴⁶ Hucurât, 49/9, 10.

⁴⁴⁷ Nesâî, "Talâk", 53.

⁴⁴⁸ Buhârî, "Talâk", 12.

⁴⁴⁹ Miras, *Tecrîd-i Sarih Terceme ve Şerhi*, C. XI, s. 364.

yoktur. Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah’ın koyduğu sınırları kim aşarsa onlar zalimlerin ta kendileridir.”⁴⁵⁰

Hanefîlerin de dâhil bulunduğu çoğunluğa göre muhâlea yoluyla boşama, bir bâin talak sayılır.⁴⁵¹

3.2.8. Liân

Sözlükte lânetleşme anlamına gelen liân, bir Kur’ân kavramı olarak, karısının zina ettiğini veya çocuğunun kendisine ait olmadığını iddia eden, bu iddiasını gerektiği şekilde ispat edemeyen ve eşi tarafından bu iddiası kabul edilmeyen koca ile karısının, mahkeme huzurunda özel bir şekilde yemin etmeleri ve lânetleşmeleri üzerine hâkim tarafından evliliklerine son verilmesini ifade eder. Şer’î ıstılahta liân: Hususi bir sebeple ve hususi bir surette karı-koca arasında gerçekleşen lânetleşmedir.⁴⁵² Bu husus Kur’ân da şöyle anlatılmaktadır:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ
وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ

“Eşlerine zina isnad edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği; kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defa da; eğer yalancılardan ise, Allah’ın lanetinin kendi üzerine olmasını ifade etmesiyle yerine gelir. Kocasının yalancılardan olduğuna dair Allah’ı dört defa şahit getirmesi (Allah adına yemin etmesi), beşinci defada da eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah’ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi, kadından cezayı kaldırır.”⁴⁵³

Sehl b. Sa’d (r.a.)’den rivâyete göre (Aclân oğullarından) Uveymir Rasûlullah’a gidip: Yâ Rasûlallah! Bir kimse karısıyla beraber bir kişiyi (zina üzerinde) bulsa, kadının zevci zâniyi öldürmeli, sonra siz de (kısasen) onu öldürmeli misiniz? Yoksa bu adam ne yapmalı? diye sordu. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem: Ey Uveymir! Senin ve karın hakkında Allahu Teâlâ Kur’ân (âyeti) gönderdi, dedi. Bu karı-kocaya Allahu Teâlânın Kur’an’da bildirdiği şekilde mülâane etmelerini emreyledi.⁴⁵⁴

İbn Abbâs (r.a.)’dan rivâyete göre Hilâl b. Ümeyye, Nebî (s.a.s)’in huzurunda karısının Şerîk b. Sehmâ’ ile zinâ yaptığını söyledi. Bu olay üzerine (Nûr, 24/6-9) vahyedildi.

⁴⁵⁰ Bakara, 2/ 229.

⁴⁵¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-Ta’lîl-l-Muhtâr*, C. III, s. 156.

⁴⁵² Mevsilî, *el-İhtiyâr li-Ta’lîl-l-Muhtâr*, C. III, s.167.

⁴⁵³ Nur, 24/6, 9.

⁴⁵⁴ Buhârî, “Tefsir”, 68 (Nur, 24/6); Müslim, “Liân”, 16.

Resûlullâh, Hilâl ve karısını çağırıp mülâane âyetini uyguladı. *Tecrîd-i Sarîh Terceme ve Şerhi* 'nde bu hadisin izahında şu ifadeler yer verilir:

“Liân kıssası hicret'in dokuzuncu yılı şa'ban ayında vuku bulmuştur. Liân âyetinin sebep-i nüzûlünde ulemânın ihtilâfı vardır. Uveymir hakkında mı nâzil olmuştur, yoksa Hilâl b. Ümeyye hakkında mı? Uveymir hakkında nâzil olduğunu iddia edenler yukarıdaki Sehl b. Sa'd hadisindeki Rasûl-i Ekrem Efendimizin Uveymir'e: '*Allah senin ve eşin hakkında Kur'an indirdi.*' kavliyle istidlâl etmişlerdir. Ulemânın cumhuru ise, Liân âyetinin sebep-i nüzûlü Hilâl kıssasıdır ve İslâm'da Hilâl ilk defa mülâane eden kişidir, demişlerdir. Nevevî (ö. 676), âyetin ikisi hakkında nazil olduğunu fakat Hilâl'in liân'ı önce vuku' bulmuş olma ihtimâlini ilâve eder.”⁴⁵⁵

Liân ya da mülâ'ane yoluna gidebilmek için karı-kocanın akli başında, bâliğ olmaları ve iffete iftira (kazf) suçundan sabıklarının da bulunmaması gerekmektedir. Buna ilaveten kadında da iffetli olma, yani yapılan zina isnadının doğruluk ihtimaline hiç kapı aratmayacak dürüstlükte olması şartı aranmaktadır.⁴⁵⁶

Yeminleşmeye önce erkeğin başladığı mülâ'ane işlemi tamamlanınca hâkim, eşleri ayırır. Bu ayırma Hanefîlere göre bir bâin talak sayılır. İmam Ebû Yûsuf (ö. 182/798) ise, liân ebedî bir haramlıktır demiştir. Bu yemin ve lanetleşme erkekten iftira, kadından da zina cezasını düşürür.⁴⁵⁷

Görüldüğü gibi son derece ağır ve yüz kızartıcı namus suçu olan zina halinde yakalanan eşe dahi şiddet ve cinâyete geçit vermeyen Kur'an-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in daha basit anlaşmazlıklarda buna kapı araladığını söylemeye imkân yoktur.

Ebû Hureyre'nin rivâyet ettiğine göre: Sa'd b. Ubâde ile Hz. Peygamber arasında şöyle bir diyalog geçer: Sa'd b. Ubâde: “Yâ Rasûlallah! Eşimle birlikte olan bir adam bulduğumda dört tanık getirinceye kadar ona bir şey yapamayacağım, öyle mi?” Rasûlullah (s.a.): “Evet, tabii ki!” Sa'd: “Asla olamaz! Seni hak din ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben hiç beklemeden kesinlikle onu kılıçla tepelerim!”

Rasûlullah yanındaki arkadaşlarına dönerek şöyle buyurdu:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اسمعوا إلى ما يقول سيدكم إنه لغيور وأنا أغير منه والله أغير مني

“Efendinize bakın, neler söylüyor! O gerçekten çok kıskanç ama ben ondan daha kıskancım, Allah ise benden de kıskançtır.”⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ Nevevî, *El-Minhâc*, C. X, s. 128; Miras, *Tecrîd-i Sarîh Terceme ve Şerhi*, C. XI, s. 142.

⁴⁵⁶ Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-Ta'lîl-i-Muhtâr*, C. III, s. 168.

⁴⁵⁷ Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-Ta'lîl-i-Muhtâr*, C. III, s. 167-170.

⁴⁵⁸ Müslim, “Liân”, 16.

Burada Hz. Peygamber, sen kıskançlığın sebebiyle eşinle zina halinde yakaladığın adamı öldürmek istiyorsun ama senin kıskanç olduğunu bilen Allah ve Rasûlü bunu yasaklıyor demek istemektedir. Karı-koca karşılıklı liân yaptıktan sonra hâkim onları birbirinden ayırır. Liân yapılmış olmasına rağmen hâkim hükmünü vermeden önce karı-koca ayrılmış olmazlar.⁴⁵⁹

Kur'ân-ı Kerim, cahiliye döneminde kocanın kötüye kullanarak eşine zulmettiği îlâ, zihar, talak gibi tasarrufları ıslah edip rahmete dönüştürerek kadını zulümden kurtarmıştır.⁴⁶⁰

3.2.9. Bazı Ailevî Sıkıntılar ve Boşanma Olaylarında Hz. Peygamber (s.a.)'in Tavrı

Hz. Peygamber'in sahabeler arasında aile birliğinin sürekliliği için devreye girerek sorunların çözümünde ve bazı boşanma olaylarındaki arabuluculuk teşebbüslerini farklı rivâyetlerden öğreniyoruz.

3.2.9.1. Osman b. Maz'ûn'a Karısı ile İyi Geçinmesini Tavsiye Etmesi

Ebû İshak es-Sebîi'den: "Osman b. Maz'ûn'un karısı bir gün Peygamber Efendimizin hanımları yanına bakımsız kötü bir durumda geldi. Peygamberimizin hanımları ona " bu halin nedir ?" diye sordular. Kadın : "Halim ne olacak? Osman gündüzleri oruç tutar, geceleri de sabaha kadar namaz kılar dedi. Bu durumu Peygamber (s.a.)öğrendi ve Osman'ı şöyle uyardı:"Bana niçin bakmıyorsun? Ben senin için örnek değilmiyim? Yoksa benim hayat tarzımdan yüz mü çevirdin?" Osman, hayır ya Resûlallah dedi. Sonra da Hz. Peygamber'in mübarek dilinden inananları dengeli bir hayata çağıran şu cümleler döküldü: " ان من سنتي ان أصلي وأنام وأصوم وأطعم وأنكح وأطلق فمن رغب عن سنتي فليس مني يا عثمان ان لأهلك عليك حقاً ولنفسك عليك حقاً *Ben hem uyurum, hem namaz kılarım. Bazen oruç tutarım, bazen de tutmam. Kadınlarla da evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir. Ey Osman! Bilesin ki, ailenin senin üzerinde hakkı var, vücudunun senin üzerinde hakkı var*"⁴⁶¹ Ravi diyor ki: Osman b. Maz'ûn'un karısı bundan sonra Peygamber (s.a.)'in hanımları yanına bir daha geldiğinde çok iyi durumda olup kokular saçıyordu.⁴⁶²

3.2.9.2. Abdullah b. Amr'a Karısı ile İyi Geçinmesini Tavsiye Etmesi

Hz. Peygamber, ibadete düşkünlüğünden dolayı Abdullah'ı çok severdi. Bir mü'minin ibadet etmesi ve bu şekilde kulluk bilincini ortaya koyması şüphesiz her türlü övgünün

⁴⁵⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr li-Ta'lîl'l-Muhtâr*, C. III, s. 169.

⁴⁶⁰ Köse, *Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 330.

⁴⁶¹ İbn Hanbel, *Müsned*, C. VI, 267; Ebû Dâvûd, "Tatavvu", 27; Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî (ö. 255/869), *es-Sünen*, "Nikâh", 3, Çağrı Yay, İstanbul 1992.

⁴⁶² Kandehevî, M. Yusuf (ö. 1917/1965), *Hayâtü's-Sahâbe*, I-IV, Çev. Ahmet Meylânî, Konya, 1983, C. III, s. 348.

üstündeydi ama her şeyin de bir ölçüsü vardı. Abdullah devamlı oruç tutmakta, gece gündüz demeden namaz kılmaktaydı. Bu sebeple günlük hayatın gereklerini yerine getirmiyor, eşini ve çocuklarını ihmal ediyordu. Abdullah b. Amr b. Âs (r.a.): “Babam beni Kureyş kabilesinden bir kadınla evlendirmişti. Ben de oruç ve namaz gibi ibadetlere karşı aşırı istek bulunduğundan⁴⁶³, aile hayatımı ihmal etmiştim. Bir gün babam, gelinine : “Kocanı nasıl buldun? diye sordu. Kadın: “Kocamdan daha iyi bir erkek olmaz. O bir kez olsun yatağıma ayak basmamıştır” dedi. Bunun üzerine babam bana dönerek: “Ben sana Kureyş kabilesinden soylu bir kadın getirdim. Sen ise onu terk ettin, şöyle yaptın, böyle yaptın, diye beni kınadıktan sonra Hz. Peygamber’e gidip beni şikâyet etti.”⁴⁶⁴ Durumu haber alan Allah Resulü onunla konuşmak istedi:

ألم أخبر أنك تصوم ولا تفطر وتصلّي الليل ؟ فلا تفعل فإن لعينك حظا ولنفسك حظا ولأهلك حظا فصم وأفطر
وصل ونم وصم من كل عشرة أيام يوما ولك أجر تسعة

Hiç ara vermeden, peş peşe sürekli oruç tutuyor, geceleri de sürekli namaz kılıyormuşsun. Aman böyle yapma. Çünkü senin üzerinde gözünün hakkı var, nefsinin hakkı var, ailenin (eşinin) hakkı var. Bazı günler oruç tut, bazen tutma. Namaz kıl, uykunu da uyu. On günde bir oruç tutsan, diğer dokuz gün için de sevap alırsın.” Abdullah hemen atıldı: “إني يا نبي الله أجدني أقوى من ذلك يا نبي الله Ya Resûlallah! Ben dediklerinden daha fazlasını yapabilecek kadar güçlüyüm!” Hz. Peygamber, “O zaman Dâvûd Peygamber’in orucu gibi oruç tut.” dedi. Abdullah sordu: “Dâvûd Peygamber nasıl oruç tutardı ki Ey Allah’ın Resûlü?” Resûlullah, “Dâvûd Peygamber bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Düşmanla karşılaştığı zaman da kaçmazdı.” cevabını verdi. Abdullah, bu cevap karşısında biraz irkilmiş, Hz. Peygamber’in kastettiği noktaya gelmişti: “من لي بهذه ؟” (Böyle oruç tutup takatsiz kalınca) kim savaştan kaçmamamı garanti edebilir ki!” Bu itiraf üzerine Hz. Peygamber zaman zaman yaptığı gibi, konunun iyice anlaşılması için sözünü üç kere tekrarlardı ve şöyle dedi: “لا صام من صام الأبد لا صام من صام الأبد لا صام من صام الأبد” *Hiç ara vermeden, sürekli, her gün oruç tutan, oruç tutmuş sayılmaz.*”⁴⁶⁵

İbadet, insanın varlık sebebidir.⁴⁶⁶ Buna rağmen Allah Resûlü, böylesine önemli olan ibadetin, belirli ve insanın gücüne göre tespit edilmiş ölçüler içinde yerine getirilmesini istemiştir. İnsanın yaratılış gayesi olan kullukla beraber temel haklardan feragat edilemeyeceğine işaret edilmiştir.⁴⁶⁷

⁴⁶³ İbn Hanbel, *Müsned*, C. II, s. 163, 199.

⁴⁶⁴ Kandehlevî, *Hayâtü’s-Sahâbe*, C. III, s. 348-349.

⁴⁶⁵ Müslim, “Sıyâm”, 186.

⁴⁶⁶ Zâriyât, 51/56.

⁴⁶⁷ Heyet, *Hadislerle İslâm*, C. IV, s. 424.

3.2.9.3. Zeynep Bint Cahş ve Zeyd Bin Harise'nin Evliliği ve Boşanmaları

Hiz. Zeynep, Peygamberimizin halası Ümeyme bintAbdü'l-Muttalib'in kızı idi. ⁴⁶⁸Zeynep bint Cahş kureyşli birilerinden evlilik teklifi almıştı. Zeynep bu hususu istişare etmek için Hamne'yi Hiz. Peygambere gönderdi. Hiz. Peygamber bunu onaylamadı ve şöyle buyurdu: "Rabbinin kitabını ve Peygamberinin sünnetini ona öğreten kimse yok mu?" Hamne: "Kim Ya Rasûlallah dedi. Hiz. Peygamber (s.a.) âzatlı kölesi ve evlatlığı Zeyd b. Hârise'yi söyledi. Hamne çok öfkelenildi ve "Ya Rasûlallah! Halanın kızını azatlı kölenle mi evlendiriyorsun" dedi. Bu durumu Zeyneb'e haber verince, Zeyneb: " Ben Hamne'den daha çok öfkelen dim ve ondan daha çok söz söyledim" diyor. Bunun üzerine Ahzab, 33/36 âyeti nazil oldu. Âyette şöyle buyrulmuştur: " وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مِؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ ٱللَّهِ خَيْرٌ مِّنْ أَمْرِهِمْ ۚ " Allah ve Resûlü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadın için kendiışleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur." Zeyneb bunun üzerine Rasûlullah'ın teklifini değerlendirdi ve Zeyd ile evlendi. ⁴⁶⁹

Zeynep içinde bulunduğı toplumun örfüne göre, Zeyd ile arasındaki sosyal statü farklılığından dolayı bu evliliğı istemiyordu. Sosyal değerler ve örf'e dayalı duygular kısa zamanda değışmediğı için Zeynep kocasını küçük görüyor, ona karşı sert ve kırııcı davranıyordu. Zeyd bir gün Rasûlullah'a: "Ya Rasûlallah! Ben ailemden ayrılmak istiyorum. Çünkü Zeyneb kendisini şerefçe üstün görüp bana karşı büyükleniyor, hırçın davranıp kırııcı sözlerle beni üzüyor" diyerek şikâyet etti. Aile düzenlerinin bozulmasını hiç istemeyen Peygamberimiz, Zeyd'e "أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَٱتَّقِ ٱللَّهَ" **"Zevcen i tut boşama! Allahtan kork!"** ⁴⁷⁰ buyurmuştur. Kur'ânda ebedileşen bu tavsiyesiyle, hanımını boşamaması hususunda ısrarcı olur. ⁴⁷¹ Hiz. Zeynep, Zeyd'in yanında bir yıl veya biraz fazla kaldı. ⁴⁷²Fakat ilâhî murat farklı tecelli eder. Zeyd eşini boşar. Dul kalan Zeyneb, önemli bir inkılâbın yerleşmesinde fedakârca rol aldığı için ödüllendirilmeyi hak etmiştir. Allah ona dünyada bu ödülü, Peygamber eşi olma şerefine nâil kılarak vermeyi murad etmiştir. Bu durum şu âyet ile bildirilmiştir:

فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاهَا لِكَيَّ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِى زَوَاجٍ أَدْعَىٰهُمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا
وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ مَفْعُولًا

"Zeyd eşinden yana isteğini yerine getirince, onu seninle evlendirdik ki, eşlerinden yana isteklerini yerine getirdiklerinde (onları boşadıklarında), evlatlıklarının eşleriyle evlenmeleri konusunda mü'minlere bir zorluk olmasın. Allah'ın emri mutlaka

⁴⁶⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. X, s. 105.

⁴⁶⁹ Dârekutnî, Ebu'l Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî (ö. 385/995), *Sünen*, Thk. Şuayb el-Arnaût, I-V, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1424/2004, C. IV, s.461; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, C. XX, s. 272; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. VI, s. 3900-3905; Köksal, *İslam Tarihi*, C. V, s. 14.

⁴⁷⁰ Ahzab, 33/37.

⁴⁷¹ Dârekutnî, *Sünen*, C. IV, s. 461; Heyet, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, C. IV, s. 387.

⁴⁷² Köksal, *İslam Tarihi*, C. V, s. 16.

yerine getirilmiştir.”⁴⁷³ Allah, muradını peygamber’ine bildirdi, o da emri yerine getirdi. Zeyd b. Hârise Zeyneb’i boşayıp, iddeti tamamlandığında Hz. Peygamber Zeyneb’in evine girmiştir. Zeynep Hz. Peygambere **يَا رَسُولَ اللَّهِ بَلَا خُطْبَةٍ وَلَا إِشْهَادٍ؟ إِنَّهُ أَمَرُ مِنَ السَّمَاءِ** Ya Resûlallah! Bu semadan teklifsiz ve şahitsiz nasıl bir iştir diye sorar. Hz. Peygamber (s.a.s) **اللَّهُ الْمُرُوجُ وَجِبْرِيلُ** Allah evlendirdi Cibrîl şahit oldu” buyurdu.⁴⁷⁴ Enes b. Malik’ten rivâyet edilen bir hadiste Zeynep bint Cahş Hz. Peygamberin diğer hanımlarına karşı şöyle övünürdü: “ **رَوَّجَكُنَّ** “Sizi aileleriniz evlendirdi beni ise yedi kat gökte Allah evlendirdi.”⁴⁷⁵

Hiz. Peygamber Zeynep ile Zeyd’in evliliğinde, toplumdaki sınıflaşmaya yönelik sosyal bir değışim istiyordu. Bu evliliğı bu sebeple de istemişti. Toplumun örfü ve değer yargıları olumlu anlamda çabuk değışmediğı için, sorun boşanma ile sonuçlanmıştır.

3.2.9.4. Berîre’nin Boşanması

İbn Abbas (r.a.)’dan rivâyete göre (Hz. Âişe’nin câriyesi) Berîre’nin kocası, Benî’l-Muğîre’nin mülkiyetinde olan Muğîs adında bir köle idi. Berîre Hz. Âişe tarafından hürriyetine kavuşturulan bir kadındır. Berîre azat edilince Rasûlullah (s.a.), Berîre’yi kocasıyla evli kalma veya ondan ayrılma hususunda muhayyer bıraktı. Berîre kocası Muğîsi sevemediğı için bu evliliğı sürdürmeyip kocasından ayrılmak istedi. Ancak hanımını çok seven Muğîs, kendisinden ayrılmaması için Medine sokaklarında ağlayarak onun peşinden dolaşıp onu kendisiyle evli kalmaya razı etmeye çalışıyordu. Muğîs, Hz. Peygamber (s.a.)’a geldi ve “Ey Allah’ın Rasûlü! Ne olur benim için Berîre ile konuşuver” diyerek ondan yardım istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) Berîreyi çağırarak **لو راجعته فإنه أبو ولدك**, “*Ey Berîre kocana dön. O senin çocuğunun babasıdır*” buyurmuştur. Berîre, dini duygusu ve saygısı gereğı Peygamberimize **يا رسول الله أأمرني** “*Ya Rasûlallah! Emir mi buyuruyorsun?*” diye sordu. Rasûlullah, **إِنَّمَا أَنَا أَشْفَعُ**, “*Hayır! Ancak onun (kocan) için aracılık yapıyorum*” dedi. Bunun üzerine Berîre, **لَا حَاجَةَ لِي فِيهِ**, “*Öyleyse benim ona ihtiyacım yok*”⁴⁷⁶ dedi. Hukukun kendine tanıdığı muhayyerlik hakkından istifade etti.

İbn Abbas, bu hâdise ile ilgili şunu da ilave etmiştir: Hz. Peygamber (s.a.) Berîre’nin bu kararlılığını görünce (babam) Abbas’a, **أَلَا تَعْجَبُ مِنْ شِدَّةِ حُبِّ مُغِيثِ بَرِيرَةَ، وَمِنْ شِدَّةِ بُغْضِ بَرِيرَةَ**, “*Ey Abbas! Muğîs’in Berîre’ye olan şu sevgisiyle, Berîre’nin ona olan bu nefretine*

⁴⁷³ Ahzab, 33/37.

⁴⁷⁴ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, Thk. Hamdi b. Abdi’l-Mecîd, I-XXV, Mektebetü ibn Teymiyye, Kahire 1415/1994, C. XXIV, s. 39.

⁴⁷⁵ Buhârî, “Tevhîd”, 22.

⁴⁷⁶ Buhârî, “Talâk”, 16; İbn Mâce, “Talâk”, 29. Ayrıca bkz. Miras, *Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, C. XI, s. 365.

şaşırmıyor musun?”⁴⁷⁷ diyerek hayretini ifade etmiş, ancak Hz. Peygamber’in aracılığını kabul etmemesinden dolayı Berîre’yi Resûlullah ve müslümanlar ayıplamamışlardır.⁴⁷⁸

Hz. Peygamber (s.a.), bu buyruğu ile yuvanın korunması ve yıkılmamasını istemektedir.

İslâm’ın değerleri ile ahlâkını güzelleştirmiş bireylerden teşekkül eden aileler, ahlâki değerlerin olabildiğince tahrip edildiği günümüzde, insanlığın geleceği için bir şanstır. **“Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah’a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle”⁴⁷⁹**

⁴⁷⁷ Buhâri, “Talâk”, 16; İbn Mâce, “Talâk”, 29; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 18, 19; İbn Sa’d, *Tabakat*, C. X, s. 281-282; Miras, *Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, C. XI, s. 365.

⁴⁷⁸ Heyet, *Hadislerle İslam*, C. I, s. 115.

⁴⁷⁹ Furkân, 25/74.

SONUÇ

Kur'an ve Sünnet'te kendilerine tavsiye edilmiş ilkeler ve niteliklerle vasıflanmış aileler, ahlâkî değerlerin tahrip edildiği, iffetsizliğin ve nikâhsız birlikteliklerin özgürlük diye takdim edildiği günümüzde, insanlığın huzuru, mutluluğu ve geleceği için bir şanstır. Aile kurmak kadar onu ayakta tutmak da çok önemlidir. Bunu yapabilmenin yolu aile huzurunu zedeleyen sebepleri ortadan kaldırmaktır. Aile düzeninin devamı, başta eşler olmak üzere tüm aile bireylerinin birbirine karşı sevgi, saygı, şefkat, hoşgörü ve merhametle muamele etmelerine, karşılıklı hak ve sorumluluklarını bilmelerine bağlıdır. Eşler, evliliklerini karşılıklı anlayış ve hoşgörü içerisinde, sevgi ve saygı temeline dayalı olarak devam ettirme gayretinde olmalıdırlar. Öncelikle kendilerine ve çocuklarına, sonra da çevrelerine mutlu bir aile yuvası örneği sunmalıdırlar.

İslam'a göre doğal ve fitrî bir gereklilik olan evlilik, kadın ve erkek için huzur ve sükûnet kaynağıdır. Yeni nesillerin de sağlıklı olarak yetiştiği en uygun ortamdır. Kurulan iyi bir aile yuvası, eşlerin hem dînî hayatlarını hem de iffetlerini ve nesillerini koruma altına alacaktır. Farklı hayatları aynı çatı altında buluşturan aile, aralarında dokuduğu bağlarla onların birbirlerine geçmelerini, birbirlerini tamamlamalarını ve güçlenmelerini sağlar. Aile demek birlik demektir. Günümüzde ise, toplumsal sorunlardan en çok etkilenen kurumlardan biri aile olmuştur. Modern zamanların aile üzerindeki en derin etkisi, birlik duygusunu zedeleyerek aile bağlarını gevşetmesi ve insanı yalnızlaştırmasıdır. Modern toplumlar evliliklerin azaldığı, evlenme yaşının yükseldiği, buna mukabil boşanmaların arttığı bir süreci yaşar hale gelmiştir.

Hz. Peygamber'in ailenin kurulması ve devamında korunmasına yönelik önemli tavsiyeleri ve uygulamaları bulunmaktadır. Bu çalışmada Hz. Peygamber'in sünnetinde aileyi korumaya yönelik uyguladığı tedbirler araştırılmıştır. Dinin temel kaynakları Kur'ân-ı Kerim ve hadisler ışığında bu verileri ortaya çıkarıp tahlillerde bulunarak bir yuvanın karşılaştığı risk alanlarını da dikkate almak suretiyle sorunlara dair çözüm önerileri sunulmuştur.

Ailenin sağlam temeller üzerine kurulup sürdürülebilmesi için evlenme ve önemi, eş seçimi, nişan, düğün, nikâhın kolaylaştırılması, evlilik akdinin dînî temelleri ve ahlâkî ilkeleri oldukça önemlidir. Ailenin kuruluşunda korunması gereken ilkeler Kur'an ve sünnet verileri ışığında tespit edilmeye çalışılmıştır. Sosyal hayattaki uygulama şekilleri Hz. Peygamber'in bu hususlardaki öğretileriyle birlikte izah edilmeye çalışılmıştır. Müslüman açısından din, değerleri belirler, ahlâk onu yaşam biçimine dönüştürür.

Kur'ân-ı Kerim'in ailenin kuruluş ve işleyişinde temel ilkeler olarak belirlediği rahmet/merhamet, meveddet/sevgi, sekine, güven, iyilik ve güzelliğin takdir edilmesi gibi aile huzurunu sağlayan değerler Kur'an ve sünnete göre açıklanıp, Hz. Peygamber ve sahabenin aile hayatından örneklerle desteklenmiştir. Ailede iyilik ve sevgi hâkim olursa huzur doğar. Aile huzuru ve birliğin korunmasına yönelik Hz. Peygamber'in uyguladığı tedbirler tespit edebildiğimiz kadarıyla ele alınmış, bu tedbirlerin aile huzuruna katkısına yer verilmiştir. Aile dinin belirleyici olduğu bir kurumdur. Bize düşen, İslâmın yaratılış gerçekliğine dayalı değerlerini devreye sokarak sorunlara çözümler üretmektir. Bu durum çatışmaların ortaya çıkmasında ve önlenmesinde önemli katkılar sağlayacaktır. Bu bölümde kadın ve erkeğin rol ve sorumlulukları Kur'an ve hadislerden tespit edilmiştir. Bu rol ve sorumlulukların kadın ve erkek için fitratlarına uygunluğu teyit edilmiştir. Aile haklar üzerinden değil, hak ve sorumluluklar bilinci üzerinden inşa edilmelidir. Kur'ân-ı Kerim kadınlarla iyi geçinilmesini emretmiş, Hz. Peygamber de kadının kocaya Allah'ın emaneti olduğunu belirleyerek ona çok yüce bir değer kazandırmıştır. İslâm'ın karı-kocanın her şeyiyle birbirine özel oluşunu simgeleyen beden ve ev mahremiyeti konusundaki hassasiyeti aileyi korumayı amaçlamakta ve eşlere verilen değeri göstermektedir.

Aileyi etkileyen sorunlardan biri de modern kültürün dayattığı tüketim kültürüdür. Bu durum israfı ve ailelerin ekonomik sorunlarını arttırmıştır. İhtiyaçların farklılaşması ve hayat pahalılığının artması insanın şahsiyetinde tehlikeler oluşturabilmektedir. Bu gelişmeler karşısında müslümanın tahammül durumu farklı olmak zorundadır. Müslümanın vazgeçemeyeceği lüks alışkanlıkları yoktur. Onun mütevazı bir hayat tarzı vardır. İslâm'ın bu problemin çözümünde iktisat üzere yaşamayı önerdiğini, israflı yaşam tarzından men ettiğini söyleyebiliriz.

Bu çalışmada aile içi sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. Öncelikle yaşanması muhtemel sorunların önlenmesine ve aile bağlarının güçlenmesine katkı sağlayacak tutum ve davranışlar ele alınmıştır. Bu tutum ve davranışlar Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünneti ile bağlantılı olarak izah edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in "aile içi uyuşmazlıkların aile içinde çözülmesi" ilkesine yaptığı vurgunun bir örneği olarak zikredilen hakemlik kurumunun Hz. Peygamber'in uygulamasıyla ailenin kurtarılmasında etkili bir yöntem olduğudur. Bu uygulama bazı durumlarda ailenin devamına katkı sağlamıştır. Bazı durumlarda da aile bireylerinin birbirlerine adeta düşman kesilip, maddi-manevi zarar vermekten koruyarak sağlıklı bir şekilde boşanmalarını sağlamıştır. Aile kurumunu yıpratın, kadını zor durumda bırakan bazı cahiliye uygulamaları İslâm'la yeniden ıslah edilmiştir.

Talâk, zihâr, ilâ ve nüşuz konularının ailenin sürekliliğine katkı sağlayan düzenlemeleri değerlendirilmiştir.

Aile kurumumuzun yaşamakta olduğu aile sorunları ve çözüm önerilerine yönelik bilimsel çalışmalar yapma zorunluluğu her geçen gün önemini hissettirmektedir. Her toplumun kendine ait bir kültürü ve karakteri vardır. Yapılan çalışmalar ve sorunların çözüm önerileri toplumun yapısıyla uyumlu olmalıdır. Bu çalışmaların verileri toplumla buluşturulmalıdır.



KAYNAKÇA

- Abdü'l-Kâdir Şeybetü'l-Hamd, *Fıkhu'l-İslâm Şerhu Bulûğı'l-Merâm Min Cem'ı Edilleti'l-Ahkâm*, I-X, Mutâbiu'r-Raşîd, Medînetü'l-Münevvere 1402/1982.
- Acar, H. İbrahim, "İddet" *TDV İslam Ansiklopedisi(DİA)*, İstanbul 2000.
- Ağırman, Cemal, "İdeal Bir Davranış Biçimi Olarak "Empati" ve Hadislerde "Empati" Örnekleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/2, 2006, s. 24-53.
- Ali el-Kârî, Nureddin Ali b. Sultan Muhammed (ö.1014/1605), *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâtı'l-Mesâbih*, I-IX, Beyrut 1422/2001.
- Aydın, Mehmet Âkif, "Aile", *TDV İslam Ansiklopedisi(DİA)*, İstanbul 1989.
- Aydınlı Abdullah, Hadîs İstılahları Sözlüğü, Timaş Yay, İstanbul 1987.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin el-Aynî (ö.855), *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîḥ el-Buhârî*, I-XXV, Dâr'ü İhyâ et-Türâs, Beyrût trs.
- Azîmâbâdî, Ebû't-Tayyib Muhammed b. Emîr (1857/1911), *Avnu'l-Mâbûd Şerhu Süneni Ebi Dâvûd*, I-XIV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1995.
- Bakkal, Ali, "İslâm'da Evliliğin Anlamı", III. Kutlu Doğum Sempozyumu "Küreselleşen Dünyada Aile",TDV Şanlıurfa Şubesi Yay, Ankara 2009.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd, *Şerhu's-Sünne*, I-XV, Thk. Suayb Arnaûd, Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrût 1403/1983.
- Berkay, Figen, "Sosyal Değişme ve Türk Ailesi", *I. Aile Şurası Bildirileri*, Ankara 1990.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin Ebû Bekir el-Beyhakî (458/1066), *Kitabu'z-Zühdi'l-Kebîr*, Thk. Âmir Ahmed Haydar, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, Beyrut 1996.
- _____, *es-Sünenü'l-Kübra*, Thk. Muhammed Abdülkâdir Ata, 3.Baskı, Beyrut 1424/2003.
- _____, *Şuabü'l-İman*, I-VII, Thk. Muhammed Saîd el-Besyûnî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1410/1990.
- _____, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-Âsâr*, Thk. Abdü'l-Mu'tî Emîn Kala'cî, I-XV, Beyrût 1412/1991.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî (ö. 685/1286) , *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Çağrı Yay, İstanbul trs.
- _____, *Tuhfetü'l-Ebrâr Şerhu Mesâbihü's-Sünne*, I-III, Vizâratü'l-Evkâf ve Şûûnî'l-İslâmiyye, Kuveyt 1433/2012.

- Bilmen, Ömer Nasûhi (ö.1971), *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, I-VIII, İstanbul trs.
- _____, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, VIII, Bilmen Yayınevi, İstanbul trs.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yay, İstanbul 1992.
- el-Büveyfî, Muhammed el-Emîn b. Abdullah, *Mürşidü Zevî'l Hoca ve'l Hâce ilâ Sünen-i İbn Mâce*, I-XXVI, Dâru'l Minhâc, Cidde 1439/2018.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte (Muhtasarı Tercüme ve Şerhi)*, Akçağ Yay, Ankara 1995.
- _____, *Aile İçi Eğitim*, İstanbul 2013.
- _____, *Hizmet Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, (DİB) Yay, Ankara 1980.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 2014.
- Cezîrî, Abdurrahman (1882/1941), *Kitâbü'l-Fıkıh ale'l-Mezâhibi'l-Erbe'a*, I-V, Çağrı Yay, İstanbul 1986.
- Çağrı, Mustafa, "İffet", *TDV İslâm Ansiklopedisi DİA*, XXI, İstanbul 2000.
- _____, "Sabır", *TDV İslâm Ansiklopedisi DİA*, XXXV, İstanbul 2008.
- Çeker, Orhan, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, Mehîr Vakfı Yay, Konya 2017.
- Çiftçi, Ali ve İbrahim Biçici, *Aile Rehberi*, Ankara 2005.
- Çolak, Abdullah "İslamda Aile Kurumunu Korumaya Yönelik Tedbirler", *İ.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bahar 2016/7(1) s.105-137.
- Dârekutnî, Ebu'l Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî (ö. 385/995), *Sünen*, Thk. Şuayb el-Arnaût, I-V, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1424/2004.
- Darimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî (ö.255/869), *es-Sünen*, Çağrı Yay, İstanbul 1992.
- Davudoğlu, Ahmet, *Bülûğu'l-Merâm Tercümesi ve Şerhi*, III, Sönmez Yay, trs.
- _____, *Sahîh-i Müslim Tercümesi ve Şerhi*, I-XI ve Fihrist, İstanbul 2017.
- Develioğlu, Ferit *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1970.
- Deylemi, Ebu Şuca'(509/1115), *el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitab*, Thk. Said b. Besyuni Zağlul, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1406.
- Dilek, Mehmet, "Tüketim Ekonomisinin Aileye Verdiği Zararı Önleme Unsuru Olarak İktisat", *Katre (Uluslar Arası İnsan Araştırmaları Dergisi)*, İlim ve Kültür Vakfı Yay, Sayı:3, İstanbul 2017.
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yay, İstanbul 1995.
- Dönmez, Fatma, *Ailemde Bir Çocuk Var*, DİB Yay, Ankara 2014.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (275/888), *es-Sünen*, Çağrı Yay, İstanbul 1992.

- el-Elbânî, Nasîruddîn (1914/1999), *el-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetüh*, I-II, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut trs.
- Eraslan, Sadık-Keleş, Ekrem, *En Güzel Örnek Hz. Peygamber*, TDV Yay, Ankara 2003.
- Fayda, Mustafa, “Âişe”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, II, İstanbul 1989.
- Gazzâlî, Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî (ö.505/1111), *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Trc. Ahmed Serdaroğlu, I-IV, İstanbul 1987.
- Gezgin, Ali Galip, *Tefsîrde Semantik Metod*, 2. Basım, Rağbet Yay, İstanbul 2015.
- Güler, Zekeriya “Hz. Peygamber’in Hadislerinde İffet Kavramı”, *Din ve Hayat Dergisi* İstanbul Müftülüğü, Sayı: 19, 2013.
- Görgülü, Ülfet, “Kadınların Kamu İdareciliği Bağlamında Nisa Sûresi 34. Âyete Analitik Bir Yaklaşım”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı:21, 2013.
- Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah (ö.405/1014), *el- Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Thk. Muhammed Kadir Abdü'l-Ata, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1990.
- Hâzin, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin el-Bağdâdî (ö. 741/1341), *Lübâbü't-Te'vîl fî Me'âni't-Tenzîl*, I-IV, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye Beyrût 1415.
- Heyet, *Kur'ân-ı Kerîm Mealî*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, 4. Baskı, Ankara 2003.
- Heyet, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, I-V, Ankara 2006.
- Heyet, *Hadislerle İslâm*, I-VII, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, Ankara 2014.
- Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, Ankara 2010.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin (ö.1252/1836), *Reddü'l-Muhtâr ala'd-Dürri'l-Muhtâc*, I-V, el-Meymeniyye, Kahire 1307.
- İbn Allân, Muhammed Ali b. Muhammed (ö.1057/1648), *Delîlü'l-Fâlihîn li-Turûki Riyâzi's-Sâlihîn*, I-VIII, Dârü'l-Mârifet, Beyrut 1425/2004.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir (ö.1973), *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus 1984.
- İbn Battal Ebu'l Hasen Ali b. Halef (ö.449/1057), *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî li ibn Battâl*, Thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm, I-X, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1423/2003.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Kûfî (ö. 235 / 849), *el-Musannef fî'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, Thk. Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad trs.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448), *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Thk. Abdülaziz b. Abdullah b. Baz, Daru'l-Fikr, Beyrut 1416/1996.

- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (241/855), *Müsned*, Çağrı Yay, İstanbul 1992.
- İbn Hıbbân, Muhammed b. Ahmed (ö.354/965), *Sahîhu İbn Hıbbân bi tertîbi İbn Belbân*, Thk. Şuayb el-Arnaut, Müessesetü'r-Risâle, 3. Baskı, Beyrut 1992.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil (ö.774/1373), *Tefsîru'l Kur'âni'l-Azîm*, I-VIII, Kahraman Yay, İstanbul 1992.
- İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî (273/886), *es-Sünen*, Çağrı Yay, İstanbul 1992.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Manzûr (ö.711/1311), *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Beyrut 1990.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Haşimî el-Basrî (ö.230/845), *Kitâbü't-Tabakât'il-Kebîr*, Çev. Mehmet Akbaş, Tabakât, XI, 1. Baskı, Siyer Yay, İstanbul 2014.
- İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed er-Râğîb (ö.502/1108), *Müfredâtu Elfâzı'l-Kur'ân*, 4. Baskı, Beyrut 2009/1430.
- _____, *ez-Zeria ilâ Mekârimi's-Şeria*, Dimaşk 2001.
- Kandehlevî, M. Yusuf (ö. 1917/1965), *Hayâtü's-Sahâbe*, I-IV, Çev. Ahmet Meylânî, Konya, 1983.
- Karagöz, İsmail, *Aile ve Gençlik*, TDV Yay, Ankara 2007.
- Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî (ö.587/1191), *Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi*, Nşr. Ali Muhammed Muavvaz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, I-X, Beyrût 1418/1997.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed b. Abdü'l Melik el-Kastallânî (ö.923), *İrşâdü's-Sârî li şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-X, Matbaatü'l Kübra, Mısır 1323.
- Kirman, M. Ali, "Küresel Bir Olgu Olarak Din Değiştirme ve Aile Kurumuna Etkisi" *Dini Araştırmalar*, Sayı:17, VI, Eylül-Aralık 2003.
- Kirmânî, Muhammed b. Yusuf Şemseddin el-Kirmânî (ö.786/1384), *el-Kevâkibu'd-Derârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Dâr'ü İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, Beyrût 1401/1981.
- Koştâş, Münir, "Sosyalleşme", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1987, C. XXIX.
- Köksal, M. Âsım, *İslam Tarihi*, I-XI, İstanbul 1981.
- Köse, Saffet, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Mehîr Vakfı Yay, Konya 2016.
- Kurt, Abdurrahman, *Din Sosyolojisi*, Sentez Yay, Bursa 2019.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (ö.671/1273), *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye Kahire 1964.
- Kutub, Seyyid, *Fî Zülâl'il-Kur'ân*, Hikmet Yay, İstanbul 1974.

- el-Mağribî el-Hüseyn b. Muhammed (ö. 1119), *el-Bedru't-Tamâm Şerhu Bülûğî'l-Merâm*, Thk. Ali b. Abdullah ez-Zeben, I-X, Dâru'l-Hicr, yy. 1428/2007.
- Malik b. Enes (ö.179/795), *Muvatta*, Thk. Muhammed Fuat Abdülbâki, I-II, Dâr'u İhyâi't-Türâs, Beyrut 1406.
- Martı, Huriye, “*Ailem*”, DİB, Ankara 2014.
- _____, *Hakları ve Saygınlığıyla İslâm'da Kadın*, TDV Yay, Ankara 2018.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el Mevsîlî (683/1284), *el-İhtiyâr li Ta'lîlî'l-Muhtâr*, I-V, Çağrı Yay, İstanbul trs.
- Miras, Kamil (1376/1958), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, I-XII, DİB. Yay, Ankara 1981.
- Mübarekfürî, Ebu'l-Ulâ Muhammed Abdurrahman b. Abdürrahîm, *Tuhfetü'l-Ahvezî Şerhu Cami't-Tirmizî*, Thk. Abdülvehhâb Abdüllatif, I-X, Beyrut, Dârü'l-fikr, trs.
- Münâvî, Zeynü'ddîn Muhammed b. Nureddin Ali el-Münâvî (1031/1622), *Feyzü'l-Kadîr Şerhu Câmi's-Sağîr*, Mısır 1356.
- _____, *et-Teysîr bi Şerhi'l-Câmi's-Sağîr*, I-II, Mektebetü'l-İmam eş-Şâfi 3. Baskı Riyad 1408/1988.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî (261/875), *el-Câmiu's-Sahih*, Çağrı Yay, İstanbul 1992.
- _____, *el-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar*, I-V, Thk. Muhammed Fuad Abdü'l Bâkî, Dâr'ü İhyâ et-Türâs el-Arabî, Beyrut trs.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (303/969), *es-Sünen*, Çağrı Yay, İstanbul 1992.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muhyiddîn en-Nevevî(ö. 676), *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc*, I-VIII, Dâr'ü İhyâ et-Türâs, Beyrût 1392.
- Nursî, Said (ö.1960), *Lem'alar*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 1998.
- _____, *Tarihçe-i Hayat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 1998.
- Öresin, Hüseyin, *Ailemin İletişim Dili*, DİB Yay, Ankara 2014.
- Özkan, Ayşenur, *Ailem Dağılmasın*, DİB Yay, Ankara 2014.
- Sarmış, İbrahim, *Rivâyet Kültürü ve Olumsuz Kadın Algısı*, Düşün Yay, İstanbul 2011.
- Sayan Kaya, Fatma Betül, *Evlilik Öncesi Eğitim El Rehberi*, Ankara 2017.
- Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekr Celâleddin es-Suyûtî, *ed-Dîbâc alâ Sahîhi Müslim*, Thk. Ebû İshâk el-Huveynî, I-VI, Dâr'u İbn Affân li'n-Neşr ve't-Tevzî', Arabistan 1416/1996.
- Şahin, Musa, *Fethu'l-Mun'im Şerhu Sahîhi Müslim*, I-X, Dâr'ü's-Şürûk, 1423/2002.

- Şeybetü'l-Hamd Abdü'l-Kâdir, *Fıkhu'l-İslâm Şerhu Bulûğî'l-Merâm Min Cem'i Edilleti'l-Ahkâm*, I-X, Mutâbiu'r-Raşîd, Medînetü'l-Münevvere 1402/1982.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/ 922), *Camîu'l-Beyan an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Thk. Sıtkı Cemil Attar, Dâru'l- Fikr, Beyrût1995.
- Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (ö.360/971), *el-Mu'cemü'Kebîr*, I-XX, Thk. Hamdî b.Abdî'l-Mecîd es-Selefi,Mektebetü'l-Ulûm, 2. Baskı 1983/1404.
- _____,*el-Mu'cemu'l-Evsat*, Thk. Târik b. Avdullah, I-X, Dâru'l-Haremeyn Kahire trs.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (279/892), *es-Sünen*, Çağrı Yay, İstanbul 1992.
- Turgay, Nurettin, “Kur'ân Açısından Mutlu Bir Aile İçin Görevlerimiz”, *Küreselleşen Dünyada Aile*, TDV Yay, III. Kutlu Doğum Sempozyumu, Ankara 2009.
- Useymîn, Muhammed b. Sâlih el-Useymin et-Temîmî (1929/2001), *Şerhu Riyâzi's-Sâlihîn*, I-VI, Dâru'l-Vatan, Riyad 1426.
- Yaman, Ahmet, *İslâm Aile Hukuku*, İstanbul 2013.
- Yaran, Rahmi, “ Aile Hayatı”, *İslam İlmihali*, (Marmara İlahiyat Vakfı) İstanbul 2006, 605.
- Yazıcı, Abdurrahman, “Osmanlı Hukuku Aile Kararnamesi (1917) ve Sadreddin Efendinin Eleştirileri”, *EKEV AKADEMİ Dergisi*, Yıl:19 Sayı:62 (Bahar 2015), s.571.
- Yazır, M. Hamdi Elmalılı (1878/1942), *Hak Dini Kuran Dili*, I-X, İstanbul 1982.
- Yurtseven, Yılmaz, 1919 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. 11, Sayı: 1-2, Yıl: 2003, s. 222 vd.
- Vuruşkan, Hüseyin, “Hadislerin Diliyle İmân-ı Kâmil Kavramının Karakteri”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 55, Sayı:2(2019), s.338-377.

İnternet Kaynakları

TDK, Büyük Türkçe Sözlük.

www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts Erişim Tarihi: 10.05.2019

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2018, 27593.

www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27593 Erişim Tarihi: 10.05.2019

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) <https://yenikapihaber.com/tuik-verileri-acikladi-iste-2018evlenme-ve-bosanma-istatistikleri-101700h.htm> Erişim Tarihi: 10.05.2019

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Şerife Gönül Bilgi
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Kumluca İmam Hatip Lisesi (1976-1983)
Lisans Diploması	Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (1983-1988)
Yabancı Dil / Diller	Arapça
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Milli Eğitim Bakanlığı Ankara Keskin İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenliği (1988-1992) Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursu Öğreticiliği (1992-2001) Diyanet İşleri Başkanlığı Vaiz (2001-2012) Diyanet İşleri Başkanlığı Uzman Vaiz (2012-)
E-Posta	serifeggokce@hotmail.com